

Revista română

Anul XI

4

(42)

DECEMBRIE
2005

Editor: ASTRA - Despărțământul Mihail Kogălniceanu - Iași

Director: Areta MOȘU

Redactor-șef: Victor DURNEA

Mihai PREPELIȚĂ

DOR DE EMINESCU

Din Bucovina mea natală
Se-aude bocet, o rafață...
Se sting stejari ștefanieni
Din Crasna pîn-la Costiceni...
Pe Vatamanu l-am pierdut,
Levițchi a murit de mult...
Eu plîng de dorul lui Motrescu,
Dar mai ales de Eminescu...

Mi-e dor de Putna, an de an...
De Alexandru, de Ștefan,
De Burebista, Decebal,
De buchea din abecedar,
De Mateevici Alexei,
De Pan Halippa, Țepordei,
Dar mai ales mă tînguescu
De dulce dor de Eminescu...

Eu nu mă tem de sărăcie,
Mi-e frică doar de veșnicie...
De o Femeie, de-un hoinar,
De cititorul fără har...
De un poet proletcultist,
Precum mă tem de Antihrist...
De toate eu mă lecuiescu,
Murind de dor de Eminescu...

Nu sînt chemat să prorocesc,
Un singur lucru îmi doresc –
În timpul somnului să mor,
Răpus de mult prea plinul dor:
De Tuchilatu, de Baltag
Și de măicuța mea din prag...
Și de Nichita, de Sorescu,
Dar mai ales de Eminescu...

Mă înfior de violență
Și de blestem, de providență...
De veacul fără de humor,
De omul cel nemuritor...
Un dor mă macină pustiu
După Gheorghiu și Burghiu,
Dar mai ales mă prăpădescu
De-atîta dor de Eminescu....

Continuare în pagina 5

Constantin Stere și unirea românilor la 1918

Într-un moment de reflecție asupra propriei vieți, Constantin Stere se autodesemna ca „un învins”. Nu și-a plecat capul și nu i-a fost rușine de propriul trecut, totuși se reprezenta ca pe un înfrînt politic. Memoria colectivă nu l-a reținut. În Iași există o stradă care-i poartă numele (*Profesor C. Stere*), situată între Bulevardul Independenței și strada Cuza Vodă. Ieșenii care locuiesc în zonă nu cunosc cine a fost Constantin Stere, deși concentrarea de trimiteri la spațiul sacru al devenirii moderne românești ar putea naște unele interogații legitime: unirea de la 1859, independența din anii 1877-1878, unirea Basarabiei cu România (27 martie / 9 aprilie 1918). Nu credem însă într-o gândire simbolică a celor care au atribuit denumiri străzilor din perimetrul menționat. De altfel, titulatura de profesor sugerează mai curînd influența lui C. Stere asupra învățămîntului ieșean decît aspectul politic al unirii.

Prezentul material încearcă să reliefeze, din biografia zbuciumată a marelui patriot român din Basarabia, rolul deținut în timpul evenimentelor care au fundamentat actul din martie 1918. Este un demers care implică probleme de metodă și de lecturi concurente. O personalitate orgolioasă și consecventă, conștientă de propria valoare, cum era cea a lui Stere, a generat mari subiectivisme în epocă. Observațiile contemporane, exprimate în jurnale, memorii, reflecții de Ioan Nistor, Al. Boldur, Șt. Ciobanu, I. Inculeț, Pantelimon Halippa, Vasile Horea, C. Argetoianu, P. Șeicaru, Al. Marghiloman, I. Lupaș, Onisifor Ghibu, Petru Cazacu, N. Iorga, constituie sursele principale în creionarea unui rol politic.

Unirea românilor în 1918 nu a reprezentat un proces coerent. În climatul de criză materială și de exaltare spirituală, pe fundalul revoluției ruse și al descompunerii Imperiului, acțiunea din acei ani ne apare ca fiind mai curînd plurală și confuză. Incertitudinea privind viitorul politic al teritoriului dintre Prut și Nistru era dominantă, atît la Chișinău, cît și la Iași (capitala vremelnice a României).

Ridicarea românilor din stînga Prutului a avut loc în condițiile revoluției din Rusia, cu principiile ei de libertate politică, socială și națională. În general, evenimentele din Basarabia au urmat faptelor similare din Rusia și Ucraina.

Basarabia țaristă nu a cunoscut o mișcare culturală și națională comparabilă cu cele din Ardeal sau Bucovina, o elită locală capabilă să dea sens unei acțiuni românești. Au existat desigur publicații românești episodice („Basarabia”, „Glasul Moldovei”, „Cuvînt moldovenesc”), conduse de intelectuali marcanți ai Basarabiei: Ștefan Ciobanu, Ion Pelivan, Alexei Mateevici, Pantelimon Halippa, E. Gavrilă. Un lung proces de deznaționalizare, instrumentalizat de puterea de la Petrograd, condusese la realitatea că circa 90 % din populația românească, preponderent rurală, era analfabetă. Înapoierea Basarabiei era traumatizantă pentru oamenii de cultură din Vechiul Regat care au trecut Prutul în acele zile.

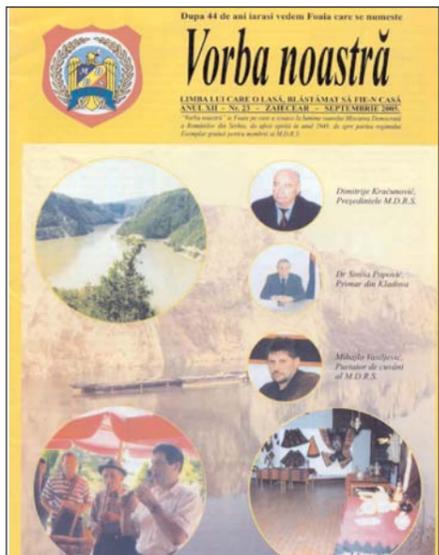
Ovidiu BURUIANĂ
(continuare în pagina 4)

Astra
urează cititorilor și
colaboratorilor
Sărbători fericite !
și
La mulți ani !

„SEPTENTRION”, Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, An XVI, nr. 23-24, 2005. Așadar, publicația acelei societăți care, născută la scurt timp după ASTRA, și-a asumat același rol într-un alt ținut înstrăinat – Bucovina. Semnalăm, în acest bogat număr dublu, editorialul *Bucovina și Academia la 140 de ani de la înființarea ei*, semnat de acad. D. Vatamaniuc (director al revistei), paginile memorialistice ale dr. Ion Nandriș (*Patru ani din istoria Bucovinei*), articolele consacrate așa-zisei „istorii mici” (iscălite de Nicolae Bodnariuc, Viorica Pițul, Ion Filipciuc, Dragoș Olariu, Ioana Bădeliță, Nicolae Moscaliuc), „schita de istorie culturală” (Constantin Turtureanu) propusă de Liviu Papuc, medalioul *E. Ar. Zaharia*, întocmit de Gheorghe Nandriș, interviul acordat de acad. D. Vatamaniuc la împlinirea frumoasei vârste de 85 de ani, cuvintele de suflet ale poetei Lucia Oлару-Nenati, la aniversarea fratelui său Vasile Târâțeanu. Un document valoros dă la iveală Nicolae Cărlan: e vorba de referatul lui Petru Comarnescu (de la a cărui naștere se împlinesc 100 de ani) cu privire la expoziția Ion Țuculescu, organizată la New York în 1968. Tot restituiri prețioase constituie și studiul *Raportul dintre toponimie și etnologie*, al lui Grigore Nandriș, tradus acum din limba engleză, versurile, din 1974, ale lui Clement Antonovici ori „dialogul epistolar Grigore Nandriș – Vasile Posteuca”. Întregesc sumarul acestui substanțial număr dublu, cronicile dedicate de Vasile Precop și Carmen Andronachi, unor „cărți bucovinene”, precum și dările de seamă asupra „unui trio expozițional” (semnate de Tiberiu Cosovan și Gabriel Baban). Foarte util cercetătorilor actuali și viitori – sumarul sumarelor, acoperind cei 15 ani de apariție ai revistei.

„VORBA NOASTRĂ”, Zaicear (Serbia și Muntenegru), Anul XII, nr. 23, septembrie 2005. Salutăm reapariția, după 44 de ani (!) a acestei reviste. Astăzi ea este editată de Mișcarea Democrată a Românilor din Serbia și sperăm să-și împlinescă pe deplin rolul asumat cu curaj, asupra căruia dă lămuriri de la început *Cuvîntul redactorului-șef*, pe numele său Mihajlo Vasiljević. D. Crăciunovici, președintele M. D. R. S., punctează evenimentul care a avut loc (*Serbia răsăriteană în vesminte de primăvară*), și își îndeamnă frații *Intrați în rîndurile noastre și fiți alături*

de ai voștri! Reținem și interviul acordat de primarul comunei Cladova, dr. Sinișa Popovici, dialogul cu Momcilo Ilici (consilier al președintelui M.D.R.S., stabilit de oarecare vreme în România), paginile din revistele românești de odinioară, dările de seamă asupra activităților desfășurate (consfătuiri, manifestări culturale, inițiative economice etc.). Așteptăm cu interes următoarele apariții ale publicației.

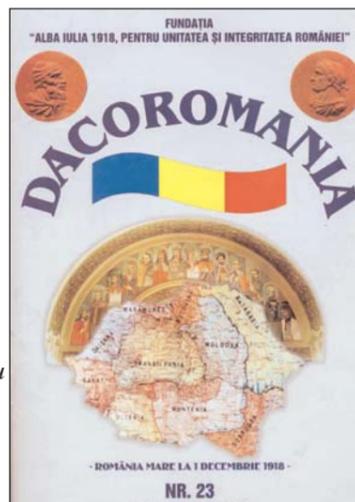
„ASTRA BLĂJEANĂ” – Publicație trimestrială editată de ASTRA – Despărțământul „Timotei Cipariu”, Blaj, Anul X, nr. 4 (37), decembrie 2005. În numărul de față, la rubrica similară, confratele blăjean reiterează o apreciere asupra publicației noastre, apreciere măgulitoare, exprimată la recenta adunare generală (ținută la Sibiu) a ASTREI. N-am vrea să se creadă că, în cele ce urmează, ne plătim „datoria”, lăudându-l la rîndul nostru. Nu sîntem adepții „admirației mutuale” și al comerțului de servicii. Eficientă este, după opinia noastră, numai emulația, pe un teren care este suficient de larg și care necesită, astăzi, mult mai multe eforturi decît cele care se întreprind. În acest sens, am simțit întotdeauna în „Astra blăjeană” un „concurrent” pe măsură și, totodată, un tovarăș. Dovadă stau prezentările pe care i le-am făcut în acest spațiu aproape număr de număr. Și dacă frecvența lor va fi fost judecată altfel, se cuvine să amintim rostul acestei rubrici, anume de a semnală cititorilor noștri tot ce este interesant și folositor în publicații care, poate, nu le au la îndemînă. Este ceea ce vom face și de data aceasta.

Menționăm, astfel, în numărul de față al „Astrei blăjene”, editorialul poetic iscălit de Ion Mărgineanu (*ASTRA – aura românismului*), cuvîntul președintelui ASTREI la împlinirea a 135 de la înființarea despărțământului blăjean, omagiul adus de Viorica Lascu zilei de 1 Decembrie 1918, consistentele pagini intitulate „Ecumenica” (Ion Miclea, *Amintiri – În jugul Domnului* și Petru Pinca, *Patriarhia Română. 80 de ani de la înființare*), comemorările unor personalități, precum Nicolae Comșa, Ștefan Manciuș, Coriolan Suciu, Liviu Rebreanu (cu aportul unor personalități nu mai puțin ilustre – scriitorul Ion Brad, profesorii universitari Mircea Popa și Ion Buzăși), dările de seamă asupra adunării generale de la Sibiu și asupra activității despărțământului în anul ce s-a scurs (întocmite de prof. Silvia Pop), palmaresul unor concursuri organizate de ASTRA, bogata rubrică intitulată „Viața cărților”, susținută cu profesionalism de Ion Buzăși, Daniela Pănzăan, pr. Iosif Zoica, medaliunile schițate dascălilor săi de prof. Ion Bobițan. Suscită interes și relatările cu privire la „schimbul cultural Blaj – Valea Lungă – Morlanwelz (Belgia)” din ultima pagină. Nu încapă îndoială, deci, că „Astra blăjeană” este oglinda fidelă a deosebit de intensei activități desfășurate de despărțământul din orașul pe care ne place să-l numim, cu vorbele lui Eminescu, „Mica Romă”.

„DACOROMANIA”, Publicație a Fundației „Alba Iulia 1918, pentru unitatea și integritatea României”, nr. 23, 2005. Numărul de față, apărut, desigur, în preajma sărbătorii noastre naționale, se deschide cu un cuvînt de întîmpinare a acesteia, aparținînd lui Mircea Hava, primar al municipiului Alba Iulia. În continuare, sînt reproduse (integral) numeroase documente ale vremii, care dau (mai ales celor tineri) imaginea autentică a crucialului eveniment ce a avut loc acum 87 de ani. Două poezii (una a lui Arghezi – *Balada Unirii* –, cealaltă a lui Nicolae Dabija – *Scrisoare către Alba*

Iulia) înrămează consistentul grupaj. Tema se regăsește și în articolele semnate de Ilie Furdui (*Academicianul Alexandru Borza, luptător pentru unitatea neamului românesc*), Dumitru Barna (*Luptători de pe meleagurile hunedorene pentru realizarea unității naționale românești*), Melania Doina Aurelia Arghezi (*Patru generații, aceleași năzuinți*).

Sumarul numărului este completat de alte articole, medaliaoane, cronici, dintre care cităm: *File din istoria localității Bucerdea Vinoasă* (de Florean Truța), *Treizeci de ani de la reînvierea vlădiciei de la Alba Iulia* (de I.P.S. Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei), *Povestire istorică românească* (Baruțu T. Arghezi), *Mihaela Teodorescu Sădean* (I. M.), *Creștinii din Peninsula Balcanică și Mihai Viteazul* (Gheorghe Zbucănea), *290 de ani de la fondarea cetății bastionare din Alba Iulia* (Gheorghe Anghel), *Academicianul Ștefan Meteuș* (Ioan Străjan), *În sfîrșit, o adevărată și mult așteptată „istorie sinceră”!* *Mihai Ungheanu – „Românii și ătilharii Romei”*. *Război religios – război de imagine?* (Mircea Dogaru). Remarcăm și urmarea amplului studiu aparținînd lui Ion Popescu, intitulat *Populația Regiunii Cernăuți prin prisma rezultatelor recensămîntului din anul 2001*. Un număr, așadar, substanțial, dens, ce poate interesa atît pe specialiști, cît și publicul larg.

„FAMILIA”, Petrovasăla-Vladimirovaț (Banat, Serbia și Muntenegru), Anul XII, nr. 3-4 (56-57), mai-iunie 2005. Revista de față ne-a atras atenția și altă dată, atunci exprimîndu-ne admirația pentru faptul că o comună poate susține o publicație, fie și numai parțial culturală, în condiții grafice de învidiat. Un rol decisiv are aici, neîndoind, contribuția celor emigrați, dar chiar acest lucru vorbește de un atașament pentru locurile natale, nu tocmai des înlînit. Revista petrovasăleană interesează, astfel, și prin întreținerea propensiunii către frumos a oamenilor acestor locuri. Un frumos de ale cărui valențe dă seama, cel mai bine, pictura naivă, care a făcut celebră în lume o altă comună bănățeană, Uzdin. Acest frumos e detectabil pe alocuri în poeziile *Bisericiuță*, *am vrut să spun*, *Apel Rugămint*, *Srîrîntăceea*, *Saule drag ori în povestirea Muma Chia*, care, în plus, documentează și cu privire la graiul local. Sînt de semnalat însă în numărul de față și o însemnare a călătoriei „pe meleagurile neamului românesc” (la Mănăstirea Neamț, la Putna, Iași, Cluj) a pr. Ion Jifcu, trăitor în Canada, notele privitoare la viața cotidiană a Petrovasălei, documentele din istoria comunei (găsite de Trințu Măran în arhivele vizeze), precum și studiul demografic aparținînd lui Traian Trifu Căta, care aplică un model matematic fenomenului descreșterii populației românești din Voivodina.

ASTRA

mulțumește cordial următoarelor firme și instituții pentru susținerea activităților culturale

DESPĂRȚĂMÎNTUL „MIHAIL KOGĂLNICEANU” IAȘI

IAȘI

- ◆ Universitatea „Al.I.Cuza” Iași
- ◆ Inspectoratul Școlar Județean Iași
- ◆ Episcopia romano-catolică Iași
- ◆ S.C.C.F. Iași Grup Colas
- ◆ S.C. Construcții Hidro S.A.
- ◆ Direcția Apelor Prut Iași
- ◆ Direcția Regională de Drumuri și Poduri Moldova
- ◆ S C PESCARIS SA
- ◆ S.C. IASICON
- ◆ S.C. Brutăria Silvia S.R.L.
- ◆ T.M.U.C.B
- ◆ Petrom Sucursala Iași
- ◆ Editura Polirom
- ◆ Editura Trinitas
- ◆ S.C. Royal Brinkers SA

Acest număr a fost realizat și cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor

REVISTA ROMÂNĂ - REVISTĂ A ROMÂNILOR DE PRETUTINDENI

Revista română

Editor: ASTRA

Director: ARETA MOȘU, vicepreședinte al ASTREI, președinte al Despărțământului „Mihail Kogălniceanu” - Iași

Redactor-șef: VICTOR DURNEA

Colegiul de redacție: Dumitru Bunea, Ioan Caproșu, Ioan Ciupercă, Florin Faifer, Mircea Cristian Ghenghea, Liviu Papuc, Nicolae Turtureanu, Bogdan Ulmu

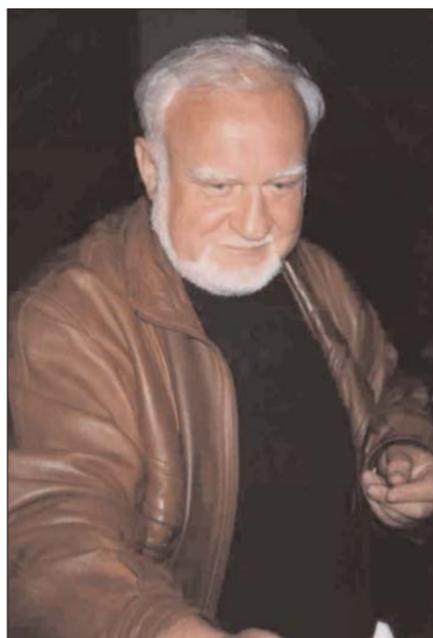
Culegere computerizată: Elena Țirdea
DTP: Tiberius Mărgărint

Banca Comercială Română - Sucursala „Al. I. Cuza” Iași
cont lei: R006RNCB3240000014140001

Redacția: Iași, str. Titu Maiorescu, nr. 2, bl. B, ap. 43, tel: 0232/219.213, cod poștal 700 460

e-mail: astraculturaliaiasi@yahoo.com, victordurnea@yahoo.fr
Web: http://astra.iasi.roednet

ISSN 1224 - 2454

(urmare din numărul precedent)

- Domnule profesor, în acest context, înțelegem că Dv. v-ați implicat în politică, ați fost și senator, tocmai în ideea de a deschide factorilor de decizie politică ochii asupra acestui pericol. În ce măsură ați reușit și ce mai sperați?

- Eu am pierdut multe bătălii, inclusiv pe cea parlamentară, dar sper să nu fi pierdut războiul. Îmi amintesc că am părăsit Senatul, după cei patru ani, în care am fost chiar vicepreședintele Comisiei pentru Cultură, Artă și Mass-Media, și am publicat o carte de 600 de pagini (corp de literă mic, format A4), care se numește *Războiul meu pentru reformă. Jurnal de front*. Acolo mi-am mărturisit toate bătăliile provocate (și în parte pierdute) datorită și faptului că am avut neșansa unei lipse de înțelegere și de dialog chiar cu ministrul culturii de atunci, cu Ion Caramitru, altfel un om minunat și un artist talentat. Din păcate, ministrului nu i se scrisese, de către cineva pregătit, cu experiență, o partitură a rolului pe care trebuia să-l joace. Actorul Ion Caramitru, ca ministru, a avut multe inițiative laudabile, a adus bani Comisiei naționale pentru monumente, a început restaurarea palatului de la Mogoșoaia, a grupului statuar al lui Brâncuși de la Târgu Jiu, pe banii Băncii Mondiale, a mai făcut multe lucruri bune. Noi nu ne-am înțeles pe o dominantă (credeam eu la vremea aceea și cred și astăzi) a politicii guvernamentale în actul de exercitare a virtuților (nu a autorității) ministeriale în procesul de Reformă. Domnia sa trebuia să așeze, potrivit opiniei mele, politica culturală majoră a României în sistemul de coordonate tradiție-modernitate, pentru a sugera care sînt piste pe care fiecare domeniu, gen și tip de cultură – scrisă, artistică, de for public, patrimonială, muzeală etc. – trebuie să evolueze. Și aceasta în ideea că acest scenariu complex, confruntat, într-un moment revoluționar al istoriei mondiale, cu cele mai mari provocări care s-au întîmplat pînă acum (și asta datorită accelerării absolut incredibile a nivelului de progres electronic), trebuia să ne pregătească, structural, pentru tipul de răspuns, care nu poate fi un răspuns individual, ci instituțional. Spunea Eminescu că „nimic nu ucide mai ușor un popor decît indiferența pentru instituțiile sale”. Ce sînt instituțiile noastre de cultură, după 15 ani de reformă? Sînt oglinda fidelă a felului în care a fost manageriat actul ministerial și, prin acesta, politicile de reformă culturală în România după 1990. Iată de ce eu n-am avut un conflict personal cu ministrul, dar am înțeles, ca senator, să îmi fac auzită vocea prin toate modalitățile posibile, prin discursuri, prin interpelări, prin ieșiri la bară, în Parlament, prin alocuțiuni în cadrul comisiilor pentru cultură simple sau reunite ale Camerelor, vocea unui om cu o experiență, spun eu, destul de apreciabilă, după (la vremea aceea) 36 de ani de exersare a unei profesii într-una din cele mai miraculoase instituții culturale ale României. Și n-am avut nici măcar impresia, darămite certitudinea, că sînt înțeles. *La noi nu există vocația cultivării dialogului*. Noi sîntem un popor atît de înzestrat și individual ne considerăm atît de potenți, atît de dotați și atît de închipuit valoroși, încît ne este suficient monologul. Nouă ne face plăcere să

CORNELIU BUCUR :

„Muzeul Astra devine o carte, de fapt, un tratat de istorie a civilizației populare tradiționale din România...”

ne auzim cu incantație, chiar cu talent actoricesc, fără să-l ascultăm deloc pe „celălalt”. În momentul în care se despart doi români dintr-un grup unde s-au însămintat, poate, cele mai fertile idei, constăți că fiecare pleacă tot cu ideile proprii. Și n-o spun pentru prima dată. Nu avem disponibilitatea audierii argumentelor „celuilalt”, a analizării lor, pentru a vedea cîtă substanță au, ce semnificație au, dacă nu cumva ele pot să corecteze ceva din gîndirea proprie. La noi, și mai ales la cei ajunși în înalte funcții „pastorale” (pentru că ei păstoresc o mare ceată a națiunii prin instituțiile subordonate), orgoliul, și nici măcar orgoliul, ci vanitatea constituie totul. Noi am înlocuit celebra expresie a regelui potent al Franței „*L'Etat c'est moi*.” cu „Ministerul sînt eu.”, „Domeniul culturii pe care îl păstoresc sînt eu.”, „Numai ce gîndesc eu trebuie aplicat de toată lumea.” N-am asistat niciodată la întîlniri între un ministru și cei mai importanți dintre activiști într-un domeniu, care sînt experți de prima clasă, pe plan mondial, în acel domeniu, pentru un schimb real de idei, pentru o încercare de articulare a unei strategii comune. Am citit Raportul final al Ministeriatului „Caramitru”, redactat de o minte iscusită, care a inventat pentru raport o mie de strategii. Cînd l-am citit, eu care am criticat tot timpul lipsa de strategie în toată durata celor patru ani, am rămas stupefiat, pentru că nu mai înțelegeam nimica, mi se părea că trăiesc o altă realitate. Ni se prezentau o mie de strategii și eu nu văzusem nici una, nici gîndită, nici aplicată. Deci, la mod declarativ, strălucim, ca inteligență, ca spirit condeier, ca o capacitate de a interpreta propria realitate. În momentul acela auzeam despre un alt ministru și despre un alt minister și aproape că mă încintase lectura, spunîndu-mi „ce frumos poate fi!”. Pentru a mă ciupi apoi, să-mi revin la realitate și să-mi dau seama că se vorbește despre cei patru ani în care această realitate virtuală nu am avut șansa de a o vedea aplicată aproape în nici o dimensiune a sa.

- Ați citit-o...

- Cum să nu? Totdeauna citești. Trebuie citit marxismul sau litera marxistă pentru a o putea critica, trebuie citită Biblia, dacă o poți înțelege, dacă nu, să ai propriul răspuns la afirmațiile Bibliei. Prima dată îți „citești” adversarul, dacă îl respecti în măsura în care vrei tu să fii respectat de adversarul tău. Numai așa îl poți combate.

- Trecînd acum în alt plan, Dv., domnule profesor Bucur, ați venit recent în fața publicului cititor cu niște lucrări de sinteză. V-aș ruga să vă referiți la ele și la ce mai lucrați în continuare.

- La 40 de ani de activitate științifică neînteruptă, în acest muzeu, am considerat că acum abia a venit vremea să închei un capitol de viață. Cu alte cuvinte, fiind și profesor universitar, și conducător de doctorat pentru lucrări de etnologie (începînd din 1992), chiar consider că am o serie de obligații față de cei ce vin în urma mea, față de studenții mei, față de tinerii cercetători. Și atunci, am dat expresie proiectului cumulării tuturor cercetărilor mele și interpretării acestora de-a lungul celor 40 de ani publicînd două tratate. Primul este dedicat *Istoriei civilizației populare românești*, cu privire specială a civilizației tehnice (în două volume a 650 de pagini, format academic) și al doilea este *Tratatul de etnomuzeologie*, cuprinzînd aici toată experiența mea muzeologică, iarăși una de 40 de ani, iarăși în două volume (de data aceasta în numai 560 de pagini). Alături de cele două tratate, am mai publicat o monografie despre evoluția modului de viață al marginimii Sibiului, formată din cele 18 sate din hinterlandul orașului, timp de un

mileniu. În sfîrșit, rezultatul de sinteză al acestei etape, cea mai fertilă etapă de creație științifică din viața mea, exprimă o idee cît se poate de simplă, de transparentă, de ușor accesibilă și de vitală pentru înțelegerea întregului destin al istoriei și al culturii noastre. Am fost un popor așezat și în calea tuturor „răutăților”, și în calea tuturor „bunăților”, despre care nu am știut să vorbim. Ne-am plîns mereu de datul sorții noastre vitrege, prin faptul că am stat în călcătura copitei tuturor popoarelor năvălitoare, deoarece am fost țara de aur, de sare, de petrol, de fier, de lînă, de chihlimbar spre care au rîvnit toți. Eu am încercat să privesc în altă cheie destinul țării noastre, urmărind ce am făcut în această conjunctură, care era însă cea mai generoasă sub raportul interferențelor culturale! În al doilea rînd, dacă am avut șansa unei durate istorice majore prin continuitate multimilenară, ce am reușit să transmitem din generație în generație urmașilor? Și trei, ce am reușit să primim din partea tuturor celor care trecut pe aici ori s-au așezat pe aici? Două elemente definesc modul de viață al unui popor și, dacă vrei, genialitatea lui, scînteia lui de înțelepciune. Primul este propria capacitate de creație, dacă are un sistem de valori propriu și, al doilea, în ce măsură a știut să asimileze, în dialog cu alte culturi, potrivit unor vectori culturali care au transmis sau au pus în circulație în spațiul nostru geografic și cultural, o serie întregă de valori aparținente altor popoare. Eu am reușit să dau expresie, în aceste două cărți, cu foarte multă satisfacție, dar și cu foarte mult spirit critic, fără să fac nici o concesie poporului meu, unor realități care sînt extrem de benefice pentru o rescriere a istoriei civilizației românilor din perspectiva istoriei civilizației europene. Cu alte cuvinte, a venit vremea să dăm ascultare, și nu citire, clasicilor noștri – că și acesta-i un capitol de discutat: noi îi citim foarte mult și înțelegem foarte puțin din ce spun ei. N. Iorga spunea că nu există două sau mai multe istorii, ci există una singură: o istorie universală. În ce măsură te cuprinzi în ea, te exprimă, te integrează și îți deslușește propria evoluție, aceasta e problema.. *Mutatis mutandi*, există o singură civilizație, cea universală. În ce

pentru autocaracterizare. Abia după 1990 am început să deschid ochii, să privim lumea, să citim cărțile mari ale istoriei lumii, să ne interferăm cu modul de prezentare a civilizației altor popoare și abia din momentul acesta a venit vremea să ne integrăm propria viziunea privind istoria propriei noastre civilizații, în civilizația universală. Eu am avut această, aș spune, înclinație integratoare, comparativă, am circulat mult și înainte de 1990, datorită directorului meu, Corneliu Irimie, care a fost un om de largă cultură universală și m-a cultivat în mod special, în perspectiva de a-mi transmite, la un moment dat, succesiunea, lucru care s-a și întîmplat. Avînd acest beneficiu, am avut șansa de a compara tot ce am văzut în altă parte cu ce este acasă. Și numai așa se explică faptul că am reușit să scriu aceste cărți dintr-o perspectivă comparativă-europeană, care mi-a dat posibilitatea să înțeleg mai bine fenomenele în dinamica lor milenară, universală. Și am să dau, iarăși, un exemplu. La Medgidia și la Podeni, în Moldova, s-au descoperit bordeie-moară din epoca Cucutenilor, epoca neoliticului. Vîrsta acestor bordeie specializate în morărit, cu tipuri de mori de mînă pentru zdrobit grăunțele mult evolute, și cu chiupuri dispuse perimetral pe pereți pentru depozitarea grînelor aduse la măcinat, demonstrează că am avut un nivel de calificare profesională, ca să nu spun de specializare în morărit, înaintea Sumerului, Mesopotamiei și Egiptului. Ne cuprindem în acel curent modern istoric care spune că, înainte de Potopul biblic, aici a fost unul dintre centrele cele mai înalte, cele mai evolute, de civilizație ale lumii. Vezi prezumtivele tăblițe scrise de la Tărtăria și altele asemenea. În numele unor astfel de aserțiuni, care aderă la puncte de vedere ale celor mai productivi, mai emancipați și mai docti savanți ai lumii, am făcut această tentativă modernă de scriere a istoriei civilizației poporului meu în parametrii unei istorii a civilizației europene. Se va conveni, poate, odată, că Muzeul acesta a servit *con brio* la re poziționarea nu numai a muzeelor românești, ci și a științei românești, că noi am reușit să dăm o altă turnură felului în care se poate descifra și interpreta istoria noastră,

măsură îți găsești capacitatea de articulare și de cuprindere în istoria civilizației universale, te înțelegi și te definești mai bine, iar în măsura în care nu cauți raporturile de contextualizare, de tangență, de secanță, de interferență cu acestea, rămîi în afara istoriei. Noi am avut un simptom maladiv, despre care Pleșu spune că se numește *nombrișism*. Nombrișismul este boala care însemnează iubirea excesivă a buricului. Noi ne-am autoadulat, cuprinzîndu-ne și limitîndu-ne la privirea propriului abdomen, considerînd că excesul de adorație a eului este suficient

pornind de la istoria patrimoniului cultural și că venim cu o contribuție originală, aș spune chiar doctă și extrem de benefică, inclusiv culturii occidentale, care, iată, își descoperă propria copilărie în muzeul nostru. Mereu spun despre muzeul nostru că el este muzeul copilăriei istoriei civilizației europene. De ce aceasta? Jacques le Goff, cel mai mare istoric francez în viață, spunea: „Pentru istoria civilizațiilor, ca și pentru cea a indivizilor, copilăria este hotărîtoare.” Fundamentul civilizației noastre rămîne civilizația satului. Dar satul a devenit spațiul receptacolului,

refugiul tuturor invențiilor tehnice urbane or satele din România au păstrat și noi am adus în muzeu numeroase arhetipuri tehnice și culturale ce vin tocmai din preistoria omenirii. Așa se explică faptul că cele mai revoluționare sisteme tehnice apărute în secolele al XIII-lea – al XIV-lea, ca expresii ale revoluției tehnice medievale, s-au păstrat în secolele al XIX-lea-al XX-lea în lumea satului nostru, iar noi sîntem beneficiarii acestor supraviețuiri prin transferul valorilor respective în Muzeu.

- Revenind puțin la instituția pe care o conduceți, Complexul Național Muzeal, v-aș ruga, domnule profesor, să ne precizați care sînt elementele care o compun. Și pentru că ne-ați enumerat performanțele, realizările acestei instituții, poate ne spuneți ceva și despre colaboratorii Dv.

- Înainte de toate, numele de complex mie nu-mi place, îmi displace chiar profund. Dar instituția noastră este cea mai complexă structură, mai întii de patrimoniu, după aceea de valori expoziționale și după aceea de programe culturale și educaționale din întreaga rețea națională. Am să mă explic. Am avut la Sibiu beneficiul de a avea multiple colecții care au fost colecții tematice, colecții etnice, colecții de reprezentare a unor zone geografice și culturale diferite și atunci am fost obligați să destinăm fiecareia un domeniu, un destin, o instituție chiar. S-a născut, astfel, Muzeul în aer liber, cu profilul de tehnică populară, mai tîrziu, în 1990 – am spus –, *Muzeul civilizației tradiționale*, îmbrățișînd toate componentele structurale ale civilizației. S-a născut în 1989 *Muzeul de Etnografie Universală „Franz Binder”*, după numele călătorului sas din Sebeș, care, avînd calitatea de consul la Karthoum, a călătorit foarte mult prin Africa și Orient și a adus cu dînsul, în condiții numai de el știute, cea mai valoroasă colecție de arme nilotice, din partea superioară a Nilului, din lume. I-am destinat o clădire, un monument istoric restaurat, am instalat obiectele, colecțiile acolo, i-am făcut o mare expoziție, iar parterul l-am destinat organizării de expoziții temporare, împreună cu toate ambasadatele lumii, avînd, la ora actuală, o colaborare excepțională în acest plan. Recent, India ne-a dat o mare colecție de păpuși îmbrăcate în costume diferite, din toate zonele. Cu ani în urmă, am primit o colecție de porturi populare din partea ambasadei Chinei, cu obiecte din toate regiunile ei etc. Apoi, ne-am gîndit să facem un muzeu al culturii populare săsești. L-am numit „Emil Sigelus”, îl deschidem peste două luni, în noul monument istoric numit Casa Artelor, a cărei restaurare a început acum doi ani de zile, cu 15 miliarde primite, în mare parte de la Banca Mondială. Apoi ne-am gîndit să facem și un „muzeu al culturii rromilor”, pentru că nu există așa ceva nicăieri în țară și culmea este că, recent, Secretariatul general al Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei a cerut Guvernului României exact acest proiect pe care noi îl pledăm de 12 ani și Ministerul Culturii și guvernul nostru refuză să-l promoveze, deși există, din anul 2000, o HG care prevede, în mod expres, ca urmare a pledoariilor noastre repetate, realizarea unui asemenea muzeu în România. În sfîrșit, am elaborat un alt proiect de muzeu, chiar pe scheletul fostului Muzeu al ASTREI, pe care l-am numit „Muzeul Civilizației Transilvane” și care se dorește a fi proiectul original al unui prim muzeu al secolului al XXI-lea de esență etnologică și antropologică, avînd ca intenție realizarea un discurs multicultural, bazat pe un demers interdisciplinar privind identitatea unei regiuni europene, a Ardealului. Am raționat că nu e nevoie, în secolul al XXI-lea, să intri într-un muzeu al românilor, apoi să pleci într-un muzeu al sașilor, apoi într-unul al ungarilor, al secuilor, al rromilor, al armenilor, al macedonenilor etc., ca să afli ce tip de civilizație este cea a Transilvaniei și, mai ales, cum s-a săvîrșit această civilizație prin întîlnirea și contribuția tuturor componentelor etnice din Transilvania. De altfel, am și afirmat-o la Barcelona, în anul 2001, la un Congres al ICME-ului (Comisia Internațională a Muzeelor Etnografice), acesta e modelul muzeului etnologic modern, al secolului al XXI-lea. Pe modelul nostru se naște, acum, la Marsilia, la inițiativa Franței, chiar a Parisului (care

și-a părăsit propriul Muzeu de Arte și Meserii, ce nu mai avea nici un succes de public), într-o tentativă similară celei pe care noi am adoptat-o, dar cu potența unui fost imperiu (noi cu posibilitățile mult mai modeste ale unui oraș și ale unui județ), Muzeul Civilizațiilor Mediteraneene. A venit, așadar, momentul confluenței valorilor și a prezentării acestora în muzee de sinteză. Dar nu este numai atît. Un muzeu modern nu mai poate fi numai „depozit plus expoziție”, după modelul sistemului clasic. Un muzeu modern trebuie să aibă un sector paramuzeal, de servicii de cea mai înaltă specializare, al căror beneficiu și a căror contribuție la actul muzeal este de o valoare de neimaginat. În felul acesta, din 1990 am dearat procesul de reformă, în sensul de organizare a instituției pe o nouă concepție și pe noi structuri funcționale, inaugurînd Centrul de Documentare și Informare „Cornel Irimie”, care a realizat, în 15 ani, organizarea în sistem digital a cîteva zeci de computere, avînd fiecare din cele două subsisteme (Dumbrava și Centru) server, o stație grafică San. Tot personalul muzeului lucrează acum în condițiile accesării directe, din baza de date terminală, din computerul final, a totalității informațiilor, noi reușind să ne informatizăm datele despre colecție, despre patrimoniu, despre aparatele de documentare, despre arhive etc. într-o adevărată premieră națională 2) Eu, care am avut șansa unei specializări la Göttingen – la Institutul de Film Științific (în 1969-1970, s-au făcut un număr de 30 de filme științifice în România și le-au terminat la ei, la institut) – am promis directorului de atunci al Institutului, dl. G. Wolf, că voi face, într-o bună zi, un studio de film documentar în România. Mi-a părut rău cînd am aflat că dl. Wolf a murit, eu i-am dedicat *in memoriam* în 1990 acest proiect, demarat cu eforturi și tenacitate împotriva tuturor rezistențelor și împotrivririlor avute. Împreună cu Dumitru Bodale am pus bazele unui studio de film profesionist, specializat sau hiperspecializat, trimițînd colegii la specializare la Paris, și la Stockholm, la Bruxelles, la Göttingen, peste tot unde s-a putut, să dobîndim, în timp scurt, inițierea, calificarea suficientă pentru a putea intra în concurență cu ei. Acest studio organizează, împreună cu o fundație, Fundația de Antropologie Vizuală (aceleași persoane sînt în muzeu și în fundație) cele mai formidabile festivaluri internaționale de film antropologic documentar din această parte a Europei. Acestea ne-au adus, după opt ediții, 26000 de filme în arhiva documentară. Ce facem cu filmele acestea, pentru că nu e suficient să le dobîndim și să le avem. Cea mai mare prostie e să îți cultura și știința sub lacăt. Eu am avut calitatea de vicepreședinte al Consiliului Județean Sibiu, al FSN și CPUN. Am avut obligația de a forma guvernul local după Revoluție, am avut, timp de șase luni, poate cea mai autoritară voce în consiliul județean Sibiu. În acea perioadă, am reușit să obțin acordul Ministerului Învățămîntului și Educației de a forma Universitatea de Stat din Sibiu. Iar în structura acestei Universități, am introdus Etnologia, într-o structură etno-sociologică, apoi s-a format Facultatea de Istorie-Patrimoniu, la ambele facultăți fiind profesor. Apoi am urmărit ca specializarea studenților în cele două domenii să se facă în Muzeu. El a devenit ceea ce era, în perioada interbelică, atelierul sau șantierul de formare aplicativă, de exersare, de specializare pragmatică a studenților. Lor le prezentam toate acele filme antropologice!

- Extensiunea universitară...

- Exact! În numele unui protocol semnat cu Rectorul Universității, noi sîntem primii beneficiari ai unei asemenea colaborări. Spuneam, azi, la întîlnirea cu colegii din țară, că noi avem cel mai tînăr colectiv, în sensul că, în fiecare an, selectăm vîrfurile de promoție și în felul acesta, avem tot timpul un personal format de-a lungul timpului și nu mai lucrăm, în primul an de funcționare, cu o persoană neinițiată. Noi îi luăm în urma celor patru sau cinci ani de specializare, avînd deja o practică importantă.

- Ce se întîmplă cînd posturile sînt blocate, ca în momentul de față?

-... Am creat apoi al treilea sector al muzeului, în afara celui de informatică și documentare, *un laborator de restaurare-*

conservare, care a ajuns atît de calificat la ora actuală, încît a devenit întiiul centru de formare și de specializare, cu cadre didactice invitate din toată lumea, pentru restauratori și conservatori din toată rețeaua națională. Aici se întîmplă cel mai miraculos proces de adecuare a pregătirii și exprimării acestor oameni la nivelul experienței mondiale. În acest sens, am avut o experiență interesantă. Au venit la un moment dat, la noi, un domn și o doamnă, doi bătrîni, modești ca îmbrăcăminte, și mai modești ca și comportament. Ne-au întrebant dacă-i lășăm să vadă atelierul și șantierul de restaurare. Și am spus: „Da, cu plăcere.” I-am întrebant apoi: „Aveți și aparate de înregistrat?” „Nu, vrem să privim doar.” După două săptămîni am aflat – ei au venit și au plecat – că el era

președintele Asociației Restauratorilor din Germania. A murit de doi ani de cancer. Omul acesta, care, la prima privire, era de o modestie deosebită, aproape că-i anula personalitatea. Apoi, a venit spre noi, după cîteva săptămîni, și ne-a spus că el a avut de făcut o evaluare a comportamentului profesional al celor două muzee din Sibiu, Muzeul Bruckenthal și Muzeul ASTRA. Ne-a ales pe noi, deși era neamț și normal era să ia „Bruckenthalul”. Gestul următor a fost de alimentare a instituției noastre și de aprovizionare cu camioane întregi cu aparatură, cu mobilier, cu bibliotecă, cu plata abonamentului la reviste de specialitate. Iar Camera de Meșteșuguri, Industrie și Comerț din Sibiu a început colaborarea cu Camera similară din Mainz, au adus maeștrii formatori de restauratori de monumente istorice din Germania. Șantierul nostru, apropo de personal, este deschis tuturor colaborărilor internaționale. La ora actuală, avem pe fiica unui mare profesor universitar din Marburg, d-ra Dingelheim, care a terminat antropologia în Germania și care, sfătuită de tatăl său, cunoscător a ceea ce se întîmplă în instituția noastră, a venit să să facă trei luni de stagiul la noi. După două săptămîni mi-a spus: „Nu mi-am putut imagina că un muzeu poate să arate așa. Este de un dinamism, de o efervescență a activității și de o succesiune de manifestări aproape epuizantă!” Revin și, înainte de toate, să închei expunerea despre structura muzeală și modul în care am configurat acest muzeu. Ultimul sector l-am creat pe *public-relations, pe relația cu media, pe relația de integrare universală* și pe ceea ce se numește marketingul cultural și pedagogia muzeală, angajînd specialiști în turism, în sociologie și în abordarea prin chestionare sociologică și a turiștilor, a altor vizitatori ai muzeului, a publicului din oraș, din perspectiva necesității cunoașterii modului în care ei apreciază fenomenul muzeal, a felului în care ei se apropie sau îl resping, a felului în care au opțiuni, a felului în care ne recomandă proiecte-programe, a felului în care ne spun ce nu este bun în abordarea noastră. *Cele patru sectoare paramuzeale* sînt, la ora actuală, nu stîlpi, sînt de fapt coloanele de sprijin care ne asigură mersul cel mai rapid înainte. Pot să dau exemple. Am tipărit un CD-rom premiat la Paris, de 750 MB, bilingv, multimedia, despre toată istoria etno-muzeologiei sibiene timp de un secol. Este absolut fascinant ce informație fabuloasă conține. Am realizat, de asemenea, împreună cu Universitatea Tehnică din Cluj o pagină web, care este, la ora actuală, material de studiu pentru masteranzi din SUA, lucru confirmat de o colegă a noastră care-și face masteratul acolo. Cu panorame de 360 grade, cu aportări de ultimă nouate tehnică, cum ar fi simularea schemelor funcționale ale tuturor instalațiilor „industriale” și mai ales

cu valoarea pe care o probează această tehnică în descoperirea unui univers de importanța acestuia. Site-ul Muzeului ASTRA este considerat un etalon superior. Cine vede site-ul nostru, înțelege și modul în care funcționează toate sistemele tehnice, ceea ce este absolut fabulos. La ora actuală, cu același colaborator de la Cluj, am realizat două touch-screenuri. Touch-screenul este un sistem de impresiune digitală a unui panou sensibil care te trimite într-o memorie fabuloasă, aducînd de acolo pe ecran, printr-o simplă amprentare digitală, tot ce te interesează. Unul pe care îl vom avea în curînd, aici, la Dumbravă, tratează ca un program patrimoniul meșteșugurilor tradiționale, un alt program vizează patrimoniul tehnic din Dumbravă, al treilea program – meșteșugurile

tradiționale din sistemul tezaurelor umane vîi. *Al doilea site* – primul l-am făcut cu „Consulatul” american, al doilea cu Consulatul general al Germaniei – este destinat arhitecturii saxone, cu toate sistemele locale, de fortificare – a locuinței, a bisericii, a orașului –, cu toate monumentele din Piața Mică, cu personalitățile care s-au raportat la identitatea monumentelor, cu stilurile în evoluția istorică a întregii arhitecturii zonale etc. El va fi instalat în Casa Artelor după restaurarea acesteia. Acum este evident, cred, că acest zis „complex” muzeal a devenit o fantastică uzină, care produce, pentru această cultură, educație, informație de certă valoare, non stop, în care avem mai mulți directori, fiecare pe domeniul lui, oameni tîneri, extrem de motivați, în primul rînd de șansa de a lucra la cel mai înalt nivel, cu cea mai modernă tehnologie, la cele mai incitante proiecte. Și pentru asta ne mobilizăm, ne zbatem, căutăm sponsorizări, mă rog, ingenunchem dacă trebuie, la toate ușile împrățiate. Pînă la urmă obținem tot ce dorim.

Să revenim, însă, și la dificultăți. Toată lumea cu care stai de vorbă în România și pui această întrebare: „care e problema cea mai mare?” îți răspunde: „Banii”. Eu îndrăznesc să schimb răspunsul și să spun: „Nu banii sînt marea problemă în România. Problema rezidă în indisponibilitatea factorilor de putere de a răspunde provocărilor venite din sistem. Cu alte cuvinte, eu mă confrunt, după ațitia zeci de ani de profesie, cu lipsa de dialog cu oamenii din sistemele etajate ale puterii, acolo unde ar trebui să se elaboreze marile strategii ale politicilor culturale, care să dezlege de la sine o serie de probleme. Pentru că sînt o persoană destul de cunoscută și cu o voce destul de ascultată, în anumite cercuri, sigur că, personal, rezolv problemele mai ușor pentru instituția noastră. Dar eu, care sînt și președintele Asociației Muzeelor în aer liber din România, îmi pun problema cum se rezolvă problemele pentru toate instituțiile muzeale, nu numai pentru una. Dincolo de acest tip de probleme, sigur că te lovești de insuficiența banilor, într-un sistem național în care toată lumea acuză lipsa banilor. Dacă mai vin și nenorocirile calamităților naturale, cu sute de poduri distruse, cu zeci de mii de case avariate etc., dintr-o dată bugetul „se duce” acolo. Dacă mai vine și pretenția NATO de integrare, altă jumătate de buget „se duce” la înzestrarea și modernizarea militară. Dacă mai vine o altă necesitate, de fortificare și securizare a frontierelor, altă parte „se duce” acolo. Și atunci, ce întîmplă cu finanțarea culturii?

(continuare în pagina 23)

Au consemnat Cornel FILIP și Victor DURNEA

(urmăre din pagina 1)

Mihail Sadoveanu nota în *Orhei și Soroca. Note de călătorie*, că poporul de jos șbasarabean – n.n.ț este indiferent național și că făptura națională era păstrată mai mult din instinct decât dintr-o conștiință de neam clară; el arăta, de asemenea, că românii basarabeni nu știau mai nimic despre România: țara unde moldovenii au un rege, armata lor și se vorbește peste tot moldovenește. Știau ceva despre țară și despre marea împărăție a rusului, dar altceva, despre lume, nu cunoșteau. Amintirile trecutului erau o „mare a uitării”, după marele

veche familie boierească, format intelectual în paralel cu radicalizarea inteligenței ruse, ulterior parte a acesteia (a fost, de altfel, exilat în Siberia pentru 6 ani), Constantin Stere a avut o influență semnificativă asupra dezbaterilor și acțiunilor publice din prima parte a secolului XX. Putem aminti crearea revistei „Viața românească”, în 1906, împreună cu criticul G. Ibrăileanu, susținerea curentului poporanist, activitatea din umbra lui Ion I. C. Brătianu pentru promovarea reformelor agrare și electorale, ulterior rolul deținut în structurarea țărănișmului, a Partidului Țărănesc și a Partidului Național Țărănesc.

Etapa esențială din evoluția politică a lui

era o datorie de conștiință să nu-i dea uitării pe românii basarabeni care așteptau „de la noi mîntuirea lor”, afirmă Stere.

Opțiunea elitei românești spre Antantă ridică metodologic problema mecanismelor culturale insidioase care stau la adoptarea deciziilor în spațiul public. Momentul 1914-1916 poate fi citit din perspectiva unor grupuri de presiune culturală, în condițiile în care memoria colectivă și discursul public a occultat Basarabia (luată de moldovei în urmă cu un secol, în 1812 ca urmare a Tratatului de la București, dintre Rusia și Imperiul Otoman) și a privilegiat Transilvania – care nu aparținuse niciodată unui stat românesc (sau condus de români). Intelectualii ardeleni din

pe cei care mai șovăiau că nu-și vor pierde cuceririle revoluționare, dar, unindu-se cu Regatul Român, îl vor ajuta să-și realizeze și el reforma agrară și reorganizarea regimului social-politic. Programul democratic basarabean urma să devină, în viziunea lui Stere, un model pentru viitoarea construcție a României. „Poporul basarabean nu se poate întoarce de la lumină la întuneric”, ar fi declarat Stere, preluat într-un studiu al Foreign Office privind unirea Basarabiei cu România din 12 august 1918.

C. Stere și-a asumat mari responsabilități și pe 27 martie 1918, la sesiunea Sfatului Țării. Ales deputat de Soroca (honoris causa), la propunerea lui V. Cijevski, el a

Constantin Stere și unirea românilor la 1918

scriitor/povestitor. Pamfil Șeicaru considera că tradiția locală era zona din care își extrăgea forța conștiința națională. Lui Onisifor Ghibu, într-o comparație asupra românismului din zonele locuite de români în afara Regatului în acel timp istoric (bazat pe influența gândirii unității românești și pe cultura națională), ideea națională în Basarabia îi apărea de negăsit în toate straturile poporului (țărâime, preoțime); „ea pîlpîia doar, după Ghibu, în chip sfios, abia în cite o inimă de tînar student de pe la universitățile rusești”.

Reînvierea Basarabiei, reînălțarea națională a basarabenilor – care apărea ziarului liberal „Mișcarea” din Iași (14 decembrie 1917) ca o dovadă a trăinicieii neamului românesc în acele condiții vitrege – s-a realizat prin efortul refugiaților bucovineni și ardeleni (O. Ghibu, I. Nistor, O. Goga)¹, dar mai ales prin acțiunea subelitelor locale (învățători, preoți...), care au sintetizat primele revendicări în sens național, mobilizînd astfel populația. Partidul Național Moldovenesc, apărut în 1917, alcătuit din intelectuali liberali și proprietari (Ion Pelivan, Ion Buzdugan, Vladimir Herța, Daniel Ciugureanu, Teofil Ioncu, Pavel Gore, Ștefan Ciobanu, Pavel Horea, arhimandritul Gurie etc.), a încercat să ofere coerență mulțimilor mișcări de autonomie națională.

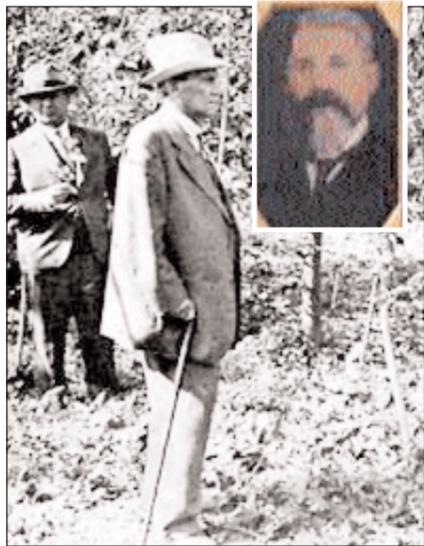
În jurul postulatelor și revendicărilor țărănești sau democratice radicale s-au cristalizat și alte curente politice. Ion Inuleț, Pantelimon Erhan, Petru Cazacu revendicau pentru ei și structurile pe care le reprezentau dreptul de a discuta problemele acestei societăți. În general, aceste organisme nu erau fidele vehicule ale reprezentării politice în societate. Dificultățile de pe teren – disoluția autorității fostului regim, anarhia trupelor ruse bolșevizate în retragere, lipsa unei noi structuri de putere, slaba notorietate a elitei românești centrale, dezorientarea populației aflată între tentații diverse, cu o propagandă antiromânească destul de articulată, mizeria materială etc. – au făcut ca formațiunile politice apărute să vorbească adesea doar în numele unei minorități, cel mai adesea urbane. În condițiile necesare acțiunii globale, inițiativa în plan politic a fost preluată de militarii, un congres al soldaților moldoveni din fosta armată rusă hotărînd – în noiembrie 1917 – crearea unui for legitim pentru teritoriul dintre Prut și Nistru; Sfatul Țării, al cărui președinte a fost ales Ion Inuleț, era expresia democrației politice din noua societate, incluzînd grupuri profesionale, etnice etc. Această structură a reprezentat cadrul legal pentru adoptarea deciziilor fundamentale privind noul stat: înființarea Republicii Democratice Federative Moldovenești (parte a Federației Ruse), decretarea statului independent (24 ianuarie 1918) sau unirea cu România, din 27 martie / 9 aprilie 1918.

Constantin Stere a reprezentat, în acest peisaj politic complex, dominat de dispute personale și de suspiciuni reciproce, unele venind de peste Prut (pentru C. Argetoianu, Ion Inuleț era „cel mai ticălos dintre basarabeni”; Pan Erhan, președintele Consiliului Directorilor Generali, structura executivă a noii autorități), a demisionat în momentul intrării trupelor române în Chișinău, acuzat de bolșevism) elementul de legătură între diferitele facțiuni și partide politice. Soluția unității / unirii s-a cristalizat relativ tîrziu, în primăvara 1918, atunci cînd diferitele proiecte ale românilor din Basarabia, independența, organizarea unui referendum pentru viitorul republicii, alcătuirea unei republici federative strînse între România și Republica Moldova (după formula liderului țărănist Țiganov), au fost concurate de proiecțiile externe ale ucrainenilor și ale bolșevicilor.

Om politic și de cultură român din 1892, născut în Basarabia (jud. Soroca) într-o

Stere se situează însă, după majoritatea celor care au analizat activitatea marelui basarabean, în perioada războiului mondial și a luptei pentru unirea Basarabiei cu România.

Debutul conflagrației în iulie 1914, extinderea rapidă a participării la conflict, a găsit elita românească într-o situație complexă. I. G. Duca surprinde dilema de la nivelul clasei politice atunci cînd menționează că „noi nu avem revendicări naționale numai împotriva unora; fatalitatea istorică făcuse ca neamul nostru să fie sfîșiat

în mai multe bucăți”. Majoritar, elita românească s-a orientat către Transilvania, Banat și Bucovina și spre o alianță cu puterile Antantei, în special Franța și Anglia.

Izolată, C. Stere a cunoscut în perioadă o dramă identitară. Omul reformelor democratice se regăsea pe aceeași poziție politică alături de conservatori, în sprijinirea alianței cu Puterile Centrale. Încercarea sa de a atrage atenția asupra Basarabiei – „strigătul de deznădejde al românismului de peste Prut” după I.G. Duca – nu a avut impact asupra opiniei publice de la București. Discursul său din 15-16 decembrie 1914 de la Camera (se dezbătea orientarea externă a României) este memorabil prin evidențierea suferințelor românilor basarabeni și prin efortul argumentativ în favoarea alianței cu Puterile Centrale. Rusia era, după Stere, principalul pericol pentru ființarea românească, o victorie a Petrogradului în război semnificînd „renunțarea pentru todeauna la cele 2 milioane de suflete din Basarabia” și „condamnarea României de a ajunge o enclavă rusească... în condițiile în care marele vecin va domina Balcanii și strîmtorile”. Ca și la 1878, nimeni nu ne putea apăra împotriva Rusiei aliate în cazul triumfului ei, sugera Stere.

El nu neagă aspirarea românilor din Austro-Ungaria, dar remarcă faptul că, spre deosebire de românii din Basarabia, ardelenii și-au putut conserva neatins caracterul etnic și au putut porni lupta pentru renaștere. Într-o discuție ulterioară cu I. G. Duca, Stere reiterează lupta pentru eliberarea Basarabiei alături de Germania ca pe o apărare a operei generațiilor de la 1848 încocoare. Însingurarea crescînd în plan public îl determină să publice esul *De ce sînt trădător*, începutul unei serii intitulate *Din carnetul unui solitar* (în „Viața românească”). Omul politic basarabean refuză opunerea Ardealului Basarabiei. Trocul unei provincii românești pentru alta îi apare ca un dezgustător negoț cu suflete românești. Stere afirmă că nu avem dreptul să vindem două milioane de suflete românești pentru Ardeal: „de Ardeal ne desparte în realitate nu Carpații, ci Prutul” conchide el. Pentru orice bun român

Vechiul Regat (George Coșbuc, Octavian Goga, Ioan Slavici etc.) au reușit să impună în spațiul public românesc un discurs coerent și percutant, poezia durerii românilor de dincolo de munți. Mobilizarea pasiunilor a fost instituționalizată prin societățile culturale de la București (*Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, *Acțiunea Națională* etc.), structurate tocmai pe relația cu o Transilvanie subiectivă. Au reușit să prescrie înțelegerea spațiului transilvan ca leagăn al românismului și să impună, astfel, urgența națională a eliberării.

În contrapartidă, politica țaristă a creat o Basarabie puțin vizibilă și tăcută. Puțini intelectuali basarabeni vor ajunge în Regat pentru a mărturisi drama colectivă a românilor de acolo. I. G. Duca recunoștea că pînă la discursul din Parlament al lui Stere nu prea știa ce se întîmplă în Basarabia².

Pe acest fundal se desfășoară drama individuală a lui C. Stere. După eșecul campaniei românești din toamna anului 1916, Stere a rămas la București, sub germani. Deși nu a îndeplinit nici o funcție în administrația de ocupație (doar membru în consiliul de Administrație al Băncii Generale, alături de bătrînul Theodor Rosetti), demersurile sale pentru înlăturarea monarhiei (martie 1917) și mai ales înființarea ziarului „Lumina”, ce milita pentru ieșirea României din război³, i-au adus caracterizarea de trădător.

Alcătuirea guvernului conservator Al. Marghiloman și preliminariile păcii de la București au dat formal dreptate liniei politice steriste, mai ales pe relația cu Basarabia. Stere a scris de altfel articolul *Destinul s-a împlinit* (Ornea, p. 103). Discuțiile privind unirea Basarabiei cu România, purtate la Iași de noul guvern cu o delegație basarabeană (I. Inuleț, D. Ciugureanu, P. Halippa), negocieri la care fusese invitat să participe și Stere (martie 1918) i-au conferit legitimitate în planul public, un Mihail Sadoveanu alăturîndu-i-se. Este marele triumf al lui C. Stere. Pamfil Șeicaru afirmă că el este cel care conduce acțiunea care trebuie să proclame unirea. Cu acordul autorităților germane, Stere s-a îndreptat spre Chișinău cu „misiunea sa” (autoasumată sau negociată cu Alexandru Marghiloman) de a explica diferitelor grupuri politice și etnice din Basarabia necesitatea unirii cu România și de a atenua, pe relația cu reforma agrară și cu cuceririle democratice/revoluționare ale basarabenilor, neîncrederea în guvernul conservator Marghiloman.

Reputația de a fi un reformator social sincer a întărit în context autoritatea personală a lui Stere asupra tinerilor luptători ai căror mentor fusese la 1905 și asupra celorlalți lideri români de la Chișinău. La 24 martie este întîmpinat extraordinar în capitala Basarabiei, cu muzică, defilare de trupă și gardă de onoare. „O primire de rege” – notează malițios N. Iorga în *Memoriile sale*. Apologetii săi (Dimitrie Bogos și dr. Petru Cazacu-Ornea) îl prezintă ca pe un erou așteptat și venerat, ca pe un trimis providențial care să înlăture „atmosfera apăsătoare de griji zilnice, combinații, ambiții, lupte de culise” ce domina un oraș de provincie, zăpăcit după un trecut de sub putregaiul imperial, după un război și un reflex de revoluție, cu anarhia consecutivă. Mișcarea pentru unire a găsit în el un conducător. „Trecutul lui revoluționar, erudiția masivă, naționalismul luminat și autoritatea morală impuneau și adversarilor și prietenilor”.

În cele trei zile care au despărțit sosirea la Chișinău de momentul unirii, C. Stere a vorbit tuturor grupurilor politice, etnice și sociale. „Am ținut 28 de discursuri și s-au făcut kilometri de vorbărie” i-ar fi declarat lui Al. Marghiloman, venit în capitala Basarabiei cu ocazia proiectatei decizii a Sfatului Țării. Stere a liniștit temerile privind România și guvernul conservator și a convins

elaborat Declarația Blocului Moldovenesc, care va deveni Rezoluția de unire. Alocuțiunea sa în incinta Sfatului conținea referiri la datoria deputaților față de urmași. „Unirea era în aer, însă meritul realizării ei și votarea din Sfatul Țării se datorau lui Stere” afirma ulterior, în paginile „Vieții Românești”, Ion Codreanu.

C. Stere a fost inclus în delegația basarabeană venită la 30 martie la Iași pentru a prezenta regelui Ferdinand Actul Unirii. Decorat cu „Coroana României”, rang de mare ofițer, așezat lângă rege în balconul Palatului și aclamat de mulțime, C. Stere trăiește momentul triumfului său. „Sumbro și impunător în automobil”, așa cum îl descria Iorga, el reprezenta însă pentru mulți o sfidare la adresa simțămintelor armatei.

Rolul politic al lui Stere în Basarabia nu s-a sfîrșit pe 27 martie 1918. Desemnarea lui I. Inuleț ca ministru fără portofoliu în guvernul României i-a permis lui Stere să ajungă, ales în unanimitate – ca o recunoaștere a rolului jucat în procesul unirii, președinte al Sfatului Țării (3/16 mai 1918). Mai mult, el a reușit să impună pe P. Cazacu ca președinte al Consiliului Directorilor, în dauna lui Pantelimon Halippa.

În noiembrie 1918, evenimentele de pe frontul occidental permiteau României reluarea războiului alături de aliați. Atotputernicia lui C. Stere se încheiase. Pantelimon Halippa va deveni președintele Sfatului Țării, iar la 27 noiembrie/10 decembrie 1918, după unirea Bucovinei și a Transilvaniei, Basarabia renunța la condițiile Unirii, „fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat”.

Unii lideri basarabeni l-au părăsit, I. Inuleț și D. Ciugureanu îndreptîndu-se spre liberali, contestîndu-i rolul în evenimentele din martie 1918. Alți protagoniști ai acelor zile i-au rămas alături, pe noua platformă a țărănișmului. În anii imediat postbelici, acuzațiile de „trădător” (legate de poziția sa din timpul războiului) s-au înmulțit. C. Stere fiind – la un moment dat – încarcerat la Văcărești. Stigmatul „trădării” exemplare a apăsător asupra lui în perioadă, marginalizîndu-l în plan public. După 1930, Constantin Stere a cunoscut un declin tot mai accentuat în domeniul politic. Adversarii săi, tot mai numeroși, surprinși în paginile romanului autobiografic fluviu *În vremea revoluției*, i-au contestat tot mai mult meritele și capacitățile. Numele său rămîne legat însă de marile reforme democratice și, mai ales, de actul din martie 1918.

Într-o concluzie a prezentului demers, care trimite la modalitatea apropierei de istoria momentului 1918 și care circumscrie acțiunea din anii războiului a lui C. Stere, nici teza luptei seculare, nici ideea norocului românesc din acel an, nelimitat după reflecția tristă a lui P. P. Carp, nu explică România Mare. Unirea românilor reprezenta o legitate istorică, dar într-un context internațional favorabil, decisivă s-a dovedit a fi asumarea riscurilor și responsabilităților de către elita politică locală și cea de la Iași sau București.

¹ Care vor edita la Odesa revista „Ardealul”, avînd subtitlul „gazetă națională”; denumire modificată ulterior în „România Nouă”, exprîmînd orientarea mai decisivă a jurnalului ca organ de propagandă pentru unirea tuturor românilor.

² Deși la Iași, prof. A. Frunză, basarabean filogerman, fundase la rîndul său *Liga pentru liberarea Basarabiei*; Onisifor Ghibu a acuzat, în epocă, liderii acestei asociații că nu luaseră legătura cu cealaltă ligă românească.

³ Ziarul a fost înființat împreună cu B. Brănișteanu, redactor șef, și cu sprijinul material al omului politic transilvănean Alex. Vaida-Voievod.

Ovidiu BURUIANĂ

Începutul de primăvară a anului 2005 – mai precis, data de 24 martie – a îndoliat toată suflarea muzicală din România prin vestea decesului compozitorului Vasile Spătărelu, veste care s-a răspândit pretutindeni, cu iuțea fulgerului. De mai multă vreme („Vreme trece, vreme vine” – Mihai Eminescu) era „curtat”, de o boală de inimă și de o „gută” de care se văita câteodată, mai în glumă, mai în serios, dorind să lase impresia că nu le dădea mare importanță. Tocmai terminase de scris, în colaborare cu autorul acestor rânduri, finalul partiturii „Prelucrare corală la două voci” a *Liturghiei psaltice în glas III*, reluându-și, după vacanța de iarnă, cu intensitate, activitatea de profesor la Universitatea de

(2001) în domeniul muzicii simfonice, formidabilele *Cvartete de coarde* din anii 1961, 1974, 1981 (interpretate de renumita formația camerală *Voces*, compusă din frații Bujor și Dan Prelipcean, Anton Diaconu și Constantin Stanciu), liederurile *Sommoroase păsărele*, pe versuri de Mihai Eminescu și *Tatăl nostru*, pe versuri de Dumitru Spătaru (1981) sau comedia *Prețioasele ridicole* după Molière, reluată la sfârșitul stagiunii 2004-2005 a Operei Române din Iași.

Cine ar putea da uitării poemele corale ale lui Vasile Spătărelu, considerate lucrări clasice ale genului încă din timpul vieții compozitorului: *Omagiu lui Picasso* (1974) pe versuri de Florin Mihai Petrescu, *Crizanteme* (1980) pe versuri de Tiberiu Utan, *Floare*

la două și trei voci (în curs de apariție). În această creație, compozitorul renunță la una din prerogativele sale (invenția tematică) și se limitează doar să prelucreză melodic de factură psaltică (autor, Florin Bucescu), fără a modifica structurile modale ale acesteia, ci străduindu-se să descopere cele mai potrivite înveșmântări armonico-polifonice.

Pentru a realiza prelucrări cât mai adecvate caracteristicilor modale ale glasului al III-lea și pentru a respecta posibilitățile interpretative ale tinerilor mici și mari din școli sau din corurile bisericești, Vasile Spătărelu a investigat o paletă largă de mijloace de expresie muzicală, selectându-le și realizând o lucrare luminoasă, plină de optimism și

VASILE SPĂTĂRELU (1938-2005) ȘI CREAȚIA SA RELIGIOASĂ In memoriam

Arte „George Enescu” din Iași, unde funcționa, și cea de colaborator și îndrumător al multor muzicieni, profesori și studenți din principalele centre muzicale din țară: București, Cluj, Timișoara, Craiova, Oradea, Galați, Tîrgoviște sau Constanța, unde era adesea întâlnit.

Să fi intuit oare că trebuia să se grăbească și că nu-i va fi dat să-și sărbătorească a șaizeci și șaptea aniversare, nici să-și vadă tipărit ultimul opus, care este o Liturghie, cu siguranță *Liturghia vieții și a morții lui*?

Maestrul Vasile – pe scurt, Made – era un artist vizionar și nonconformist, care medita, fără a exterioriza, asupra sensurilor adânci ale vieții, mai ales asupra inevitabilității „tregerii” ființei umane în teritoriile „fără durere, întristare și suspin”. De aceea, asemeni altor mari artiști ai vremii, s-a hotărât să înfrunte destinul prin actul repetitiv al creației artistice și prin credința religioasă pe care o moștenise de la părinți, creștini dreptmăritori, din Oltenia. Din confruntarea cu destinul – adesea nemiloasă – s-a născut o operă muzicală plină de frumusețe și vitalitate, care conține titluri și pagini înscrise încă din timpul vieții sale în tezaurul culturii românești. De asemenea, fondarea, de către Vasile Spătărelu, a reputei școlii ieșene de compoziție muzicală reprezintă o altă biruință a artistului în lupta sa cu destinul. Confirmarea celor afirmate anterior vine și din partea foștilor săi elevi, astăzi renumiți compozitori, dirijori, instrumentiști, soliști vocali, profesori sau muzicologi din șirul cărora amintim doar câteva nume: Viorel Munteanu, Cristian Misievici, Teodor Cacioba (compozitori), Anton Bișoc, Diodor Nicoară, Gheorghe Dumănescu, Ioan Bica, Leonard Dimitriu (dirijori), Cornel Solovăstru (solist și profesor), Vasilica Stoiciu (muzicolog și pianist) sau Viorel Bârleanu, profesor și etnomuzicolog.

După dispariția fizică a maestrului, doar plămădirile sale artistice păstrate în fonotecii „de aur” mai pot să ofere o imagine vie a personalității sale artistice cu valoare de unicitate în arta muzicală a ultimelor patru decenii ale veacului XX. De aceea, voi rememora (cu venerația pe care o datorează fostul student celui mai mare maestru muzical al său) numele unora dintre operele sale, mai ales pe acelea la a căror primă audiere am participat de-a lungul anilor în sălile instituțiilor de artă din Iași (Filarmonica „Moldova”, Opera Română, Conservatorul „George Enescu”), instituții care în mod constant i-au promovat creația, oferind interpretări de referință: *Simfonieta* (1964) și *Epitaf*

albastră (1982) pe versuri de Mihai Eminescu, *Luna roșie* (1985) pe versuri de Zaharia Stancu, *Ciuleandra* pe versuri populare, *Pentru Tine, Doamne* (2003) pe versuri de E. Ungureanu, sau suita corală

Colinde pentru Alexandru (1991) dedicată fiului său, atunci când împlinea cinci ani.

După 1990, respectarea canoanelor artei socialiste nu mai era obligatorie, motiv pentru care este evidentă orientarea creației sale înspre aria tematică spiritual-religioasă, așa cum rezultă și din lucrări muzicale deja citate, precum liederul *Tatăl nostru*, corul *Pentru Tine, Doamne*, sau lucrarea simfonică *Epitaf*, în care este prelucrat imnul bizantin *Lumină lină* (glas VIII) care se întonează la slujba de seară.

Abordarea sferei spiritual-religioase nu este – cum s-ar putea crede – un act de conjunctură, ci are la bază conștiința profund religioasă a compozitorului Vasile Spătărelu. Copilăria sa plină de privațiuni, greutățile de tot felul pe care a fost nevoit să le înfrunte, invidia confrăților de breaslă, procesul prin care și-a apărât – împreună cu alți colegi – demnitatea de profesor și artist, lecturile filosofice și religioase, iată doar câteva elemente care explică motivele care au dus la întărirea sentimentului religios creștin în complexa personalitate a artistului.

Veridicitatea celor de mai sus este demonstrată și de manuscrisul ultimei lucrări religioase a maestrului, menționată anterior și intitulată *Liturghia psaltică în glas III și prelucrarea corală*

de originalitate. Uneori, monodia psaltică este lăsată să curgă după propriile-i legi, fără nici o intervenție armonico-polifonică, iar altele sînt folosite cu precădere mijloace polifonice (pedala sau isonul, canonul sau imitația simplă) în prelucrarea ei. În cele mai multe situații, maestrul a realizat o fericită îmbinare a mijloacelor armonice și a celor polifonice, fără a absolutiza vreunul dintre acestea, ci descoperind soluțiile optime. Ascultînd ambele prelucrări ale maestrului, cea de la două voci și cea de la trei voci egale, care sînt variante apropiate ale aceluiași mod de gândire corală, rămii cu impresia că „armonia” modurilor psaltice oferă nenumărate posibilități de creație pentru compozitorii crescuți după legile muzicii occidentale, cu condiția să nu absolutizeze nici sistemul modal și nici cel tonal.

Preoții muzicieni, profesorii de educație muzicală sau de specialitate, dirijorii, psalții, monahii și monahiile, studenții teologi și din facultățile de muzică, profesorii de religie și elevii de diferite vârste vor descoperi în *Liturghia psaltică în glas III și prelucrarea corală la două și trei voci* șirul cîntărilor ce se cer a fi interpretate la Slujba Sfintei Liturghii, redată atît pe o singură voce (monodic) sau armonizate de maestrul artei corale contemporane, Vasile Spătărelu.

În cazul în care într-o instituție religioasă sau de învățămînt există un cor psaltic, acesta va putea prelua monodiile de la începutul volumului redată în notație psaltică și liniară, iar corurile la două și trei voci beneficiază de aranjamentele speciale menționate.

Accesibilitatea melodiilor psaltice în glasul III și inspirata și originala lor prelucrare armonico-polifonică sînt argumente care susțin ideea că *Liturghia psaltică* va fi bine primită în școli și biserici, precum și în lumea muzicienilor, care vor vedea în ea „cîntecul de lebedă” al regretatului maestru, Vasile Spătărelu. Avea în proiect să scrie o „mare liturghie” pentru cor mixt și o „epopee națională” în care să valorifice motive folclorice în scopul glorificării faptelor mărețe consemnate în istoria neamului, dar toate planurile s-au năruit după ora fatidică din dimineața lui 24 martie 2005. Rămîne de la compozitor o solidă operă muzicală pe care cu generozitate a lăsat-o moștenire urmașilor, operă ale cărei sensuri adînci vor fi mai adînc descifrate în deceniile următoare. Între acestea, se evidențiază nevoia umanității de iubire, căci unde nu este iubire și frumusețe, nimic nu este.

Preot conf. dr.
Florin BUCESCU

Dor de Eminescu

Urmare din pagina 1

Veghez cu fruntea pe psaltiri...
Vai, neamul nostru de martiri!
În țara mea eu nu încap...
Cu sacul îmbrăcat pe cap!
De-mi vine, zău, să mă omor
De-atîta jale și de dor
De Mareșalul Antonescu,
Dar mai ales de Eminescu...

De dor și de singurătate,
De frații din străinătate
Îmi plînge sufletul amar
Dintr-un hotar în alt hotar...
De Ciorănescu, Eliade,
Și de Vișniec, și de Palade...
Dar mai cumplit mă mistuiescu
De prea mult dor de Eminescu...

O salbă de poeți români
Uciși de litfe de păgîni
Urzesc în negrul lor mormînt
Poeme lungi, de jurămint,
De Neam, de România Mare
Și nicidecum de răzbunare...
Eu pe Garaz îl pomenescu,
Dar plîng de dor de Eminescu...

Mă tot adulmecă ispita:
Copil din flori de-al lui Nichita...
Mi-ai spus cu lacrimi în ochi:
- Mă tem de mumă, de deochi...
Azi cine ești? Azi unde ești?
Un biet tramvai de București...
Mi-e dor de Cristian Popescu
Dar mai ales de Eminescu...

Eu îndurare nu cerșesc...
Dacă greșesc – mă spovedesc
În fața Sfintului Altar...
Misteriosul avatar
Mă ruinează pas cu pas...
De-un veac tot singur am rămas –
Mă tem să nu înnebunesc
De-atîta dor de Eminescu...

Mihai PREPELIȚĂ

Dramaturgul și romancierul Constantin Munteanu s-a născut la 26 octombrie 1945, în satul Fedeleșeni (județul Iași). Înscris în acte cu prenumele Costache, fiul Mariei (n. Muncelleanu-Crișmăriuc) și al lui Neculai Munteanu, țărani, face școala primară în satul natal, după care urmează ciclul secundar, mai întâi, la Tîrgu Frumos, unde îl are ca profesor de

apar *Ziua magnoliilor viscolite* (1979), *Cursa rapidă* (1982), *Vremea brîndușelor* (1984), *Teona* (1989), *Sfîrșitul înserării* (1989). Aceștia li se adaugă, după Revoluție, *Zodia bilciului* (1995) și *Maria, prințesă de Place Pigalle* (1995).

Fragmente din textele dramatice, dar și de proză, au fost găzduite de-a lungul timpului în periodice precum „Teatrul”,

responsabilitatea prezumată de un Miron Costin, invocat ca pildă, ci și prin autoreferențialitate. În consecință, romanul ciclic început cu *Zaruri de cretă* va fi, concomitent, al combinatului chimic (prin extensie, al orașului din apropierea lui) și al scriitorului-inginer Mihai Vlădeanu, alter ego al autorului. Acesta devine personajul principal al celui de-al doilea volet al „cronicii”,

evenimente ca rebeliunea legionară, războiul mondial, „colectivizarea” satului din centrul Moldovei.

Ciclului românesc îi aparține formal și *Zodia bilciului*, al cărui titlu caracterizează anii imediat următori Revoluției din decembrie 1989. Centrul de greutate nu este constituit totuși de epoca respectivă, ci de peripețiile erotico-politice, plasate la sfîrșitul anilor

UN „TÎNĂR FURIOS” ÎN FRÎUL CENZURII CONSTANTIN MUNTEANU

limba română pe Costin Merișca, apoi, ultimele două clase, la Liceul „C. Negruzzi” din Iași. Între 1964 și 1969 frecventează cursurile Facultății de Fizică a Universității din București, la absolvire fiind repartizat la Combinatul de Fibre Sintetice Săvinești. Vreme de aproape două decenii, „fizicianul”, cum e desemnat în organigramă, face muncă de cercetare, concretizată în numeroase invenții și inovații, dar și dirigiență de șantier. Cu toate acestea, în a doua jumătate a anului 1989 trebuie să părăsească mastodontul industriei chimice și să funcționeze ca director al Bibliotecii Județene Neamț. Ales președinte al CPUN Piatra Neamț în ianuarie 1990, este apoi, pînă în iunie 1993, consilier-șef la Inspectoratul pentru Cultură al Județului Neamț, după aceea reluîndu-și, pînă în 1999, postul la Săvinești.

Încă student, în 1969, Constantin Munteanu debutează cu parodii în revista „Amfiteatru”. Vocația lui însă e alta. În primăvara anului 1971, Direcția Teatrelor dădea undă verde piesei sale în trei acte *Șerifii*, care este inclusă în repertoriul Teatrului Mic din București și al Teatrului din Arad. Ea nu ajunge totuși să cunoască luminile rampei atunci, ca urmare a modificării radicale din politica regimului, marcată de celebrele „teze din iulie”, ci abia în 1982, la Teatrul Dramatic din Brașov, sub titlul *Nimic despre sinziene*.

Dar, în același an 1971, tînărul se prezenta și la concursul de scenarii TV cu piesa *Iubirea mea cu zurgălăi*, care, distinsă cu premiul al II-lea, este „pusă în scenă”. Ulterior, televiziunea națională îi mai include în programele sale scenariile *Scrisori apocrife* (1975), *Dincolo de munte* (1976), *Vocație* (1977), *Vremea sinzielenelor* (1978), *Florile amintirii noastre* (1983). În schimb, scenariul *Cu zîmbetul pe buze*, premiat în 1978, nu va primi în final girul cenzurii. În aceeași perioadă, și posturile de radio Iași și București îi pun în undă o suită de piese: *Trenul din zori* (1974), *Cursa de Brașov* (1974), *Magnolii pentru un măgar* (1975), *Dosarul cu sinziene* (1975), *Oameni la cumpănă de ani* (1977), *Urgea* (1981), *Vîntul de februarie* (1981), *Vina florilor* (1983), *Vorbește-mi de tata* (1984), *Prima ninsoare* (1985), *Poeme pentru schimbul trei* (1987), *Prietenie trădată* (1994). O piesă, *Valea risului*, e reprezentată, în 1974, la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț. Experienței teatrale i se va adăuga mai tîrziu și una în cinematografie. După scenariul lui Constantin Munteanu, avînd ca subiect furtul tezelor de doctorat în chimie, s-a turnat în 1984 filmul *Sezonul pescărușilor*, interzis de cenzură, difuzat abia în 1990, cînd primește și Marele premiu al Uniunii Cineaștilor.

Concomitent cu dramaturgul, se afirmă însă și prozatorul. După ce Constantin Munteanu cîștigă concursul pentru debut al Editurii Junimea cu romanul *Zaruri de cretă* (1976), îi mai

„România literară”, „Contemporanul”, „Convorbiri literare”, „Ateneu”, „Cronica”, „Cinema” ș.a.

Debutul lui Constantin Munteanu în teatrul TV a fost unul spectaculos, *Iubirea mea cu zurgălăi* impresionînd prin firescul, cadența alertă și, uneori, causticitatea replicilor, prin tensiunea situațiilor, prin candoarea adolescentină

degajată, dar și printr-o viziune critică, nonconformistă (un soi de „fluierat în biserică”), amintind multora de creațiile „tinerilor furioși”. Cu timpul, calităților native li se adaugă și pricepere, atît în construcția unei intrigi complicate, cît și în folosirea tehnicilor filmului, ceea ce se relevă bine în *Scrisori apocrife*, *Valea risului* și mai ales în *Șerifii*.

Experiența acumulată în acest plan va fi fructificată și în romanul cu care Constantin Munteanu s-a prezentat la concursul Editurii Junimea. În esență, *Zaruri de cretă* este „filmul” unui eveniment din viața „Combinatului din Valea Brîndușelor” (Combinatul de Fibre Sintetice Săvinești), supunîndu-se astfel fără constrîngere clasice reguli a celor trei unități. Evenimentul (punerea în aplicare a unei invenții) se dovedește a fi un moment al adevărului, ce dezvăluie firea profundă a personajelor. Acestea, deși se împart tranșant, maniheistic, în „pozitive” și „negative”, au viață, mai ales cele din urmă, animate aproape exclusiv de rapacitate, de orgoliu primitiv și de o necontrolată dorință de putere. Prin ele, beneficiîndu-se de breșă făcută de romancierii anilor șaptezeci (Al. Ivasiuc, Augustin Buzura, Romulus Guga ș.a.), sînt reliefate cîteva tare ale sistemului social, nepunîndu-se, firește, frontal valabilitatea lui în discuție. Atașarea prozatorului Constantin Munteanu față de lumea în care trăiește, avînd ca rezultat o cunoaștere aprofundată a ei și constituind totodată o cauțiune a frondei față de cîteva tabuuri ideologice, îl vor face să opteze pentru ipostaza de „cronicar implicat” al lumii respective, ceea ce se traduce nu numai prin

Ziua magnoliilor viscolite. Și aici se întrevăd lesne o suită de procedee cinematografice, precum și respectarea regulii celor trei unități, acțiunea desfășurîndu-se de-a lungul a 24 de ore, în același „Combinat din Valea Brîndușelor”. Mihai Vlădeanu este eroul unei avalanșe de întîmplări, axate pe „cele trei dimensiuni umane pe care individul le poate controla” – munca, iubirea și creația. Fiecare dintre întîmplări (un accident uzinal, o riscantă punere în funcțiune a unei instalații, răfuieți între colegi, un șantaj, matrapazlîcuri ale celor din fruntea întreprinderii și a orașului, „cuceriri” și rupturi sentimentale, un viol, o sinucidere, bucurii și necazuri scriitoricești, lupta cu mereu posibilă ratare etc.) e perfect plauzibilă și necesară epic, dar multitudinea lor și, mai ales, precipitarea cursului normal, dacă augmentează interesul cititorului, nu mai puțin primejdiesc veridicitatea întregului. „Sinceritatea”, spiritul critic, dar mai ales vertiginoasa succedare a scenelor și tensiunea sporită pe nesimțite pînă la punctul maxim fac ca *Ziua magnoliilor viscolite* să rămînă totuși o construcție românească notabilă. Și a treia piesă a ciclului epic, *Cursa rapidă*, are arhitectură dramatică, prezentînd o călătorie cu autobuzul, un fel de „corabie a nebunilor”, posibilă parabolă a vieții. Un accident survenit, înzăpezirea vehiculului, face ca o bună parte dintre pasageri sau dintre cei care îi așteaptă la sosire să-și dea jos masca obișnuită, dar și să precipite elucidarea unor întîmplări care, anterior, le-au marcat în chip esențial biografia. Aici, pericolul îl reprezintă numărul mare de „recunoașteri” și de „lovituri de teatru”, dar ele erodează doar în mică măsură verosimilitatea narațiunii, datorită aceleiași vivacități a dialogurilor, cu meandre surprinzătoare, și incisivității satirei. În ciuda variației introduse printr-o continuă redistribuire a rolurilor principale, romanele *Vremea brîndușelor*, *Teona* și *Sfîrșitul înserării* suferă din cauza unei anume stereotipii a desfășurării luptei dintre „buni” și „răi”, ca și din cauza aglomerării episoadelor erotice ne semnificative. Acestea din urmă reliefează totuși, prin contrast, unul dintre ele, avînd în centru o creație memorabilă, ivită prima oară în *Ziua magnoliilor viscolite*, enigmatică Teona, acum personaj absent. Romanul omonim, mai mult decît celelalte, este, de asemenea, dacă nu un jurnal de atelier, cel puțin un oglindă fidelă a nesfîrșitelor tribulații prin care trece, datorită editorului-cenzor, un scriitor în regimul comunist. În acest context se înscriu și intervențiile, sceptic amare ori colerice, întru apărarea de reproșurile criticii. Unul dintre ele, „lipsa de rădăcini a personajelor romanului-ciclu”, va fi totuși interiorizat, astfel încît *Sfîrșitul înserării* recuperează o bună parte din copilăria în cadrul rural a eroului, precum și din tinerețea tatălui său, Neculai Vlădeanu, figură interesantă, pusă în vîrtejul unor

șaizeci, prin care trece eroul principal, profesorul Grigore Moraru, devenit prefect postdecembrist, peripeții cu o tentă de senzational, îngroșată polemic-caricatural în epilog. Intenția lui Constantin Munteanu de a da în *Maria, prințesă de Place Pigalle* un echivalent al artefactelor sentimental-senzaționale de mare succes pe piață a fost în final anihilată de inerția creativității. Eroina povestirii este vie, bine conturată, dar în defavoarea ei lucrează asemănarea cu alte personaje ale autorului, o prea vădită solidaritate națională („prințesa”, cu un exces de calități, e româncă), precum și decorul parizian, cînd parcă este zugrăvit cu ghidul turistic în mînă.

Opera: *Zaruri de cretă*, Iași, Ed. Junimea, 1976; *Ziua magnoliilor viscolite*, București, Editura Cartea românească, 1979; *Cursa rapidă*, Editura Junimea, Iași, 1982; *Vremea brîndușelor*, București, Editura Cartea românească, 1984; *Teona*, Iași, Editura Junimea, 1989; *Sfîrșitul înserării*, București, Editura Cartea românească, 1989; *Zodia bilciului*, Bacău, Editura Plumb, 1995; *Maria, prințesă de Place Pigalle*, Bacău, Editura Plumb, 1995; *A fluierat în timpul Evangheliei*, București, 2003.

Referințe critice: Aurel Bădescu, *La TV: „Iubirea mea cu zurgălăi”, „Contemporanul”, 1973, 11; Ioana Mălin, Un debut-eveniment, „România literară”, VI, 1973, 11; Ecaterina Oproiu, Concursul, „Contemporanul”, 1973, 13; Paul Tutungiu, „Valea risului” de Constantin Munteanu, „Teatrul”, XIX, 1974, 6; Dumitru Solomon, Evoluție, „Teatrul”, XX, 1975, 3; Mihai Dinu Gheorghiu, Argumentul scriiturii, „Convorbiri literare”, 1976, 3; Laurențiu Ulici, Junimiștii IV, „România literară”, IX, 1976, 17; Nicolae Ciobanu, Concursul Editurii Junimea (I), „Lucașul”, XIX, 1976, 27; Mircea Florin Șandru, Muncă și pîine, „Lucașul”, XIX, 1976, 37; Cristian Livescu, „Zaruri de cretă”, „Ateneu”, XIII, 1976, 4; Sultana Craia, Între narațiuni și literatură, „Lucașul”, XXIII, 1980, 6; Sorin Pirvu, „Ziua magnoliilor viscolite”, „Convorbiri literare”, 1980, 2; Cristian Livescu, „Ziua magnoliilor viscolite”, „Ateneu”, XVII, 1980, 2; Natalia Stancu, Repertoriul, ținuta spectacolelor – expresii ale răspunderii față de public, „Știința”, LI, 1982, 12.323; Sorin Pirvu, Uzina și viscolul, „Cronica”, XVII, 1982, 15; Radu-Maria, „Nimic nou despre sinziene”, „Teatrul”, 1982, 4; Tatiana Mișuț, Constantin Munteanu, „Cursa rapidă”, „Ateneu”, XX, 1983, 3; C. Merișca, Un roman al actualității, „Cronica”, XIX, 1984, 26; Laurențiu Ulici, Promoția '70. Moldovenii (XVIII), „România literară”, XIX, 1986, 8; Al. Dobrescu, Viața și literatura, „Convorbiri literare”, XLVI, 1989, 8; Roxana Racaru, Tinerii furioși și planul de producție la hectara, „România literară”, XXXVI, 2003, 11.*

Victor DURNEA

Zăpezile de anțărț

După o trimitere din *Dicționarul Academiei* (I/I, s.v.), traducând un foarte cunoscut vers al lui François Villon, „Mais où sont les neiges d'antan” (*Ballade des dames du temps jadis*), Alexandru Odobescu găsisse cândva în *anțărț* un corespondent inspirat pentru cuvântul franțuzesc *antan* (din lat. popular *ante annum*, „în urmă cu un an; în anul precedent”): „Dar unde sunt zăpezile de anțărț?”; în dicționarul menționat, citatul este preluat după Fr. Damé (*Nouveau dictionnaire roumain-français*). Acest cuvânt românesc, astăzi conservat numai regional, este descendentul lat. *anno tertio* „acum doi ani”. Așadar, în prima expresie a lui Odobescu, diferența (de numai un an!) față de original este de acceptat; echivalări ulterioare românești au modificat termenii confruntării propuse de Villon; chiar aceea pe care o găsim tot la Odobescu, când, într-un capitol (XI) din *Pseudokynegetikos*, parafrazează versul respectiv prin „unde mai sunt chiar viscocele de odinioară!” (*Scrieri*, III, 1887, p. 208).

Franțuzescul *antan* devine *altădată* în interpretarea lui Tudor Vianu: „Dar unde-i neaua de-altădată!” (traducerea versurilor

folosite ca motto de Odobescu pentru evocarea lui Vasile Cîrlova; *Opere*, I, 1955, p. 272), iar Dan Botta găsește în interogația retorică a lui Villon un regret pentru iernile de altădată, mai bogate în precipitații: „Dar unde-s marile ninsori?” (*Balade și alte poeme*, 1956, p. 58 – 60).

Pentru augmentarea exprimării trăirilor, *antan* îi servise poetului „diatelor” ca o imagine de contrast: ce sens are să te lamentezi în legătură cu dispariția unor (mult) mai vechi figuri și frumuseți, celebre, printre care „Blanca-Doamna, crin în floare”, „Bertha cu piciorul mare” (la un alt traducător „picior lung”), Alisa, Beiris, Erenburga și altele, dacă s-au dus irecuperabil chiar și zăpezile de numai anul trecut?

Dar această deformare a intențiilor poetului damnat („de anul trecut” devenit „de odinioară”) nu aparține exclusiv traducătorilor români, care, este de presupus, au preluat un sens derivat al exclamației lui Villon: în franceză chiar, prin extensie, aceasta a ajuns să însemne „les choses

d'autrefois”. O mutație pe care L. Deroz o pune și pe seama literaților „prost informați”, furați de repetarea contextului ca „un soi de proverb” (*L'emprunt linguistique*, Paris, 1956, p. 116). Așadar, prin citarea izolată și ignorându-se intenția nuanțării din diferite strofe ale celebrei *Balade*, pe care le încheie, de la un referențial de contrast, s-a ajuns la un fapt de simplă acumulare, nu fără

românește de Romulus Vulpesco, la care acest vers sună „Dar unde-i neaua de mai an?” (*Opurile magistrului...*, 1958, p. 59 – 60). Iar la Zanne, *Proverbele românilor* (IX, p. 412), aflăm o zicală populară cu aceeași formulare: „a trecut ca neaua d'an”.

Și pe teren românesc, *anțărț*, desprins de etimon, a căpătat valoarea generală de „vechi”, judecând după considerarea lui ca atribut (pe lângă *vin*), ca la N.D. Cocea: „vorba veche: mănincă bucate de azi și bea vin de anțărț dacă vrei să trăiești cât lumea” (*Vinul de viață lungă*).

Pe de altă parte, în parafrazări pe (sau aluzii la) tema în discuție, „altădată” apare frecvent ca marcă a regretului: „Unde sunt parlamentarii și ziariștii de altă dată?”, titlu al lui Alex. Ștefănescu, în „România literară”, 30/1999, p. 4, o cronică la un articol al lui Z. Ornea, *Glose despre altădată*, din care citează: „lectura presei de odinioară” este recomandată pentru a înțelege „ce a însemnat presa în democrația românească de altădată”. Iată și o altă evocare: Else von Schuster scrie, recent, despre *Timișoara*, „Mica Vienă” de altădată.

Stelian DUMISTRĂCEL

EXPRESII ALE MENTALITĂȚILOR

legătură cu *jadis*, din titlu.

Folosind termenul *anțărț*, Odobescu fusese, prin urmare, foarte aproape de intenția lui Villon (pentru sensul acestui cuvânt după un context mai larg, vezi și gradația temporală dintr-o formulă ce se găsește numai în dicționarul lui Damé: „Cît /es/timp, cît an și cît anțărț”, tradusă prin „combien maintenant, combien il y a un an et combien il y a deux ans”; la fel și la Slavici, în *Gura satului*: un gospodar le spune celor veniți în peșit „cît rod au adunat estimp, cît an și cît anțărț”). Dar imaginea poetului francez a fost transpusă (și) exact în

Ion Cocora, directorul editurii *Palimpsest*, îmi oferă, la Caransebeș, volumul doi din *jurnalul* lui Valentin Silvestru (1944-1984). Pe când era în viață, reputatul teatrolog și-a împărțit materialul diarist în patru volume: primul a și apărut, cu un deceniu în urmă și, la vremea respectivă, dat-am samă. Cel prezent, conține însemnările criticului între anii 1968 – 1975, perioadă importantă a artei scenice naționale.

Cu toate acestea, volumul nu conține nici mărturisiri șocante, nici atacuri pamfletare, ori revanșe ideologice. Nu găsim în el nimic, spre exemplu, despre scandalul *Revizorului*, situat în această perioadă. Nu găsim vituperanțe vis-a-vis de imixtiunea CCES în viața altor montări celebre. Nici un cuvânt despre Paul Everac (cu care scriitorul a avut o polemică notorie). Colerical comentator (pe care, nu o dată, în viață, l-am văzut răbufnind violent!) se autotemperază inexplicabil, în aceste însemnări.

Nu înțelnim texte revelatoare care, spre exemplu, n-ar fi putut apărea atunci. E un jurnal destul de „cuminte”, cu multe trimiteri interesante, cu o sumedenie de relații despre spectacole și oameni de artă importanți, cu multe articole... autoreferențiale (turneele lui V.S., spectacole cu texte de V.S., luări de cuvânt ale lui V.S. în diferite conclavuri internaționale). Cunoșcând lumea bine, autorul

Jurnalul (util al) unui critic

scrie și descrie cu farmec locuri, întâmplări, întâlniri. O nedumerire: de ce n-a apărut *jurnalul* imediat după perioada inclusă (în 1976, spre exemplu)? A doua nedumerire – pe care autorul, din păcate, nu mai are cum s-o elucideze: de ce se opresc însemnările marelui critic în anul 1984? Doar el supraviețuiește finalului *jurnalului* timp de peste un deceniu! Om muri și om afla...

Plimbându-se mult și cu folos, pe glob, V.Silvestru consemnează impresii teatrale (și nu numai!) din Viena, Arezzo, Plovdiv, Roma, Skopje, Leipzig, Madrid, Moscova. Sau spicuiește din interesante dialoguri avute cu cunoscuți oameni de teatru (Toma Caragiu nu se vede în rolul *Viteazului* lui Paul Anghel; Aureliu Manea, dezamăgit de actorii și critica ieșeană, părăsește teatrul „pentru totdeauna”; ori opinia recrutului Teatrului Național – „versiunile românești la *Tango & Scaunele* = superioare celor franceze și italiene; un critic praghez îl informează că după ce a scris *R.U.R.* oficialitățile locale au încercat să-l interneze pe Capek în ospiciu, cu forța; ori emite verdicte de neplăcută actualitate treimiistă („dacă există piese de păpuși scrise de Eminescu, V.I. Popa, Camil Petrescu de ce nu apar ele cu frecvență normală pe scenele românești? De ce în schimb, abundă necăjite adaptări chioare după fel de fel de povești cu pisicuțe și iepurași?”). Face aprecieri incitante: „Primul scriitor român care s-a gândit la un serial a fost, probabil, V. Alecsandri. În 1880, trimițându-i lui Ion Ghica *Sinziana și Pepelea*, îi scria că aventurile lui Pepelea ar putea fi continuate în fiecare an, într-o nouă serie de ta blouri”.

În volum s-au strecurat și unele inexactități, ori scăpări de corectură: *Iona* lui Sorescu, apare ca *Ioana*; „diferiți justiției” (în loc de *deferți*); citându-se din Leonida Teodorescu, ni se spune că „dramaturgia nu e decît literatură, cu o utilitate în plus – aceea de-a fi judecată” (de parcă proza și poezia nu se supun judecății!); *Becket* al lui Anouilh apare *Beckett*; există și nonsensuri incredibile pentru un atît de experimentat gazetar („Birlic a plecat, nu-l vom mai vedea. Îl vom revedea mereu”); sau chiar erori de judecată (catalogarea costumelor Mirunei Boruzescu la *Chirița*, „de-o nemeipomenită urîțenie”).

Ion Cocora mi-a spus că volumul trei din *jurnalul* marelui critic se află sub tipar. Îl așteptăm, deci, cu explicabilă curiozitate...

În 1841 apare o carte, pentru gastronomii din noi, fundamentală: *200 rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești*.

Pe-atunci era un volum epocal – nu doar pentru că purta semnătura a doi din iluștri noștri cărturari, ci și pentru că înmagazina, involuntar, o bogăție documentară. Azi, cu tristețe constată Pierrotul cu bonetă din mine, nu se mai pot prepara (lesne) nici *jumătate* din indimenticabilele nestemate bucătărești! Cuvinte rare străbat rețetele, făcându-le, nu o dată, criptice; dar cît de apetisant/molcom rămîne, peste un secol și jumătate, „mijlocul de a face brînză din cartoafe”! („...după ce au fiert bine și s-au răcit, le scoate pe lița (cartoafole -n.n.) și le freacă bine într-o doniță, pînă cînd se face un fel de aluat. La 5 oacă (oca, din turcescul *okka*, adică circa 1,3 kg., n.n.) de acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici, ca să se scurgă umezeala. De acest aluat se pune o oacă de smîntîină și sarea trebuincioasă, pe urmă se amestecă și se freacă bine. Cînd se socoate că-s destul de frecate, amestecătura se acoperă și se lasă la odihnă trei sau patru zile (întotdeauna mi s-a părut această sintagmă, o minune a personificării! - n.n.). Amestecătura iar se freacă și brînză se pune în panere sau în coșerice mici

Cu aproape patru decenii în urmă, cunoscutul etnolog Ion Taloș pleca la specializare în Germania, beneficiind de o bursă oferită de Fundația Alexander von Humboldt. Proiectul de cercetare cu care se prezenta în fața specialiștilor de la *Deutsches Volksliedarchiv* din Freiburg era foarte ambițios: un studiu monografic asupra baladelor *Meșterul Manole* și *Soarele și Luna*. Două dintre cele mai importante creații epice ale repertoriului folcloric românesc, pe care urma să le exploreze într-un larg context european.

În scurtă vreme avea să constate însă că amploarea celor două teme depășea, sub toate aspectele, previziunile sale

Deosebit de interesantă este și o altă idee pe care o subliniază Ion Taloș. El arată că, în timpul călătoriei pe care o face Soarele prin Rai și Iad, la Porțile Raiului nu se afla Sfântul Petru, ci Moș Adam, cel care citea Pravila: „dreptilor cu dreptate, strămbilor cu strămbătate”. Ceea ce rezultă de aici este că balada românească are o vechime foarte mare, de vreme ce conservă prezența celui dintâi om în postură de străjer la intrarea în Paradis: „Dar Adam, măi, ce-mi făcea? / Pravila le-o căuta, / Sta pe loc și le-o citea, / Cheile le lua, / Cheia raiului / Și pe-a iadului” (p. 713). Sau: „Eva că-l vedea, / La Adam striga: / – Adame, Adame, / Ia tu cheile, / Deschide porțile,

fiecare dintre cele patru creații populare.

Cu excepția *Mioriței*, care este un produs folcloric exclusiv românesc, celelalte trei balade – cu versiunile lor lirice sau epice în proză – se regăsesc și în spiritualitatea tradițională a altor popoare. Elementele comune sau cele diferențioare nu pot fi puse însă în evidență decât printr-o cercetare comparatistă cât mai riguroasă. Sub acest aspect, literatura noastră de specialitate are în momentul de față câteva lucrări monografice reprezentative, alcătuite la nivelul tuturor exigențelor. Celor despre *Miorița* și *Meșterul Manole* li se alătură acum această impunătoare operă, ce poate fi luată ca model atât în țară cât și în afara granițelor.

Ion Taloș le prezintă amănunțit, punând în lumină particularitățile fiecăreia în parte. Sunt discutate apoi textele prelucrate sau cele contrafăcute, iar în final este înfățișată geografia motivelor, frecvența lor și existența unor *motive rare*.

Acestea din urmă suscită un viu interes, deoarece (spune autorul) – atunci când sunt semnalate pe arii întinse și la mare distanță unele de altele – pot indica o anumită vechime, contribuind chiar la clarificarea unor aspecte ale genezei textului.

Cea de a doua versiune, adică *Nunta soarelui*, este urmărită în toate ipostazele pe care le relevă cercetările de teren: credințe, legende, balade, plugușoare și

O remarcabilă cercetare etnologică:

CUNUNIA FRAȚILOR ȘI NUNTA SOARELUI

inițiale. Și-a reevaluat proiectul, oprindu-se, mai întâi, asupra riturilor privitoare la jertfa zidirii și a literaturii circumscrise acestui subiect, culminând cu capodopera *Meșterul Manole*.

În felul acesta, a reușit să realizeze cea mai temeinică cercetare monografică asupra problematicii menționate: o lucrare în două volume masive, care ocupă un loc de primă însemnătate nu doar în bibliografia noastră de specialitate, ci și în cea sud-est europeană.

Balada *Soarele și Luna* intră din nou în atenția lui Ion Taloș pe la mijlocul celui de al optulea deceniu al veacului trecut. Între timp, preocupările sale profesionale și atribuțiile de natură administrativă pe care și le asumase sporiseră simțitor. Cu toate acestea, experiența științifică dobândită îl ajută ca, în mai puțin de un deceniu, să elaboreze și cea de a doua monografie. Mai exact, pe la mijlocul anului 1985, lucrarea despre balada *Soarele și Luna* era aproape încheiată. Lumina tiparului o va vedea însă mult mai târziu, intrucât, începând din anul 1986, cercetătorul clujean devenise profesor de literatură populare românești la Universitatea din Köln.

Problemele etnologiei românești continuă să se regăsească între prioritățile demersurilor sale științifice. Tema incestului dintre frate și soră, care stă la baza monografiei ce face obiectul prezentării de față, este urmărită acum în creația folclorică a celor mai multe dintre popoarele lumii. Și astfel, după foarte mulți ani de trudă, cercetarea profesorului Taloș capătă contur definitiv. O carte monumentală, numărând aproape o mie de pagini, pe care Editura Enciclopedică din București a pus-o la îndemâna cititorilor în prima parte a anului trecut. Titlul sub care s-a tipărit, menționat pe frontispiciul acestei pagini, este însoțit de un subtitlu edificator: *Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*.

În tipologiile noastre folclorice, balada *Soarele și Luna* deschide secțiunea rezervată epoului fantastic. Arhaicitatea textului în care elementele păgâne se întrepătrund la tot pasul cu cele ale creștinismului timpuriu, a stimulat interesul celor mai mulți dintre cărturarilor noștri reprezentativi. Vasile Alecsandri pune în circulație cea dintâi versiune a acestui cântec bătrânesc – subliniindu-i valențele poetice deosebite –, Eminescu prelucrează tema în basmul *Vasilie, fiul lui Dumnezeu*, iar Bogdan Petriceicu Hasdeu încearcă să obțină (prin intermediul chestionarelor sale) cât mai multe informații de teren privitoare la acest fascinant subiect.

Mai târziu, Lucian Blaga pune în discuție relațiile ce se pot stabili între balada românească și câteva dintre operele fundamentale ale literaturii universale, cum ar fi *Divina Comedie* ori *Faust*. Ion Taloș adâncește acest paralelism. El nu are în vedere individualitatea fiecărui text, ci totalitatea variantelor care alcătuiesc corpusul baladei. Din această perspectivă, călătoria Soarelui în lumea de dincolo urmează același traseu ca în poemul lui Dante, fiind vorba tot de o succesiune de cercuri pe care le parcurge.

/ Pe soare să-l plimbi” (p. 853). Prin urmare, Sfântul Petru este cel care îl substituie pe Adam, căpătând această investitură într-o perioadă mai târzie.

Nu întâmplător, Dan Botta vedea în această baladă „un mit ceresc și un mit al pământului, străbătute amândouă de boarea de la Eleusis, [...] o liturghie păgână și o solemnă adorație” (*Unduire și moarte*, Iași, 1995, p. 29). Subtitlul poet, care a scris în repetate rânduri despre cultura noastră populară tradițională – cu

Structurată în șase părți, cartea lui Ion Taloș are meritul de a nu fi lăsat nesoluționată nici una dintre numeroasele probleme pe care le ridică această impresionantă abordare științifică. În prima parte, balada este situată într-un context adecvat, pentru ca apoi să fie trecute în revistă toate sursele bibliografice în care apare menționat subiectul, indiferent dacă acestea sunt culegeri de foclor, lucrări teoretice, prelucrări sau traduceri. Este un bun prilej pentru a se efectua și delimitările necesare, atunci când vine vorba de legendă, colindă, cântec liric sau baladă. Relațiile cu *Miorița* și *Meșterul Manole* se impun de la sine.

Lucrările de mitologie, în care figurează tema, sau cele ce aparțin folcloristicii internaționale vin să completeze imaginea panoramică a interesului manifestat, de-a lungul timpului, față de tema incestului dintre frate și soră. Evitarea păcatului este posibilă ca urmare a forței morale de care dă dovadă sora. Atunci când epuizează toate mijloacele de zădărniciere a incestului, ea recurge la sacrificiul suprem. Este salvată însă de Divinitate, care o preface în Lună, plasând-o pe bolta cerească.

Tot în partea introductivă se fac și precizările de ordin terminologic. Textele luate în discuție indică existența a două arii distincte, delimitate de frecvența cu care apar cele două versiuni ale temei investigate. Prima este *Cununia fraților* și poate fi întâlnită în regiunile nord-vestice ale țării, cu câteva iradiieri dincolo de fruntarii: Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, nordul Moldovei și un număr de sate românești din Ucraina și Republica Moldova. Cea de a doua versiune, *Nunta soarelui*, se găsește în zonele sud-estice ale României, incluzând Banatul, Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei. Atestări izolate mai apar la românii din Jugoslavia, din Basarabia, precum și în câteva așezări din apropierea Odesei, unde cele două versiuni ale baladei sunt contaminate.

Frecvența textelor folclorice în cele două mari arii stabilite de autor nu este unitară. Legende se întâlnesc cu precădere în Oltenia, în Muntenia și Moldova, în vreme ce colindele, așa cum era și de așteptat, sunt performate mai ales în centrul, sudul și nordul Transilvaniei. Cât despre balade, cântecele lirice sau cele lirico-epice, se poate spune că acestea apar pretutindeni, dar numărul atestărilor diferă de la o zonă la alta. Echilibrul se păstrează doar în privința numărului total de piese, înregistrate la nivelul întregului spațiu cercetat. Într-adevăr, din cele 528 de texte publicate, *Cununia fraților* este ilustrată de 283, iar *Nunta soarelui* de 245. Mai trebuie spus că 247 de documente, reprezentând aproape jumătate din întregul corpus, văd lumina tiparului pentru prima oară.

Următoarele două secțiuni ale monografiei sunt rezervate analizei versiunilor stabilite. *Cununia fraților* înregistrează nouă subvariante, pe care

colinde. Scrutarea textelor în proză constituie un bun prilej pentru stabilirea punctelor de convergență între cele din sudul și nordul Dunării, dar și pentru surprinderea aspectelor ce favorizează o cât mai justă înțelegere a baladelor. O atenție specială este acordată creațiilor epice în versuri. Acestea sunt cercetate din perspectivă diacronică, evidențindu-se zonele sau localitățile reprezentative, rolul cântăreților în colportarea și desăvârșirea artistică a variantelor, problemele ridicate de autenticitatea pieselor din antologie, existența unui *oicotip* în părțile centrale ale Moldovei etc.

Partea a patra a volumului se ocupă de originea temei. Este una dintre cele mai interesante secțiuni ale întregii lucrări. Dificilă și pasionantă în același timp, problematica supusă dezbaterii este abordată și condusă de autor cu siguranța profesionistului autentic. Opiniile exprimate de antecesorii – potrivit cărora *Cununia fraților* ar deriva din *Nunta soarelui*, „prin abandonarea unora dintre elementele constitutive” – sunt discutate atent și combătute cu argumente științifice de o claritate exemplară.

Elementele comune, care pledează pentru unitatea temei, dar și motivele specifice, prezente mai ales în versiunea *Nunta soarelui*, fac obiectul unor analize complexe și profunde, la capătul cărora concluziile se impun firesc și convingător. Conservând o poezie arhaică, pe care o mai întâlnim doar în *Miorița*, *Meșterul Manole* sau în *Cântecul Zorilor* din repertoriul funebru, prima versiune a temei în discuție este cea de la care a plecat balada *Soarele și Luna*. Prin urmare, spune Ion Taloș, *Cununia fraților* nu reprezintă un regres în evoluția temei, așa cum au crezut alți cercetători, ci, dimpotrivă, solul fertil pe care s-a înălțat *Nunta soarelui*. A doua versiune a baladei se înobilează prin adăugarea mai multor elemente cosmice și „atribuirea unui alt destin surorii, acela de corp ceresc, menit să contribuie la înfrumusețarea vieții oamenilor” (p. 305).

S-ar conveni să ne oprim acum și asupra corpusului de documente folclorice. Nu doar pentru valoarea deosebită a textelor, ci și cu scopul de a scoate în evidență acuratețea ce se degajă din toate aceste pagini. Rigoarea clasificărilor, acribia cu care sunt reproduse piesele din sursele bibliografice, notele și comentariile însoțitoare sunt doar câteva dintre chestiunile ce merită să fie aduse la cunoștința cititorului. Ar trebui, de asemenea, să spunem câteva cuvinte și despre ultima parte a volumului, destinată aparatului critic.

Pentru că și această secțiune stă sub semnul acelorși exigențe și a seriozității ce domină lucrarea în toate articulațiile sale. Constrânși de spațiu, vom mai adăuga doar atât: scrisă îngrijit și cu sensibilitate, monografia lui Ion Taloș despre balada *Soarele și Luna* reprezintă o cercetare științifică de excepție și se înscrie între cele mai de seamă realizări ale etnologiei românești.

ION H. CIUBOTARU

o rară comprehensiune și sensibilitate – ne-a lăsat și drama liturgică în patru acte *Soarele și Luna*, pe care Ion Taloș o socoate a fi „cea mai importantă prelucrare cultă a temei” (p. 29).

În aceeași ordine de idei, ar putea fi menționate și opiniile altor cărturari. Lazăr Șăineanu, D. Caracostea, Petru Caraman, Gheorghe Vrabie sau Adrian Fochi sunt doar câțiva dintre cei ce au scris pagini memorabile despre această străveche creație epică în versuri a poporului nostru. O puternică impresie a produs balada și asupra lui G. Călinescu. El o consideră superioară celor patru mituri pe care le-a stabilit, intrucât „tema este una din cele mai vaste și mai adânci în sens universal” (p. 23).

Nu putem încheia succinta trecere în revistă a personalităților care s-au oprit cu luare aminte asupra textului folcloric în discuție, fără a menționa concluzia la care ajunge Ion Taloș. El situează balada *Soarele și Luna* în constelația capodoperelor, alături de *Miorița*, *Meșterul Manole* și *Voica* sau *Călătoria fratelui mort*. Toate patru alcătuiesc, în opinia etnologului, *templul arhaic* al culturii populare românești. Fiecare din cei patru piloni ai templului are la bază un mit, iar elementul unificator îl constituie sentimentul cosmic, ușor detectabil în

În atmosfera de zidire națională a anilor de după primul război mondial, a început aventura Școlii Sociologice române. Sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, se înfiripă un cadru instituțional al tuturor domeniilor și ramurilor științelor sociale. Contextul european al acelor vremuri era favorabil cercetărilor culturii rurale, dar nicăieri acestea nu au atins nivelul valoric și amplexarea celor din România.

Tinerii monografisti porneau de la o nouă viziune asupra conceptului de naționalism: „Între doctrina realistă, care confundă națiunea cu poporul, și între doctrina pur autodeterministă, care așază națiunea în arbitrar, își face loc, în mintea lor, adevărata idee a națiunii, întemeiată pe voința trăirii în comun, motivată de comunitatea de soartă, impusă de identitatea cadrelor și de asemănarea manifestărilor, precum și pe nădejdea viitorului comun, inspirată de comunitatea idealurilor etice” (Mircea Vulcănescu). Spațiul României Mari le oferea sociologilor un material informativ practic nelimitat. Nu au fost uitate nici ținuturile românești din afara granițelor țării.

După un lung hiatus, de circa o jumătate de secol, aceste avanposturi ale cercetărilor sociale românești se cer

românească Fundu Moldovei, se află sub genericul *A. Oamenii* și are o alcătuire tripartită: *Întemeierea gospodăriei în „pădurea verde”, Întemeierea gospodăriei alături de părinți și Gospodăria, unitate materială și spirituală. Dreptul la pământ. Proprietatea.*

Casele vechi se ridicau în spații împădurite, cu material de la fața locului. Înlesnirile de altă dată erau evocate cu nostalgie de gospodarii de pe Valea Moldovei: „Erau în vremuri vechi pământuri multe, vite tare multe și nevoile omului mai repede împlinite” (p. 16). Ținutul s-a bucurat de drepturi speciale în timpul domniilor moldoveni.

Impactul unei comunități devălmașe, ca aceea a Ocolului Câmpulungului, cu autoritățile austriece, a fost deosebit de dur. Neposedând acte de proprietate asupra pământului, folosit în comun de întreaga obște a unui sat, după legi nescrise și bună înțelegere, localnicii se vor trezi spoliați. Raportul generalului Enzenberg atribuia suprafețele „fără documente” (toți munții, toate pădurile, toate pășunile) Suveranului de la Viena.

Următorul pas a fost instalarea în aceste ținuturi vechi românești a unor coloni slavi, germani sau maghiari. Momentul cel mai nefericit l-a constituit

Florica Gafencu, Octav Gheorghiu, V. Kletchiu, D. Prejbeanu, Dumitru Șerbu și alții. Tehnicile de ridicare a unei case sunt prezentate împreună cu datinile privind jertfa zidirii și terminologia aferentă (*Vocabularul gospodăriei*, p. 169-174).

Veniți din Puțila, huțulii s-au stabilit în localitatea Moldova Sulița în secolul al XIX-lea, preluând un spațiu devălmaș românesc. În scurtul interval de timp de la imigrare, ei au fost integrați de comunitățile înconjurătoare. Așezările lor, studiate mai întâi în 1928, apoi în 1953, sunt prezentate în capitolul *Huțulii (sau Huțanii)*. Descrierea locuințelor, a mobilierului specific și a sistemului de încălzire este însoțită de o listă a gospodăriilor huțule, cu planurile lor, documente inestimabile dacă avem în vedere că multe din aceste construcții – unele ridicate în secolul XIX – nu mai există astăzi. Intervalul celor 25 de ani ai secolului trecut a înlesnit stabilirea evoluției în timp a elementelor arhitecturale și a organizării spațiului de locuit.

Ultimul studiu al volumului de față îi prezintă pe *rusinii* de pe Valea Ruscovei (Maramureș). Satele luate în atenție sunt Ruscova, Repedeș și Poienile de sub Munte. Fără a fi excluse particularitățile culturale ale acestei populații, se constată marile asemănări cu românii în ceea ce

Ekaterina Anastassova prezintă o datină a vlahilor din Bulgaria (regiunea Timoc), *pomana de viu*. Această variantă de rit funerar presupunea organizarea unui praznic și împărțirea bunurilor persoanei care îl inițiază. Datina cuprinde două faze distincte: pomana apei și praznicul. Timp de două săptămâni înainte de masa rituală, o fecioară înrudită cu gospodarii care își fac „pomana de viu” aduce câte trei găleți cu apă în fiecare zi. Umple vasele în tăcere, le afumă cu tămâie și așază pe suprafața apei o tigvă cu o lumânare aprinsă, un măr și un buchet de flori. În final se face consacrarea apei, pe malul Dunării. Se invocă drept martori cea mai bătrână femeie din stirpe, soarele și luna. Urmează o masă de pomana încărcată cu bucate și străjuită de șapte colaci. Datina, cel puțin în contemporaneitate, este caracteristică vlahilor și are un rol fundamental în determinarea identității etnice a acestei comunități.

Conceptul sub forma unui dialog între Constantin Bărbulescu și Paul H. Stahl, comunicarea despre sânge, consangvinitate și structură socială pune în lumină complexitatea interrelațiilor dintre familie și societate. Sângele, ca element esențial al înrudirii, stă la baza transmiterii proprietății. Această substanță cu valențe

SUB SEMNUL ȘCOLII SOCIOLOGICE

reevaluate și continuate. Lucrările asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează își propun refacerea traseelor de civilizație țărănească, prin redescoperirea mentalității aceluși plugar apropiat de ritmurile cosmice și de sacralitatea telurică. Vom lua în discuție, mai întâi, lucrarea elaborată de Paul H. Stahl și Paul Petrescu, *Oameni și case pe Valea Moldovei (1928-1953)*, apărută la București, Editura Paideia, 2004.

Ca și în cazul altor contribuții aparținând Școlii Sociologice gustiene, această lucrare a avut de parcurs o cale sinuoasă și dramatică până la a vedea lumina tiparului. Momentul nefast – în care o mișcare științifică românească, de anvergură europeană, era distrusă de evenimentele de la mijlocul secolului al XX-lea – a făcut ca un material prețios, rezultat din anchetele sociologice, să se risipească sau să rămână tănuț în fișiere și dosare.

O adevărată saga se leagă și de cartea pe care o prezentăm acum. În *Introducere*, autorii explică rațiunea asamblării rezultatelor uneia dintre primele cercetări monografice (efectuate în 1928 la Fundu Moldovei) cu informații de teren din 1953.

Ultima serie de studenți ai profesorului Dimitrie Gusti absolveau sociologia în 1948. Numai după câteva luni, această știință era interzisă la noi în țară. Devenind colaboratori ai Institutului de Istoria Artei al Academiei, Paul H. Stahl și Paul Petrescu (doi dintre cei mai valoroși urmași ai prestigioasei instituții culturale românești) vor cutreiera Valea Moldovei și alte zone etnografice, cercetând gospodăriile țărănești în perspectiva publicării unei ample lucrări în 16 volume. N-a fost să avem șansa elaborării integrale a celei mai complete și mai documentate prezentări a unei arhitecturi țărănești europene. Apariția primelor cinci volume a trezit vigilența culturnicilor vremii, care au acționat prompt, considerând că acestea cuprind „prea multe cocioabe și prea multe cruci” (p. 7).

După mai multe decenii, autorii cărții de față au recuperat o bună parte din fișele anchetei din 1928, de la Fundu Moldovei, păstrate în podurile caselor din Muzeul Satului și în arhivele personale, coroborându-le și completându-le cu datele propriilor lor cercetări etnologice din 1953. Deși nu este vorba de o lucrare exhaustivă, informațiile concrete aduse asupra unor forme arhaice de proprietate, a tipului de viețuire bazată pe creșterea animalelor într-o zonă montană, împădurită, îi conferă o valoare incontestabilă.

Fenomenul locuirii și al fundamentării gospodăriilor este abordat dintr-o perspectivă largă. Prima secțiune a volumului, referitoare la așezarea

trecerea Ocolului Câmpulungului sub jurisdicția Galiției, în 1787. Referindu-se la această măsură administrativă, T.V. Ștefanelli, unul dintre cei mai informați cercetători ai problemei (vezi *Istoricul luptei pentru drept în ținutul Cîmpulungului Moldovenesc*, București, 1914) sublinia că noua ordine a deschis larg porțile imigrației slave și importului de funcționari galițieni: „... în acest timp începu slavizarea Bucovinei, schimonosirea numelor și bagatelizarea a tot ce este românesc” (p. 21).

La un deceniu după eliberarea Bucovinei, echipele sociologice mai găsesc, în așezările câmpulungene, datini străvechi. Întemeierea gospodăriei alături de părinți se baza pe sistemul ultimogeniturii. Ca și în cazul altor complexe cutumiare europene, cum ar fi de exemplu cel celtic, mezinul păstrează casa în care s-a născut. Însă, dacă ar încerca să o vândă, frații și surorile au dreptul de *preemptiune*. Dacă proprietarul imobilului părintesc este copil unic, acest drept îl au verii, nepoții de văr și așa mai departe.

A n c h e t a sociologică din 1928 mai surprinde și alte legiuri țărănești specifice. După strângerea recoltelor exista dreptul de a lăsa vitele să pască oriunde „fără a ține seama de despărțirile dintre proprietăți” (p. 31). La împărțirea unei moșteniri, fetele nu erau dezavantajate, cum se întâmpla în unele comunități rurale din alte țări. Exista, de asemenea, o protecție acordată copiilor nelegitimi. Chiar dacă nu se căsătorea cu tânăra „greșită”, tatăl copilului era obligat să-i dea o sumă de 20.000 lei și s-o „înzestreze”. Pruncul „din flori” primea în scris și o bucată de pământ. În procesele de paternitate, proba luată în considerare era mărturia fetei însărcinate; „foarte interesant e faptul că niciodată un flăcău vinovat nu jură contrariul” (p. 45).

Partea a doua a cercetării privind satul Fundu Moldovei cuprinde tipuri de gospodării și de stăni românești prezentate detaliat de unii dintre participanții la ancheta sociologică din 1928, cum ar fi

privește portul popular, decorul artei populare în ornamentarea ouălor de Paști și multe obiceiuri calendaristice ori familiale.

Cea de a doua lucrare – *Études et documents balkaniques et méditerranéens. 28. Sous la rédaction de Paul H. Stahl. Paris, 2004* – lărgeste aria de investigare, incluzând mai multe zone din spațiul sud-est european. Continuând prestigioasa serie inițiată de Laboratorul de Antropologie parizian, volumul cuprinde cinci studii referitoare la obiceiuri rurale balcanice: *L'offrande des morts adressée aux vivants* de Ekaterina Anastassova, *Sang, consanguinité et structure sociale* de Constantin Bărbulescu și Paul H. Stahl, *Le droit coutumier de la famille en Bulgarie du Nord-Ouest* de Kamen Dontchev, *Coutumes depuis la mort jusqu'à la tombe*

materiale și spirituale a structurat, în mod social și religios, vechile societăți europene.

Kamen Dontchev analizează dreptul cutumiar al familiei din zona nord-răsăriteană a Bulgariei. De la *zadruga* (familia agnatică) și până la familia modernă, un interval lung de timp a fost dominat de familia comunitară.

Un interes aparte îl prezintă studiul lui Stjefen Gječov, tradus din limba albaneză de Sokol Kondi, asupra ritualului funerar din nordul Albaniei. *Gjama* presupunea bocirea hainelor defunctului, așezate în mijlocul curții pe o blană de oaie. Cea mai mare *gjama* de care se pomenește în această zonă a avut loc la biserica din Fand, în ziua de Sf. Marcu, când s-au etalat 75 de grămezi de veșminte aparținând combatanților din toate triburile participante la bătălia din Shmil.

Pornind de la noua viziune în abordarea elementelor de cultură scrisă integrate societăților orale „preliterate” impusă, printre alții, de antropologul Jack Goody și de istoricul Roger Chartier, Alexandru Ofrim se ocupă de aculturația documentelor scrise în mediul rural de la noi. Prin intermediul liturgiilor, omeliilor, lecturilor din cărțile sfinte efectuate de preoți și dascăli și a imaginilor figurative (fresce, icoane, litografii) se produc frecvente interrelații cu mediul oralității. Pentru că scrisul, după cum sublinia Roger Chartier, „est au coeur même des formes des plus gestuelles et oralisées des cultures anciennes”. Prestigiul cuvântului scris își are rădăcinile în caracterul său imuabil,

ne varietur, implacabil. *Scrisoarea domnească* din bocetele bucovinene nu poate fi anulată ori modificată. Drept urmare, *dalbul călător* trebuie să se pornească spre cealaltă lume. În *pomelnice*, consemnarea numelor rudelor defuncte le conferă perenitate în memoria colectivă.

Subiectul merită o dezvoltare mai amplă, pe toate treptele evolutive, începând cu arhaicele însemne pe *meșter-grindă* ori pe stâlpul principal al casei, după decesul unei rude apropiate, și sfârșind cu înscririle identitare de pe cămășile cătănești sau de pe batistele de încredințare.

Silvia CIUBOTARU

et coutume des lamentations jusqu'à la 'gjama' des vêtements (1900-1907) de Stjefen Gječov și *Représentations et pratiques de l'écrit dans l'ancien village roumain* de Alexandru Ofrim.

Aceste contribuții sunt precedate de un preambol în cinci puncte, *Conseils ethnologiques pour généraux ignorants*, semnat de „un creștin alb, pacifist și teozof”. Tarele militarismului contemporan sunt ironizate printr-un joc spiritual. În confuzia dintre domeniul politic și cel religios, dintre profan și sacru se iscă întrebarea plină de amărăciune a comentatorului: „La morale des faits ? Il n'y a pas, le plus fort et le mieux armé a raison”.

În arhiva Secției din Sankt-Petersburg a Institutului de Istorie (fosta „Ленинградское Отделение Института Истории АН СССР”) se afla un codice miscelaneu cu texte în limba română, scrise cu litere chirilice la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea. Manuscrisul este păstrat în colecția nr. 238, registrul 1, unit. 13/77 și conține trei texte, scrise toate de aceeași mână, cu aceeași caligrafie. În anii 60 ai secolului al XX-lea a fost examinată doar prima parte a codicelui, care reprezintă *Letopisețul cantacuzinesc*. O fotocopie a acestui text a fost pusă la dispoziția cercetătorilor din București, astfel că descrierea lui apare în volumul *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV-VII. / Întocmit de I. Crăciun și A. Ilieș. - București, 1963*. Însă cei care au văzut codicele s-au interesat doar de textul cu caracter istoric, iar restul scrierii nu a fost studiat. Or, anume în partea a doua a manuscrisului se află două texte literare, care probabil că nu au intrat pe atunci în cercul de preocupări ale istoricilor – este vorba de un text ce conține o serie de mici povestioare cu caracter moralizator, care încep cu o referire la împăratul Avesalom (9 file – 17 pagini de manuscris) și o variantă incompletă a cunoscutului roman popular *Sindipa*. Prezintă un deosebit interes „paremiile lui Avesalom”, pentru că texte cu un asemenea conținut nu sunt cunoscute, cel puțin nu au fost publicate în colecțiile de romane și scrieri populare. Iar varianta

omenești – prostia și viclenia. În toate paremiile este folosit procedeele personificării, protagoniștii istoriilor fiind diferite animale – leul, maimuța, pardosul, taurul ș.a. Iar legătura între paremiile este făcută de două personaje, Ogarul și Coteiul, care și țes pânza povestirii, așa încât textul apare ca un tot întreg. Aceste pilde cu învățătură încep în felul următor: „Era un împărat la India pre nume Avesalom. Și întrebă pe filosoful lui și-i zise: «Cum oamul viclean strică viața și priiatiniia a doi priiatini? »”

Pe parcurs personajele centrale – coteiul, ogarul, leul și taurul – povestesc încă 7 istorii moralizatoare: despre maimuța care a fost ucisă din cauza prostiei sale; despre crășmăreasa care, vrând să-și omoare slujnica, moare ea însăși; despre zlătăreasa cu ibovnic; despre leul înșelat și dus la pierzanie de iepure; despre trei pești – unul înțelept, altul nebun și altul viclean; despre păduchele ce trăia în așternutul împăratului; despre lupul, pardosul și corbul care o mănâncă pe cămila.

Acest text alcătuit din pilde cu povețe moralizatoare este de factură orientală, lucru dovedit de „împăratul de la India pre nume Avesalom”, precum și animalele exotice devenite personaje – leul, maimuța, cămila, pardosul. Felul de a alterna scurtele povestiri în funcție de desfășurarea subiectului principal se aseamănă cu maniera de expunere din *Sindipa*. Deoarece în registrul deja stabilit de romane populare în limba română n-am

„Paremiile lui Avesalom”

(pag.1) Era un împărat la India pre nume Avesalom. Și întrebă pe filosoful lui și zise: „Cum oamul viclean strică viața și priiatiniia a doi priiatini?” Filosoful respunse și zise: „Împărate, era un neguțitor și ave doi cuconi năuci și-i învăța să să apuce de meștersug sau de mare neguțitoria și le zice: feții miei, trebuiește oamul să aibă trii lucruri la dînsul. Întâi minti și cu minte să-ș ciștîge și apoi mai bine se să păstreze, că dacă rămîne sărac, el esti necinstitu de omini și este urîtu și lui Dumnezeu.”

Iar ficiorii, dacă auziră așa, lor le vini minti și să apucară unul de meștersug, iar altul de neguțitoria. Și purciasără în țara la negoț și merge pe la un loc cu tină mare și aflară un taur mari noroiu în tină. Și era a muri acel taur, iar acel taur zise: „Stăpine, scoate-mă din lac”. El nu-l scose, ce să dusă pre calea lui. Iar taurul eși din tină și să obidi pre stăpînul lui. Și să duse la o pustie parte și află acolo loc frumos și cu iarbă verdî și apă rece

(pag. 2) și să păscu acolo și se îngrășă și-i vini să cînte. Daci, el zberă tare foarti. Iara pre acel loc aproape un leu și lăcuia într-o peșteri și era împăratu tuturor gadinilor. Și ave leul sftinici ai lui ca un împăratu și ave postelnici și portar la ușa peșterii, un ogar și un coteiu, de păzia ușa peșterii la împăratul. Iar Leul auzi glasul Taurului foarte tare, cum altă dată n-au mai auzitu așe. Și să temu foarte de taur și nu vru să iasă afară multă vreme. Și să miră ogarul și coteiul, cum nu ese Leul afară, că dacă eșia el afară, prinde ce-i plăce lui și mîncă și ce rămîne mîncă portarii, ogarul și coteiul, că așe le era orînduală lor. Iar coteiul într-o zi zise cătră ogaru: „Frate ogaru, cum este rînduală, de împăratul nostru, leul, nu va să iasă afară la vînatu și este tristu”. Iar ogarul îi zise: „Ce-ț este ția grijă de un împăratu mare?”

(pag. 3) Că noi sîntem portari lui se ne grijim grija noastră pentru să avem mila. Iar pre împăratul să-l lăsam în pace, că noi nu ne este să ne mărîm. Că cine începe lucruri mari decum îi este putința, el va păți ca și maimuța. Că văzîndu pe un oamul tîndu lemne cu toporul și se duse omul, iar maimuța să duse și e acolo și începu și e să despice lemne ca și oamul. Și ciocăni cu toporul iar pană sări și i-i prinsere piciorile acole și rămase maimuța în tăiator pîn vini oamul și aflându-o oamul acolo pe maimuța, o ucise. Așe vii păți și tu, dacă vii începe lucruri ca aceste, și eu ția-ț zic, păzește-ț și-ț ține messereia ta”. Iar coteiul zise: „Înțeleg eu ce zici, dar nu știi tu că nu trăești să fii numai pintru bucatele la împăratul, ce și pintru boeria se ne măriască oamăni nostri, și să vor teme vrăjmașii nostri de noi și să avem de toate”. Iar ogarul zise: „Pricep eu ce grăești. Iar cine nu să va socoti întăiul ce să facă, iar alții vor socoti tot

(pag. 4) și-l va baga și în nevoia mari și atunci nu-i va pute folosi nime. Iar noi sîntem și de rudă mică și nu trebuiește noao să ne amesticăm cu împărații”. Coteiul zise: „Lume este dragăstoasă, că bunătățile lumii sîntu cinstite, că cine are multu, el va să-ș mai facă și cade el jos. Iar cel mic să suia șus și să mărește și să boerește și să știi că voi să mărgu la Împăratul nostru Leul să dumăescu cu el și să mă înprietinescu cu el ca dor voi agiunge și eu la cînsti și la boeria”. Ogarul zise: „Dar cum știi tu că va grăi Leul cu tine taina lui?”. Coteiul zise: „Înțeleptului nu-i trebuieșcu numai cuvintele, ce și alte rînduri, cum n-ai avutu tu nădejde să-ț facă bine”. Ogarul zise: „Dar nu ești tu de ruda lor, dar cum vii pildi cu el?”. Coteiul zise: „Înțeleptul știa cale dreptului, iar nebunul cumu-l scosă norocul”. Ogarul zise: „Cuteza-ti-vii apropie de dînsul, că el nu te știa, nici te cunoște?”. Coteiul zise: „Bine zici tu, iar eu ce am gînditu și am cugetatu aceia voi face, că cine este

(pag. 5) aproape de împăratul socotitu este de toț și înpodobitu cu frumusețe”. Ogarul i-i zise: „Spune-mi întîi ce vii să grăiești cătră Împăratul, ce cuvîntu”. Coteiul zise: „Dacă mă voi apropie eu de dînsul, voi zice: ce cîntî preînțelepte împărate. Și-i pociu spune eu și alte minciuni cu meștersug și-i voi îndrezini, că cine este fricos, la poarta împăratului să nu slujască, nici pre mare se nu îmble, nici la războiu să nu margă; acel cine nu va gîndi dobândi-va în totu locul și altă este că trebuiește oamul din trii lucruri să teamă: întăi de Împăratul și de otravă și se nu crezi pe muere”. Ogarul zise: „Cia de apoi fă cum știi tu, că eu nu-ț voi da ția nici un svatu”. Coteiul merse la Leul și i să închină Leului, iar Leul îi mulțemi și-l întrebă unde ai trăitu atîta vreme. Coteiul zise: „Sfinte împărate, nu lipsescu de la porta ta și-ț slujăscu cu dreptul și rog Dumnezeu să mă ivăscu cu dreptate în slujba ta, că și eu nu căci sîntu mic, că voi fi

(pag. 6) fi și eu de triabă. Un lemmu mic nime nu-l bagă în samă, iar cu el iș scobăscu oamăni urechile. Ca și pietrile mici zidescu pe cele mare”. Iar Leul dacă auzi acele cuvinte, zise cătră boerii lui: „Oamul de triabă nu-l poți cunoște pîn greiaști cu el, ca și focul cîndu arde prin mijlocul lemmului, dacă suflă, el se vede și luminază frumos foarte”. Coteiul zise, dacă văzu că-i luia în samă cuvintele lui, că atunci prinse a pildui Coteiul multu cu împăratul. Și-i zise Împăratul, ași în pare slugă driaptă și iubită să spuia împăratului Domnu său toate ce vede și aude și Domnu său încă să-l miluiască și să nu-i caute căci este mic, că și pietrile scumpe mici sîntu și sîntu scumpe, pentru aceia și lucrurile bune mai de demultu mai bune sîntu decîtu cele noao. Că și muștile stau pre hașnele împăratului, dar cine le bagă în samă, că sîntu aproape de Împăratul. Iar și omul este

(pag. 7) pasere mică și sălbatică și-l ține Împăratul pre mîni și-l socotescu toț boerii. Leul auzi aceste cuvinte ale coteiului și-l mări și zise către boerii lui: „Nu este fieștecine care grăiaște

Un codice românesc de la SANKT – PETERSBURG

romanului popular *Sindipa* merită atenția prin faptul că este una dintre cele mai timpurii, față de cele înregistrate anterior, și conține unele deosebiri față de textele deja publicate.

Caracteristici tehnice. Manuscrisul are formă de carte, în *quarto*, 15 x 21 cm. și conține 100 de file numerotate târziu cu creionul 1-100. Nu sunt păstrate toate filele. Prima filă cu textul letopisețului are numerotare originală q (9), deci lipsesc 8 file (16 pagini) de la început. Între letopiseț, care se termină la fila 72, și romanele populare au mai fost 4 caiete a câte 8 file care au fost smulse – s-a păstrat doar baza lor în legătura cărții. Ultimele file sunt deteriorate și nu se țin legate. Textul este scris cu cerneală neagră, slovele sunt scrise cîteț, există doar câteva ornamente florale modeste, executate cu aceeași cerneală de culoare neagră. Manuscrisul nu are copertă, s-au păstrat doar resturile unui cotor din mătase vișinie. Toate filele denotă o intensă folosire a cărții – colțurile de jos sunt roase și înnegrite, iar marginile puțin afumate de flăcări.

Datarea poate fi făcută pe baza unor indici indirecti – aspectul caracteristic al scrisului și calitatea hârtiei denotă sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea. Dar o plasare cronologică certă a lucrării se conține într-o notă marginală aflată la filele 74 verso 75 recto, prin care un cititor al vremii își consenmează prezența: „Această carte au fost în mîna la cadet Năstase Meriacre. Să să știe că am citit pe dînsa în anul 7222”, adică la 1714 cartea deja exista.

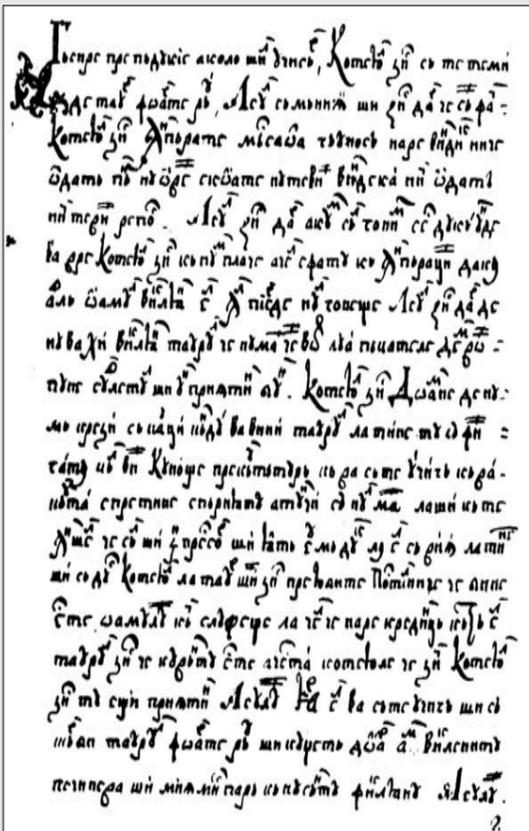
Conținutul. Partea I, varianta *Letopisețului cantacuzinesc*, conține aproape integral cronica lui Mihai Viteazul, din care lipsesc aproximativ două pagini inițiale. Începutul manuscrisului este următorul: „... București și îndată tăiată pre turci căți găsiră toți aflară acolo. Într-acelu războiu fu rănit Stroe < stolnicul Buzăscul la mîna sfîngă. După aceea fără zăbavă fură turcii scoși din țară și rămaseră creștinii izbăviți din gurile lor. Deci cînd fu dupre războiu a triia zi purciasă Mihai Vodă cu muntenii și cu oungurii la Giurgiov și ocolind cetatea Giurgiovului începură a o bate cu tunurile cităva vreme.”

În continuare figurează următoarele titluri, care indică domniile succesive ce s-au perindat pînă la 7197: *Aice semnu pentru povestea lui Simion Voevod, Șerban Io Băsărabă Voevod, Io Matfeiu Băsărabă Voevod, Io Costandin Vodă sin Șerban Voevod, De aice vom să spunem și de-alți boiari ce scriem în gios, Și puseră domnu pre Ghica Vodă noemvrie vălet 7168, Aice este povestea a unor boeri răi ce au fostu în zilele lui Mateiu Vodă anume Ghine Vistiernicul, Începem poveste de cine au venit domnu Radu Vodă și în locul lui au pus domnu Moldovei pre Costandin Cantimir vălet 7194*. Ultima datare în letopiseț – 7197 (1689) este făcută în legătură cu moartea doamnei Manda. Cu această informație copistul anonim încheie letopisețul, căci textul se termină în partea de sus a filei 72, iar mai mult de jumătate de pagină rămîne albă.

Nu putem ști ce vor fi conținut cele 32 de file smulse și dispărute. După această lipsă urmează textul a două romane populare. Primul începe de la fila 73 care are sus și un modest ornament floral și se termină la fila 81. El cuprinde o serie de pilde cu conținut moralizator, care încep cu întrebarea pe care o pune împăratul Avesalom filosofului său: cum poate omul viclean să strice prietenia a doi prieteni? Drept răspuns la această întrebare urmează o înlănțuire de istorisiri în care sunt scoase în vileag și condamnate două vicii

găsit texte cu o structură și tematică similară, am numit acest text *Paremiile lui Avesalom*, după numele împăratului pomenit la început.

Cea de-a doua bucată literară din manuscris, de la filele 82 – 100, deși nici aceasta nu are titlu, este ușor de recunoscut, căci reprezintă o variantă a romanului popular *Sindipa*. Ca structură, scrierea se încadrează perfect în modelul cunoscut al romanului: împăratul Chiros își dă feciorul la învățătură, luându-l ca dascăl pe vestitul filosof Sindipa. Când vine timpul ca tânărul învățat să-și demonstreze cunoștințele în fața tatălui sau, Sindipa află, citind în stele, că pe copil îl paște un mare pericol, dacă va vorbi ceva înainte de a trece încă 7 zile. Tânărul, sfătuit de filosof, hotărăște să nu spună nici un cuvânt. Nu-l poate face să vorbească nici tatăl său, iar țiiitoarea care se apucă să-l descoase pe băiat, îi aduce acuzații neîntemeiate și cere împăratului să-l omoare. Atunci cei 7 filosofi ai împăratului, pentru a amâna pedeapsa și a-l salva pe tânăr, hotărăsc să vină în

fiecare zi, pe rând, la împărat și să-i povestească diferite pilde, pentru a-l convinge să nu comită crima. După fiecare filosof, povestește câte o pildă și țiiitoarea. În total, varianta completă a romanului *Sindipa* trebuie să conțină 25 de povestiri.

Manuscrisul de la Sankt-Peterburg nu este complet, filele de la sfârșit lipsesc și narațiunea se întrerupe la istoriile filosofului al șaselea.

Cu totul necunoscut sau foarte puțin cunoscut este textul paremiilor, care merită să fie pus în circuitul științific, până acum această variantă nefiind publicată.

cuvinte ca aceste, ce trebuiaște să să cinstească, măcar că este mic, iar omul este scumpu”. Coteiul dacă văzu minte Leului și auzi cuvintele lui, iar el zise Leului: „Împărate, este-ț voia să grăescu în taină cu tine?”. Și merseră amindoi într-o latur și zise coteiul: „Împărate, dar ce-ț este, de nu eșiși atita vreme să vinezi?”. Leul zise: „De un glas auziu mare de strigă foarte tare și nu-l știu ce pasere este. Și m-am temutu de dînsul să es afară, să nu mă biruiască, ce încă vrem să fug de aice”. Coteiul zise: „O, Împărate, glasul mare și zbieratul nu-l băga în samă, că sîntu deșarte, că timpăna glas mare are și este deșartă. Măgariul tare zbiară și-l mîncă lupii curîndu. Iar eu, Împărate, mă voi duce la dînsul și voi vede pre acia gadină ce au zbieratu și-ț este frică de ia și voi vini de-ț voi spune ce gadină este”.

(pag. 8) Leul zise pas și se duse Coteiul și văzu pre taur pascîndu ca o vită și să duse Coteiul la Leul și-l văzu și-i zise: „Ce veste aduci, preiubite Coteiule?”. Coteiul zise: „Doamne, văzut-am pre cel ce are glas mare. Este o vită și este taur și am grăitu cu el și nici o groază n-are”. Leul zise: „Nu este cum zici, că vîntul mare nu strigă tare, iar mare copaci surpă”. Coteiul zise: „Doamne, nu gîndi nimic, de-ț va hi voia, merge-voi și țî-l voi aduce la tine și-ț va hi rob ție”. Leul zise: „De vii face tu această, fi-vii miia mare credincios și sfetnic”.

Coteiul merse la taur și-i zise: „Tu, jupîne Taur, zisu-ț-au marele împăratu Leul să mergi la el, că este aice ocina lui. Iar de vii merge, el te va erta și vii înbla cu pace”. Dici taurul zise: „Cine este acel Leul și unde șede?”. Coteiul zise: „Aproape este”. Și să spăria taurul și merse la Leu să să închine la Leul și-i păru bine și-l priimi lingă el și-l puse

(pag. 9) Postelnic mare și iubit de aproapele Leului. Iar Coteiul gîndi viclenia la inima lui și să duse la soția lui la ogar și-i zise: „Știi cum eram că eu slujău Leului și aduș pre taurul la el, iar acum Taurul este Postelnic Mare, iar eu nicaiure; și Taurul ar fi să mă miluiască și să-mi mulțimască miia, iar el nu mă bagă în samă”. Ogarul zise: „Trebuie-ar să aibi mulțimită de la Taur, ce n-ai ce face. Că nu țî se poate acum nimic spre dînsul”. Și-i cugită rău Coteiul Taurului, ca să-l piarză și spusă ogarului, iar ogarul zise: „Cum vii face, că nu țî se va așculta cuvîntul”. Coteiul zise: „Împărăția pintru puținel lucru aruncă pizmă și minia cu urgia”. Ogarul zise: „Cum vei face tu, așe crezu. Acum Taurul este mare și tare și svenic împăratului și eu zic ția ferește-te”. Coteiul zise: „Se nu mă cauți căci sîntu așe mic și slabu, și ei sîntu așe tare și mari, că slabul judică pre tarele, că mulți împărați au fostu tari, și apoi de nește slabi au peritu, că minte biruește țaria și mare vitejia”.

(pag. 10) Ogarul zise: „Adevăratu, frate, așe este, ce caută binisor și tu că-ț voi povesti că era un călugăr și ave o haină bună, iar un fur e-l fură haină călugărului. Iar călugărul merse pre urma furului și merse la un oraș și deschilică la o circiumăriașă. Iar ia ave ibovnic și ave și o slujnică și slujnică iar ave ibovnic. Și cîndu fu sară, vini ibovnicul slujnicii și să culcară amindoi, iar stăpînă-sa să minia că ibovnicul ei nu vinise și cugetă să-ș otrăvască slujnică. Și băgă otravă într-un mosor și vru să sufle în gură slujnicii, fiindu adormită suptu un măr. Iar slujnică suflă mai curîndu și i să întorse otravă în gură stepînă-sa. Și ce vru să-i facă ii i să făcu stăpînii și muri. Și aceste le vede călugărul și a doao zi merse călugărul la un zlătar și-ș pusă gazda la el. Și cîndu fu sară, chieamară pre zlătar la un ospățu și rămasă zlătariasă acasă cu călugărul. Iar e ave ibovnic și trimisă zlătarea la ibovnic să viia că zlătarul nu este acasă. Și merse ibovnicul și să sărutară amindoi și șezură la masă amindoi, de be și

(pag. 11) mîncare, iar zlătarul vini batu și vru să prinză pre ibovnicul zlătareașă, iar el scăpă. Iar zlătarul legă pre zlătareașă a lui bine de stîlpul patului și o bătu multu și o lăsă legată, și să culcă de dormi. Iar o

sora a iai auzi și merse la dînsa și o găsi legată. Și-i zise zlătareașă: surată, dezliagă-mă, rogo-țe și te leagă pe tine păr voi merge la ibovnic, să facă cum va face să înpace lucrul. Și să dezlegă zlătariasa și să legă surată-sa. Și merse zlătariasa la ibovnicul iai, iar zlătarul să deșteptă și strigă pre muiare lui cia legată. Iar votrul nu cuteză să răspunză, că se teme că o va cunoște pre glas. Iar zlătarul să minia și să sculă nopte și o găsi legată și-i păru că este muiare lui și-i tăia nasul și să culcă. Iar zlătariasa vini și o găsi cîrnă și o dezlegă și se legă iar ia. Iar votrul să dusă cîrnă. Și o ține un bărbier, și șede cîrnă la foc, iar bărbierul să sculă și să înbracă și-i ceru bricele la muere, să se ducă la prăvăliia să lucreză. Iar muere ii dede numai un brici, el zise, de-mi-le toate cu tecușul. Iar e ii dede iar și altu briciu. Bărbierul să minia și aruncă cu un briciu și o lovi în spate, iar muere să apucă de nas și să vaită tare strigîndu cu glas mare: oamini buni, alergaț că-m tăia bărbatul nasul. Și vinire frații iai și legare pe bărbierul să-l ducă la lege,

(pag. 12) iar zlătarul să sculă și căută să-ș găsască muere cîrnă, iar ia plănse și zise: să de Dumnezău, bărbate, de-ț voi fi fostu vinovată ție, să fiu eu făr de nas, iar de nu voi fi vinovată, să fiu cu nas. Și dacă o văzu cu nas, să miră și o dezlegă și-i zise: iartă-mă, soțule, că văzuiu că n-ai fostu vinovată, că eu ț-am tăiatu nasul și acum ești cu nas. Iar ia grăi: vede Dumnezău, pintru aceia mi-au datu nasul. Și să împăcară. Iar ia auzi că duseră pre bărbierul la lege cu muiare lui și mărse zlătarul cu zlătariasa la lege și merse și călugărul și le vede aceste toate călugărul. Și pîrî muiare pre bărbatu că-i tăia nasul. Iar bărbierul cere ertăciune și zise: greșit-am, săracul de mine.

Iar călugărul grăi către cei giudicători boeri, că am descălicatu la cestu zlătar, iar pre el îl chieamară la ospățu, iar zlătariasa au avutu ibovnic. Iată cestu oamu și era și el acolo, ce au mînatu zlătariasa la ibovnic, și vini de se veseliră. Și vini zlătarul și găsi pre amindoi, iar cestu ibovnic el scăpă, iar zlătarul găsi pre ciastă muiare a lui și o bătu și să culcă; apoi vini ciastă cîrnă și o găsi legată pre surată sa zlătariasă și să rugă zlătariasa să o dezlege și să se lege ia, iar zlătariasă să dusă la ibovnic să-ș tocască lucrul. Iar zlătariasă zăbăvi, iar zlătarul să sculă și-i păru că iaste muiare lui și i-i tăia nasul și iar să culcă. Apoi vini zlătariasa

(pag. 13) și află votrul cîrnă și o dezlegă și să legă ia. Și apoi o văzu cu nas și o ertă. Iar nasul ceștia bărbieresii zlătarul i l-au tăiatu și n-are bărbierul nici o vină. Și prinse zlătarul pre muiare lui și pre ibovnic ei și le tăia nasul amînduror. Dici muiare bărbierului fu cîrnă, iar bărbierul scăpă de nevoia pintru călugărul.

Așe și tu, coteiule, ce vii se faci altuia, ția vii face, se știi așe și te veghie de a mai pîrî pe altul. Coteiul zise: „Adevăr bine zici tu, iar eu am nădejde se biruescu pre taur, că epurile încă este mic, ce birui pre Leu.

Că era un Leu și i-i duce toate gadinile poclon, de mîncă și șede Leul ca un împăratu. Iar un epure zise gadinilor: este-vă voia să vă mîntuescu de Leu? Ei zisesă: tu ești epure, ce vii face tu înainte leului? Epurile zise: vede-viț voi ce voi face. Și se dusă epurile de să închină Leului, iar Leul i-i zise: dar unde-ț este poclonul? Epurile zise: Doamne, eu multu poclon iț ducem ție mare și frumos, iar mie mi-au eșitu înainte un Leu și mi-au luat poclonul și au zis că nu gîndește de tine. Leul să minia foarte rău și-i zise: unde este acel leu? Epurile zise: blem să te duc la dînsul; și-l dusă la un puț adîncu și arătă lui ziiîndu: aici au întru leul și cu poclonul tău. Leul să uită în puț și-ș văzu umbra lui și degrabă sări în puț la celalaltu leu.

(pag. 14) și acolo muri. Dici epurile să dusă și spusă gadinilor ce au făcutu și le izbăvi pre tote de Leu. Așe fu aciastă, im pare și mie să facu rău Taurului”. Ogarul zise: „Coteiule, de-ț pare că vii ucide pe taurul și să nu îl întărți pe leu, tu să faci așe, iar de vii întărta pre Leu, va hi într-o zi vai de tine, așe știi eu”. Coteiul zise:

”Eu știu ce voi face” și merse la leu și-i grăi: „Împărate, mare rău s-au redicatu pre tine și pre mine și ce-ț voi spune, să nu-ț paia rău pe mine, că slugă ta ce iubită și credincioasă ce aude spune Domnu-său. Dici să știi, Împărate, că prietinul tău cel bun taurul s-au sfătuitu cu sfetnicii tăi și zic că te ai lăudat cu bărbăția ta, iar Taurul zisă că mai multă bărbăția are de citu tine și-ț va lua împărăția.

Și te păzește, împărate, să nu paț ca nește pești; că era trei pești: unul era înțeleptu, altul nebun, altul viclianu. Și sta toț la un loc, iară nește pascari cu o mreja o tinsera, iar înțeleptul o văzu și fugi departe, iar cei doi vede și nu vre să fugă păr îi prinseră într-aceia mreja. Dici cel viclian să făcu mortu și plutiia pre apă și-l văzură pascarii și le păre că este mortu și-l arincară peste mreja și scăpă și acela, iar cel

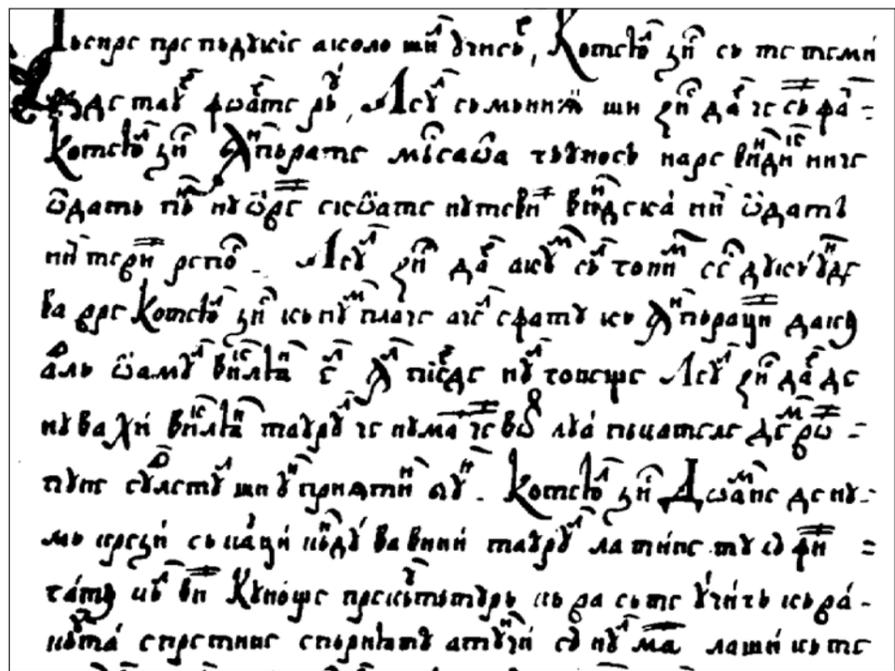
(pag. 15) nebun prinse a fugi pînă-l prinsără pascarii pe acel pește nebun. Leul zise: „Înțelegu eu ce zici tu, ce miia im pare să nu-mi fiie mie Taurul viclian nimic, că n-are nici o nevoia de cătră mine”. Coteiul zise: „Mare rău este gătitu pre tine, că taurul s-au gătitu spre tine să te ucigă și numai ce-ț gonește prilejul să-ș găsască vreme și măcar îl poț cunoște și tu că-ț caută rău spre scaunul tău. Și cel ce-ț pare că are minte mai multu, acel pațe mai multe și de la o vreme remîne sărac cum zic filosofii că mai bine să lăcuești cu șarpia decît cu priiatinii cei răi”. Leul zise: „Bine zici, ce socotește-te și tu, coteiule, că taurul n-are nici o putere spre mine, că eu mîncu sînge, iar taurului i-i este mîncare iarbă și numai este abur și el im pote fi la un prînz. Iar tu nu-ț păcătu pre el, că el viclian nu este, că oamul viclian cunoscu-l eu bine”.

Iar coteiul zise leului: „Să te păzăști, să nu paț ca un păduchie ce era în așternutul unui împăratu; ce merse și un purice; dici peduchele șede în plapome împărătești și se hrănia bine, că mîncă sînge de împăratu, iar purecile dacă merse

el”. Taurul zise: „Ce cuvîntu este acesta, coteiule, ce zici?”. Coteiul zise: „Tu ești priiatin Leului, iar el va să te ucigă”. Și să scîrbi taurul foarte rău și cugetă: doar am viclenitu pe cineva, și miia mi se pară că nu sîntu ficlianu Leului nimic.

(pag. 16) Coteiul zise: „Postelnice, tu samăni a fi ficlian Leului, adevăr el este întăi dulce, apoi amaru și el n-are credință și nesățios”. Taurul zise: „Coteiule, să nu faci și tu ca lupul și ca pardosul și ca corbul, că se făluia toț la un Leu mare și într-o zi trăcură pre acolo nește turci cu cămile multe. O cămilă rămasă mai pre urma tuturor și văzu acolo pre lup și pre pardos și pre corbu. Iar cămilă zise: staț, fraților, cu mine pîn la împăratu vostru să mă curtescu la el, ca să mă pociu paște cu pace și să mă hrănescu și eu cu voi. Și o dusără la împăratul lor și-i păru bine Leului de cămilă și-i zise să se pască cu pace și niminile se nu o bîntuiască; și se păscu multă vreme. Iar Lupul și Pardosul și Corbul să sfătuiră cum vor face să mîncînce pre cămilă, și într-o zi mersără toț la împăratul lor Leu și-i grăi Corbul: Doamne Leule, mîncă-mă pre mine, că așe am gînditu să te veselești astăzi. Leul zise: crezu pre tine voi înghiți odată, dar ce prânzu voi face cu tine? Pardosul zise: Doamne, mîncă-mă pre mine. Iar Leul zise: abo ce carne vii ave și tu, că țî-i trupul îpuțitu și făr de dulciață. Lupul zise: Doamne, mîncă-mă mai bine pre mine. Iar Corbul zise: cine va mîncă pre lup să tușască. Iar Cămila zise: văzu eu cine va să fiia, Doamne, săraca de mine, că eu sântu mai mare și grasă și-m este carne mai dulce. Mai bine mîncă pre mine. Și săriră toț

(pag. 17) de o împresurată și o mîncară toată. Așe im vii face... și voi păți ca și Cămilă cu lupul și cu pardosul și cu corbul. Nu-s vinovatu nimic Leului, însă merge-voi la leu de voi peri dreptu”. Coteiul zise: „Nu te teme nemică, că înțeleptul întăiu face sfatul, apoi răutate”.

în plapomile împărătești, el mușcă iute pre împăratul răsări și grăi de căutară; purcile în plapomă fugi și găsire pre păduchie acolo și-l ucisără”. Coteiul zise: „Să te temi de taur foarte rău”. Leul să minia și zise: „Dar ce să-i faci?”. Coteiul zise: „Împărate, maseaoa găunosă n-are vindic nice odată, pîn nu o vei scoate nu te vii vindeca nici odată, nici te vii reposă”. Leul zise: „Dar acum să-l gonim, se se ducă unde va vre”. Coteiul zisă că nu-m place acel sfatu, că împărății dacă află oamul viclian, el îl pierde, nu-l gonește. Leul zise: „Dar de nu va hi viclian taurul, ce numai ce-i voi lua păcatele de-m voi pune sufletul și un priiatin bun”. Coteiul zise: „Doamne, de nu mă crezi, să cauți cîndu va vini taurul la tine, tu să fii gata că-l vii cunoște pre căutătura că va să te ucigă, că va căuta spre tine spăriatu, atunci să nu-l mai lași, că te înșeli, ce să-l și împresori; și iată eu mă duc la el să viia la tine”.

Și să dusă coteiul la taur și-i zise: „Preiubite Postelnic, ce bine este oamului, căci slujește la cel ce n-are credință cătră

Taurul zise: „Nărocul cum va hi nu-l știu”. Coteiul zise: „Blem la împăratul, iar de vii vede că-ț caută furis, tu te păzăște”. Și mărse la Leu, iar el iara gătitu de războiul pintru cuvîntul coteiului, și cum merse taurul la el, așe i se puse leul în spinară și-l omorî Leul pre taur, priiatinul lui. Iar ogarul priviia toate aceste ce făcu Leul pintru coteiu și zise ogarul coteiului: „Nu te erte Dumnezău în ce cias ai dus pre taurul la Împăratul, de peri priiatinul împăratului neguidicatu și făr lege peri taurul și cum ai făcutu tu, coteiule, nu vom mai ave nici o credință la împăratul nostru, însă de va asculta împăratul de tine, va hi el pieitor, că ar fi tu să grăești de toț de bine, însă nu-ț voi mai zice nimic, că se zice un cuvîntu, că cine se potrivește nebunului, nu procopsește și strîmbul nu-l vii îndrepta, nici nebunul nu-l vii înțelepti sau bețitul cu minte. Așe și eu voi păți cu tine, coteiule, cu viclesugul tău și nu socotești ce vii să pați și tu”.

Irina CONDREA
(Chișinău)

Comemorarea în acest an a unui sfert de veac de la trecerea lui Petru Caraman în lumea fără dor include, într-un mod fericit, publicarea a două dintre cele trei manuscrise rămase încă necunoscute publicului. Așa cum a remarcat profesorul Ion H. Ciubotaru în momentul lansării celor două lucrări, Petru Caraman reprezintă un caz unic și dramatic în cultura românească, prin faptul că în timpul vieții i s-a publicat doar o singură carte, 12 volume rămânând a fi dăruite tiparului postum.

Ambele scrieri, apărute una la Editura Universității „Al. I. Cuza” și cealaltă la Editura Trinitas, au fost îngrijite de etnologul

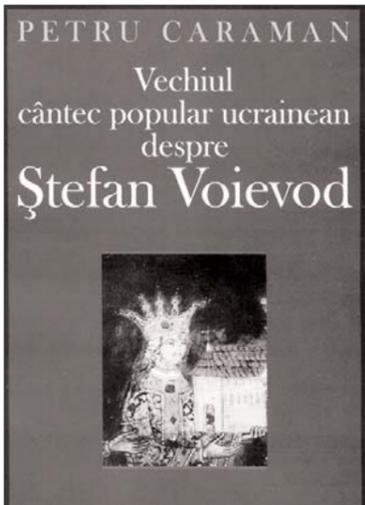
incredințat filologului Jan Blahoslav, care l-a integrat într-un capitol al *Gramaticii cehe*, scrisă în 1571. Cartea lui Petru Caraman se deschide printr-o introducere în lirica populară ucraineană veche, menită să pregătească cititorul pentru înțelegerea prin context, a valorii cîntecului despre Ștefan Voievod. În structura ce poartă ușor receptorul dinspre general spre particularul realizării folclorice a cîntecului, savantul ieșean prezintă apoi detalii despre *Gramatica cehe* și autorul ei, urmate de un capitol dedicat criticilor pe care i-a avut cîntecul, de la Kovalskyj pînă la Anton Balotă. În cazul acestuia din urmă, vinovat de a fi pus în circulație într-o limbă internațională date

asemenea, dedicată corectării unor erori, umplerii unor lacune din exegeza operei patriarhului moldovean. Tehnica demonstrației se păstrează, ea reușind să convingă și în același timp să seducă printr-un dialog menținut cu cititorul.

Prefața cărții, semnată de profesorul Al. Andriescu, așază figura lui Petru Caraman, denumit în titlu „o rară conștiință profesională și civică” pe canavaua culturală a Iașilor postbelici. Volumul ce se prezintă cititorului este, potrivit lui Al. Andriescu, „un adevărat tratat de versificație polono-român, unic prin concepție și realizare”. Informațiile furnizate de Cristina Godun despre Kochanowski,

DUBLU EVENIMENT EDITORIAL

Ion H. Ciubotaru. Efortul a constat nu numai în pregătirea și verificarea textului tipărit, ci și în decriptarea siglelor bibliografice și adunarea de materiale pentru anexa la prima carte. Aceasta, intitulată *Vechiul cîntec popular ucrainean*

despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente, se axează pe cel mai vechi text folcloric ucrainean atestat și rectificat definitiv o sumă de inexactități științifice care au circulat despre el.

Cuvîntul înainte al îngrijitorului de ediție precizează faptul că acest studiu de lingvistică și dialectologie slavă se adresează cititorului avizat. El tratează exhaustiv problema *Cîntecului slovenesc de la Veneția* și a receptării lui din 1857, cînd a fost publicat, pînă azi. Balada a fost culesă de Nicodem și

inexacte despre textul folcloric și cultura românească, Petru Caraman conduce o demonstrație ce respectă toate normele retoricii și corijează fiecare aspect în parte.

Elementele neucrainene din text, considerate a fi slovacisme, sînt analizate pe toate palierele limbii: lexical, fonetic, morfologic, sintactic și stilistic. Lexicul cîntecului este considerat de Petru Caraman a fi prin excelență ucrainean, neconținînd nici un cuvînt necunoscut pentru această limbă.

Sursa geografică a acestui cîntec a fost considerată a fi Veneția italică, între cei care au acceptat această teorie numărîndu-se și B. P. Hasdeu. Petru Caraman, plecînd de la ideea lui Tomašivskyj, demonstrează că textul provine din țirgușorul cu același nume de pe valea rîului Topla, în Slovacia. Interferențele lingvistice și etnografice se explică așadar, prin realitatea dialectală a secolului al XVI-lea, în care granițele politice erau ca și inexistente. Problema culegătorului este, de asemenea, elucidată, Nicodem fiind doar cel din urmă transmițător al textului, nu și culegătorul lui. Slovacismele din text nu i se pot datora, prin simplul fapt că el aparține culturii cehe.

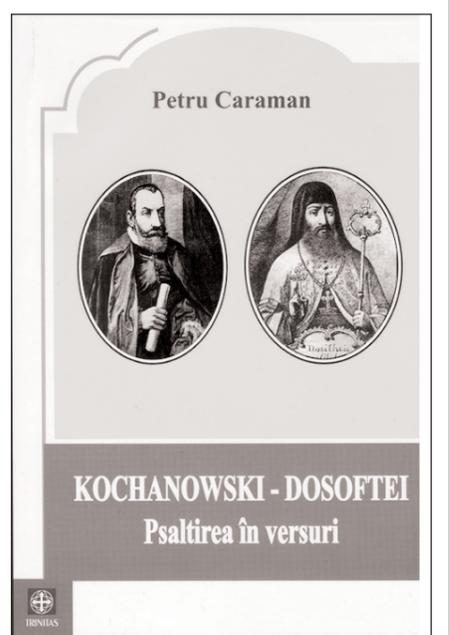
Ultimul capitol al cărții analizează în mod simetric critica pe care a născut-o cîntecul, de data aceasta pentru reconstruirea făcute textului. Examenul obiectiv distinge cu ușurință intruziunile etnicizante, refacerea textului pînă la prototipul dialectal, amplificarea versurilor și coroborarea textului original cu formule cristalizate similare, din alte producții folclorice. Anexa oferă cititorilor ocazia de a vedea textul din *Gramatica cehe*, și traducerea lui, între care se remarcă cele făcute de Petru Caraman însuși.

Cea de a doua apariție editorială, *Kochanowski - Dosoftei. Psaltirea în versuri. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoftei și considerații critico-axiologice*, este, de

personalitate reprezentativă pentru Renașterea poloneză, sînt urmate de un prețios tabel cronologic bio-bibliografic despre Petru Caraman, întocmit de Ion H. Ciubotaru. În legătură cu aceste date au circulat unele erori și cred ca această schemă temporală a vieții savantului le elimină pentru totdeauna.

Funcția fatică a limbajului este utilizată cu virtuozitate pe parcursul studiului, de la cuvîntul din partea autorului, care se adresează direct - „Cititorule”, pînă la organizarea unor titluri ca întrebări și sublinierea faptului că sub ochii noștri se îndreaptă o greșeală științifică. Înainte de a intra în carte, cititorul este rapid înștiințat că va fi martorul a trei premiere. Autorul nu numai că își alege auditoriul, dar îi și ușurează metodic parcurgerea ideilor, prin sublinieri și reliefări ale esențialului.

Excursul critic se fundamentează și aici pe o mișcare centripetă a discursului, de la cadrul larg al psalmilor creștini și Reforma religioasă, circulația și răspîndirea *Psaltirii în versuri* a lui Kochanowski pînă la portretul cultural al lui Dosoftei și analiza amplă a celor două realizări poetice. Fiecare aspect al prozodiei în textele avute în vedere este studiat concomitent, într-o comparație permanentă. Examenul critic biplan remarcă riguros elementele comune ale versificației și apreciază creațiile proprii lui Dosoftei. Influențele folclorice sînt puse în contextul amplu al ansamblului de creații literare, dar și de practici tradiționale, atît în cazul lui Kochanowski, cît și al poetului român. *Psaltirea* lui Dosoftei, după cum demonstrează Petru Caraman, s-a format la interferența a două surse folclorice perfect compatibile. Elementele folclorice de natură prozodică se află integral în *Psaltirea* lui Kochanowski, iar Dosoftei le-a simțit instinctiv ca naturale pentru limba română. Astfel se explică preponderanța ritmului trohaic și nepreluarea amfibrahului,

specific folclorului polonez.

Acuzațiile aduse lui Dosoftei de către I. Bianu sînt desfăcute sistematic prin exemple fundamentale și demonstrații teoretice. Fiecare afirmație este demontată cu argumente, decise și variate, într-un dialog continuu cu ideile științifice enunțate de predecesorul lui Petru Caraman. Remarcabilă este ideea discrepantei între schemele metrico-ritmice ale unui text poetic. Între realizarea perfectă, denumită ideală, a versului și cea reală, în care neregularitățile se dezvăluie doar analizei „matematice”, există un decalaj la toți poeții. Exemplele din Eminescu, Blaga și din opere folclorice - monument certifica nedreptatea acestei acuze adusă versificației lui Dosoftei de către I. Bianu.

Petru Caraman subliniază atitudinea de lingvist a patriarhului, liber să inventeze rime printr-un fertil joc cu sufixele și desinențele. Tehnica a fost perfecționată de către Eminescu în imediată descendență, demonstrată în cadrul bazei folclorice comune, inclusiv la nivel metric, în cazul celor doi poeți.

Exemplu stimulator și măsură a valorii pentru Dosoftei, Kochanowski a influențat creația *Psaltirii în versuri* românești mai ales prin tehnică, Petru Caraman reliefind cu precizie și puterea de inovație a versificării psalmilor românești, sugestivă pentru independența față de model. Dosoftei creează scheme în versuri, construcții strofice, structuri pentru rimă și mai ales dă cuvîntului poetic românesc drept de cetate.

Adina HULUBAȘ

Într-un succint și necesar *Cuvînt înainte*, cititorul este avizat că această lucrare a fost elaborată în cadrul unui proiect de cercetare înscris în activitatea Institutului de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași. Prestigiu recunoscut al acestei instituții dă un gir științific pe care autoarea nu-l dezmințe, ci, dimpotrivă, prin tinuta lucrării, îl consolidează.

zece cercetări monografice publicate în seria „Caietele Arhivei de Folclor” (1979-1991), extrem de favorabil primite de specialiști.

Sursa documentară a volumului este constituită, pe de o parte, din răspunsurile la *Chestionarul folcloric și etnografic general* alcătuit de Ion H. Ciubotaru, în anul 1971, și difuzat în toate comunele Moldovei (237 de întrebări despre medicina populară) și din

terapeutice (remarcabil studiul despre mărăgună), apoi agenții terapeutici și cei ai riturilor magice (memorabilă este figura Varvarei Ungureanu, subiect al autoarei, din Uda, județul Iași) precum și auxiliarii acestora (gemenii, mezinii, fecioarele, duhurile decedaților, sfinții, printre care cei mai importanți Cosma și Damian). Agenții nocivi cunoscuți (strigoii, stafii, moroi, Rusalii, Iele)

referințe la întregul spațiu românesc și chiar la cel european, studiul fiind, totodată, monografic și comparativ. Printre argumentele care explică dănuirea milenară a medicinei empirice, autoarea sesizează cu subtilitate și „implicarea afectivă a celor care vindecă și respectul față de trăirea subiectivă de către pacient a maladiei” (p.37).

Secțiunea *Tipologia folclorului medical* (la oameni și la animale - 160 de pagini) înregistrează, în ordine alfabetică, maladiile și remediile utilizate pentru acestea, prelucrînd și sintetizînd un imens material existent în arhivă. De remarcat este structura acestor articole, care conțin definiția bolii, simptomele, remediile empirice, plantele medicinale folosite și, în final, practicile magice utilizate pentru alungarea bolii. Este, de asemenea, meritoriu efortul de a identifica plantele medicinale prin stabilirea denumirii științifice corespunzătoare numelor populare ale acestora, foarte diversificate în plan regional. Această contribuție, în special, poate constitui o sursă de mare interes pentru istoria medicinei și a farmacologiei.

Textele din antologie, prin varietate și prin valoarea lor poetică, sunt de natură să atragă atenția oricărui om de cultură, nu numai specialiștilor. Un interes aparte îl reprezintă aspectul arhaic și regional al limbii, care a fost consemnată cît mai fidel posibil în rostire.

Aparatul critic, redactat cu acribie științifică, conține note și comentarii, care, alături de bibliografie, pun în evidență vastitatea domeniilor și surselor consultate. Indicele numelor de localități și al subiecților înlesnesc celor interesați căutarea acestor informații; indicele de plante utilizate în etnoiastric este, de asemenea, foarte util specialiștilor, iar indicele reprezentărilor mitologice dezvăluie o lume fantastică și personalitatea unei spiritualități pregnante.

Lucia CIREȘ

Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical din Moldova*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2005, 576 p.

Folclorul medical din Moldova

Cunoscută și apreciată pentru activitatea sa de cercetător etnolog, Silvia Ciubotaru a mai publicat volumele: *Vîndătorii. Monografie folclorică* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru, 1971); *„Bătrîneasca”. Doine, bocete, cîntece și jocuri din ținuul Rădăuților* (în colaborare cu Florin Bucescu și Viorel Birleanu, 1979); *Ornamente populare tradiționale din zona Botoșanilor. Cusături, țesături* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru, 1982); *Strigături din Moldova. Cercetare monografică* (1984); *Ornamente populare tradiționale din Moldova. Cusături, țesături* (în colaborare cu Ion H. Ciubotaru, 1988); *Nunta în Moldova. Cercetare monografică* (Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2000) și a editat Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*. Studiu de folclor comparat, București, Minerva, 1983. Toate aceste lucrări, foarte bine apreciate de critica de specialitate, atestă faptul că autoarea are o îndelungată experiență de cercetare și o recunoaștere binemeritată.

Lucrarea recentă a doamnei Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical din Moldova*, pune în valoare un bogat fond documentar de texte și informații, în mare parte inedite, aflate în ARHIVA DE FOLCLOR A MOLDOVEI SI BUCOVINEI, de la Institutul ieșean, recunoscută pe plan național drept cel mai important tezaur al culturii populare din Moldova, citată și în lucrări din străinătate, care și-a dobândit deja notorietate prin cele

culegerile relizate pe teren de către cercetătorii Departamentului de etnografie și folclor (incepînd din anul 1969) - sporadic și de colaboratori -, constînd în informații obținute pe baza aceluiași *Chestionar* și în texte folclorice înregistrate pe bandă magnetică.

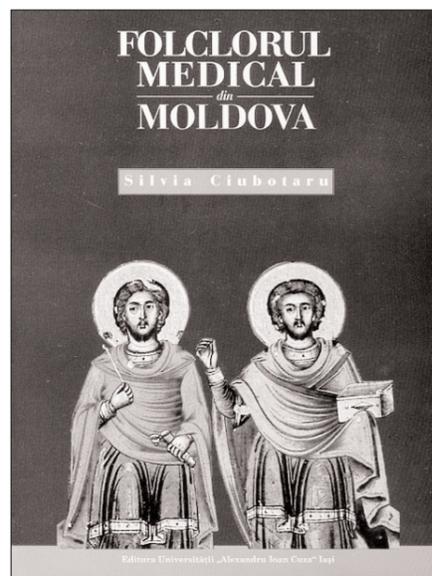
Volumul *Folclor medical din Moldova* a fost elaborat în mulți ani de muncă asiduă, efectuată cu profesionalism. Fiecare dintre cele trei secțiuni dense ale lucrării (studiul, tipologia bolilor umane și animale, antologia de texte) s-ar putea publica în volume consistente independente.

În studiul introductiv (105 pagini), deosebit de temeinic, este tratat fenomenul terapiei populare diacronic, de la primele mențiuni documentare făcîndu-se și o analiză critică a tuturor contribuțiilor bibliografice în domeniu. Rețin atenția atestările străvechi din timpul dacilor, din perioada daco-romană și din Evul Mediu, adunate din documente, din scrieri religioase, din cronici, din lucrări de istoria științei și a culturii noastre, în comparație cu fenomene similare din alte culturi. Se face, apoi, un istoric amănunțit (*Retrospectivă bibliografică*) al contribuțiilor la studiul fitoterapiei și al etnobotanicii, al colecțiilor de descănțece, al cărților de popularizare a medicinei empirice și al studiilor teoretice.

Sunt abordate, în alte subcapitole, din perspectivă interdisciplinară, remediile

și actele magice fac, de asemenea obiectul cercetării autoarei, o analiză specială avînd ca subiect *magia cuvîntului*, incitantă nu numai pentru etnologi, dar și pentru scriitorii.

De remarcat este faptul că, deși cercetarea are în vedere zona Moldovei, sunt numeroase

Un critic, Ion Vartic, îl numea pe Mihail Sebastian un „Cehov liric”. Într-adevăr, teatrul lui este unul de atmosferă, străbătut de o undă de lirism, muzicalitatea lui discretă – ca o muzică de cameră – desfășurându-se pe o claviatură de nuanțe în care tăcerile, șoapta, tonurile surdinizate își au vibrația lor discretă. Iar eroii, apăsați de traiul intrat în rutină, năzuiesc spre altceva, spre un ideal poate mărunț, poate difuz, dar care pentru ei se transformă în miraj. Undeva, în depărtare, stăruie năluca fericirii spre care ei aspiră. Acolo pare a fi refugiu unde vor să evadeze din cotidianul cenușiu. Sau, poate, să uite inconvenientele unui real la care nu se pot adapta.

nu aveau drept de semnătură), pe afiș a fost atribuită unui autor fictiv, Victor Mincu. În rolul principal, Radu Beligan, care va face o creație și în adaptarea radiofonică (a mai existat un film, în 1967, în regia lui Henri Colpi, cu Claude Rich și Marina Vlady, și o ecranizare sovietică). Întimplarea, banală în sine, dar care ia proporții de miracol, se petrece într-un târșor obscur, departe de forfota și freacă a marilor orașe. Străzi nepavate, praf (sau noroaie, dacă plouă), lumină electrică încă nu. Roși de plictis, obtuzi, poate și înrăiți, oamenii se țin de birfe, se spionează cu o curiozitate avidă și indecentă, ducându-și zilele într-un automatism care îi depersonalizează și citeodată îi face caraghioși. Ispas, de pildă,

dăruiește romanticului culegător de stele o noapte de iubire. Iar dimineața, o bate gândul să se statornicească aici, în peisajul frust, căsătorindu-se cu bărbatul plin de calități sufletești pe care l-a întâlnit. Oare Mona se va abate din drumul ei?

Sînt, în viață, traiectorii care nu pot fi schimbate. Alertat de dispariția Monei, amantul ei, Grig, un elegant și cinic om de lume, o caută pînă ce, cu stupoare, o găsește în căscioara lui Miroiu. În dialogul care are loc între ei, Mona se dezmeticește, chiar dacă încercată de păreri de rău. Nu se va putea obișnui cu monotonia acestui târș colbăit vara și troienit iarna, cu incomoditățile de aici, cu oamenii care sînt cum sînt. Ea e o cochetă obișnuită cu

are la cheremul lui miniștri și directori de gazete, poate cădea în ridicol, lăsându-se păcălit în așa hal. De fapt, se păcălește singur, plătind din gros și făcînd, fără să vrea, o faptă bună.

E drept că la „îmbrobodirea” marelui rechin al afacerilor dubioase participă activ și Magda Minu. O fată care nu seamănă cu eroinele de pînă acum ale dramaturgului. Energică, întreprinzătoare, cu simț practic, tinăra, care e studenta lui Andronic, își are și ea exaltările ei, care o transpun în epoci îndepărtate. „Nebunia” care a cuprins-o este că s-a îndrăgostit de Alexandru cel Mare, conducătorul de oști chipeș, viteaz, de o tinerețe triumfătoare. E, poate, idealul de bărbat pe care și-l dorește, la care visează, ca să folosim „cheia” compozițiilor dramatice ale lui Sebastian.

Și totuși, Magda Minu are o slăbiciune și pentru Alexandru Andronic. Pentru „Alexandru cel Mic”. Și-a dat seama, la prelegerile lui, că în el vibrează un suflet care merită afecțiune: „Vorbeai despre plecarea lui Alexandru în Asia. Păreai plictisit, absent. Și deodată – nu știu cum s-a întîmplat – ai tresărit. Ai ridicat mina cu un gest ca un fulger – un gest care deschidea porțile Asiei, porțile visului. Glasul îți vibra. În ochi aveai o mare lumină... Simțeam că te iubesc.” Îl vede dezarmat, și vrea să-l protejeze. Îl simte pur, și se angajează într-o luptă cu cei impuri, recurgînd, la nevoie, și la minciună, la trișerie. Ea îi întărește lui Bucșan convingerea că Andronic e un șantajist, și încă unul dintre cei rafinați, diabolici, un adversar de care trebuie să te temi. Căzut pe gânduri la un moment dat, Bucșan se sperie încă mai mult. Cum ideile nu-i lipsesc, le propune celor doi o soluție care i-ar putea neliniști – va finanța o expediție științifică în Asia, în care profesorul va putea să meargă pe urmele lui Alexandru cel Mare. E visul dintotdeauna al lui Andronic, vis, care, iată, se împlinește.

Dincolo de această propulsie în imaginar, piesa are o certă expresivitate în plan satiric. Cu o peniță incisivă este încondeiat atît mediul viciat al oamenilor de afaceri, cît și acela al presei, o presă pentru care adevărurile sînt stingheritoare, iubitoare de scandal și lesne coruptibilă. Experiența de gazetar a lui Sebastian se simte în felul cum evocă atmosfera dintr-o redacție.

Cu *Insula* (1944; j. 1947), care e o piesă neterminată din cauza morții autorului (actual al treilea a fost scris de actorul Mircea Șeptilici, o versiune și de dramaturgul Mircea Ștefănescu, o alta), Mihail Sebastian revine la claviatura primelor sale comedii lirice. Pretextul e oarecum forțat. Undeva, într-o țară de pe continentul latino-american, trei oameni pe care nimic nu-i apropie sînt nevoiți să rămînă pe loc din cauza unor grave tulburări ce au blocat orice posibilitate de plecare. Bancherul, fotbalistul de talie internațională Bolby II și pictorița Nadia se adăpostesc într-o mansardă amărîtă, trăind din vânzarea ultimelor lucrăsoare și prestînd, pe unde apucă, servicii din care abia dacă pot să încropească o masă din cînd în cînd. Cînd Manuel, bogătașul, aduce niște cartofi, mai că tustrei simt, chiar înainte de a-i fierbe, gustul fericirii. Altfel, îndurînd foamea, suportă, cum n-ar fi crezut, umilînța situației în care se află, ceea ce îi apropie, îi face să se simtă solidari, în izolarea lor parcă fără speranță. Se regăsesc pe ei înșiși, în ce au mai profund omenesc.

Ca să mai uite, se amestecă cu aspirină, bulina albă procurîndu-le stări de euforie, în care, privind țintă în zarea visului, văd, ca un liman salvator, o insulă „cu multă lumină, cu mult albastru, cu mult cer.” S-ar abandona acestor amăgiri, renunțînd să lupte, dacă Nadia, femeie voluntară, energică, din speța Magdei Minu, nu le-ar insufla, cu forță de convingere, acea încredere care pe cei doi e pe cale să-i părăsească. Pledoaria ei înaripată, cu patetismul ei retoric, emană o nestăvilă dorință de a trăi. În restriștea oricărei insule te-ar arunca viața, nu trebuie să te lași înfrînt: Dacă trebuie, poate și să cerșească, să fure, să implore: „Eu întind mîna dacă e nevoie. Fur dacă e nevoie. Cer, implor, caut, urlu. Viața asta n-o dau din mîna – că alta nu știu bine dacă mai găsesc. Veniți cu mine. Eu n-am scrupule și orgolii... Mergem oriunde. Mergem în cîrciuma lui Lopez și vom cînta acolo. Vom cînta așa de tare că o să ne audă și surzii și o să ne dea o bucată de piine... fiindcă eu vreau să trăiesc. Fiindcă nu vreau ca soarele, miine dimineață, să răsărară fără noi.”

Printr-un paradox tragic al soartei, acest imn închinat vieții nu-l va proteja pe Mihail Sebastian de accidentalul cumplit care-i curmă zilele. Catifelata, plina de farmec „mică muzică de noapte” a teatrului său se încheie brusc, în lumina crudă a unei amieze nefericite.

Florin FAIFER

Un sentimental lucid – MIHAIL SEBASTIAN

E un „joc”: „de-a uitarea”, „de-a fericirea”. E, metaforic vorbind, „jocul de-a vacanța”. Piesa care poartă acest titlu, *Jocul de-a vacanța* (1938; premiera în 1939, cu George Vraca în rolul principal masculin) e uvertura unei suite care privilegiază sentimentele, într-un spațiu al reveriei. La pensiunea Weber, undeva în munți, își fac vacanța cîteva personaje pe care întîmplarea le-a adunat împreună. E, mai întîi, Ștefan Valeriu. Un tînăr blazat, obosit, care nu pare deloc dispus să lege prietenie cu ceilalți. Ba, mai mult, se comportă ciudat și chiar jignitor. Nici măcar nu schițează un salut, nu intră în vorbă, stă retras, lenevind în șezlongul pe care nu-l cedează nimănui. Vrea să uite tot ce i s-a întîmplat peste an în slujba lui absurdă și această uitare are pentru el mica aureolă a fericirii. Își urmărește planul cu îndărătnicie, încercînd să construiască o absolută izolare. Desființează telefonul, strică radioul, face în așa fel ca scrisorile și ziarele să nu mai ajungă aici. De ce ar păstra noțiunea timpului – ca să-i aducă aminte că vacanța se va sfîrși și va reîncepe cadența monotonă a traiului de fiecare zi?

Iar ceilalți, cine sînt ei? Bogoiu, funcționar în minister. Pare cea mai banală dintre ființe. Flăcău bătrîn, împăienjenit în inerție și singurătate. Dar ce resurse de imaginație dospesc în mintea lui sufocată, de-a lungul unui an de zile, de stereotipii! El se visează un explorator. Vila din munți, în jocul lui aproape copilăresc, e un vas cu care poate naviga peste mări și oceane. De altfel, și la plicticoasa-i slujbă, cînd șefii îi fac observații, el e cu mintea în altă parte, undeva, în „insulele Azore”. Mai e și Jeff, adolescentul cu probleme la matematică. A rămas corijent și tare ar vrea să nu se mai gîndească la asta. Maiorul, în fine, cultivă și el o solitudine protectoare, mergînd, dar fără spor, la pescuit.

Și este, mai ales, Corina. Frumoasă probabil, deșteaptă, fără doar și poate, sensibilă la trăirile celorlalți. Misterioasă, ceea ce aprinde imaginația „pensionarilor” de vacanță și-i face să se îndrăgostească, mai mult sau mai puțin vădit. Nici nu era greu, la cîtă frustrare zace în aceste inimi vulnerabile. Și zborul în imaginar se produce, orchestrat de spiritul fin al Corinei. E adevărat că nu-i un zbor la mari înălțimi. Eroii țes o feerie pășunistă. Să nu se mai întoarcă în orașul unde iluziile mor, să încropească o fermă cu un pîlc de vite care să fie duse la pascut și mulse la ceas de seară. Bărbații să vîneze mistreți, iar femeia să îi aștepte cu lampa aprinsă la ferești, împletind, pentru iarnă, mănuși de lînă. Liniște, seninătate... Visul pare lesne de înfăptuit.

Dar nu... Corina nu se lasă înrobîtă de reverii. S-a îndrăgostit de Ștefan Valeriu (care și el o iubește, așa cum o iubesc și Jeff, și Bogoiu), însă nici nu vrea să dea curs afecțiunii ce se înfiripă. Poate că, frîngînd această relație, de urzeală diafană, dorește să păstreze Visul ca pe un eter protector, ca pe o sursă de regenerare. Misterul nu trebuie risipit de proza realității: „Lasă-mă – îi spune ea lui Ștefan, într-un dialog aburit de tristețe – să fiu necunoscuta care se rupe de lîngă tine, pentru a se întoarce într-o viață de mister ș...”. Și tu, rămiî prințul meu de Galles.” O despărțire într-un fel ciudată, lăsînd în urmă o diră de regret, de persistentă melancolie. Teatrul de cameră al lui M. Sebastian are un sunet minor, dar, oricum, un sunet pur.

Piesa *Steaua fără nume* a avut premiera în 1944. Din cauza legiurilor rasiste (evreii

pare să-și fi pierdut identitatea. El e „regulamentul”, așa cum Pascu e „magazin central”. Dramaturgul își dozează cu măsură accentele de umor. Tîrgul are și o gară, la care rar oprește cîte un tren, și niciodată acceleratul de Sinaia, care le fascinează pe elevele ce tînjesc după viața care se desfășoară, în lux și desfătăre, sub „alte zări”. E un miraj care, în pofida strășniciei cu care sînt urmărite de agitata, agresiva, vigilentă domnișoară Cucu, le atrage irezistibil. E și firesc. Pentru cei care păstrează detenta spre reverie – cuvintele sînt ale profesorului Marin Miroiu – „gara este marea. Este portul, necunoscutul, depărtarea...”. „Este dorul de a pleca, de a fugi...” „În altă parte, în altă lume”. La Moscova, la Moscova, cum rîvnesc, fără puterea de a se smulge din pînda de păianjen a inerției, cele trei surori ale lui Cehov.

Într-o seară, totuși, ceva survine în ritmul egal al fiecărei zile din acest colț uitat de lume. Acceleratul cu geamuri luminate oprește în gara prăpădită și din el e coborîtă o femeie care parcă descinde din ireal. Blondă, înveșmîntată în alb, eterică și ispititoare. Nu avea bilet și conducătorul a trebuit s-o dea jos la prima stație. Noaptea se apropie și necunoscuta, cochetînd în treacă cu gândul sinuciderii, riscă să petreacă ore nesfîrșite pe peronul ostil. Spre norocul ei, în gară e și Miroiu, care așteaptă înfrigurat să-i fie adus de la București un catalog astronomic. Sfios, mirîndu-se singur de îndrăzneala lui, îi oferă străinei ospitalitate. După o mică ezitare, ea acceptă și astfel începe, pentru amîndoi, o neverosimilă noapte.

Mai întîi, șocol. Căsuța lui Miroiu o descumpănește și o amuză pe pasagera clandestină. O cameră strîmtă, înșesată de cărți, în loc de duș, o stropitoare, fințina din curte promișînd, sub ochii vecinilor, o baie împrăspătătoare, fără pudori. Femeia e intrigată, dar, neavînd încotro, rămîne. Profesorul e gata să plece la un prieten – Udrea, alt visător, care a compus o simfonie, dar nu o poate executa fiindcă nu are bani să cumpere un „corn englez” – ca să doarmă acolo, dar o replică a musafirei îl reține. O invită la fereastră și, sub firmamentul care și-a început pîlpîirea, se transfigurează. Un elan neobișnuit îl însuflețește, și Mona – căci așa o cheamă pe cea pe care prinde a o iniția în tainele cerului – vede uimită cum tînărul inhibat, modest, cu acea amprentă pe care o imprimă ratarea devine altcineva. Un lunatic, un halucinat al unei utopii pe care o proiectează în spațiul interplanetar. Cu o febrilitate care îl face seducător, el vorbește despre steaua pe care, prin calcule minuțioase, a descoperit-o, o stea care strălucește undeva, lîngă constelația Alcor.

E o poezie a evadării în alte lumi, în monologul lui Miroiu și Mona, uitînd de unde vine, se simte tulburată: „... sînt seri cînd tot cerul foșnește de viață... cînd pe ultima stea, dacă ascuți bine, auzi cum freacă pămîntul și oceane – fantastice pămînturi și fantastice oceane – seri în care tot cerul e plin de semne și de chemări ca și cum de pe o planetă pe alta, de pe o stea pe alta, ființe care nu s-au văzut niciodată se caută, se presimt, se cheamă...” Steaua, încă fără nume, pe care pasionatul astronom a descoperit-o nu va putea fi zărită vreodată: „Pentru că stelele nu se abat niciodată din drumul lor.”

Dar va purta un nume – Mona, ca al frumoasei care, cucerită, îi stă alături. Mona cea vie, care nu știa pînă acum unde e Ursă Mare și privea cerul ca să vadă dacă plouă, îi

desfătul din hoteluri și din marile cazinouri, deprinsă să poarte bijuterii și veșminte scumpe. E un „animal de lux”, făcut „din puțin parfum, din multă lenă și oarecare fantezie”. Vrea, cumva să semene, cu timpul, cu caricaturala domnișoară Cucu, care și ea poate arăta altfel în tinerețe ei? Într-un surprinzător moment confesiv, chiar spaima elevelor, regăsindu-și stropul de omenesc, o sfătuiește să plece.

E o scenă de o tristețe reținută, țesută din amărăciune și resemnare. Mona se întoarce la viața ei plină cu de toate, în afară de orizont, iar Miroiu, înfrîngîndu-și durerea, se va dăruia ca și pînă acum, noapte de noapte, contemplării bolții cerești, tărîm unde nimeni și nimic nu-l poate împiedica să evadeze.

Și Alexandru Andronic, profesorul de istorie antică din *Ultima oră* (premiera, în 1946), face parte din această familie de spirite. A celor timizi, retractili, distrați, pentru că sînt absorbiți într-o lume a lor, dezarmați în fața vieții. Alexandru Andronic se transpune, la orele de curs sau în liniștea camerei lui de lucru, în epoca lui Alexandru cel Mare. Evadările lui într-acolo se produc.

Cine ar fi crezut că un asemenea personaj, naiv și neîndemnic, va fi luat de un potent om de afaceri, cinic și hîrșit, drept un șantajist primejdios? Și totuși, așa se întîmplă... Totul pleacă de la niște greșeli de tipar dintr-un articol de specialitate al lui Andronic, care, cine știe cum, apare în paginile ziarului de scandal „Deșteptarea”. În loc de „Prophtasis”, de exemplu, se tipărește „Protar” ș.a.m.d. N-ar fi nimic, dacă „Protar” n-ar desemna o afacere în cereale, încă secretă, pusă la cale de marele magnat Bucșan. Simțîndu-se vizat, Bucșan contraatacă. Încearcă să-l intimideze pe Andronic și, fiindcă acesta, parcă picat din lună, nu reacționează, plusează, căutînd să-i cumpere tăcerea. Ba, mai mult, cumpără tipografia unde se tipărește ziarul în care a apărut textul care l-a pus pe jar. Ziarul e o sursă de pericol și trebuie anihilat.

Aici e farsa, pe care joacă *Ultima oră*. În această încurcătură, care produce nemaipomenite efecte. Puternicul industriaș, cu simțurile ascuțite ca de animal de pradă, inteligent fără idioalță și versat, omul care

Pe 26 octombrie 2005, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” (UAIC), prima universitate modernă din România, a sărbătorit 145 de ani de la înființarea sa. Ceremonia oficială de deschidere a Zilelor Universității a avut loc în Aula Magna „Mihai Eminescu” și a stat sub semnul francofoniei și al anului mondial al fizicii.

La deschidere au participat prof. univ. dr. Dumitru Oprea, rectorul universității, prof. univ. dr. Henri Luchian, prorector pentru relații internaționale, prof. univ. dr. Gheorghe Popa, prorector pentru cercetare științifică a UAIC, Jean-Pierre Gesson, rector al Universității din Poitiers (Franța), Henri Bouillon, decan al Facultății de Filosofie și Litere de la Universitatea Catolică din Louvain (Belgia), Alain Barreau, rector al

reprezentanții instituțiilor de învățămînt superior din cadrul Rețelei Universităților Francofone „Alexandru Ioan Cuza”, abordînd subiecte legate de calitatea învățămîntului din România și Franța și relațiile de colaborare dintre țara noastră și alte țări francofone din Europa. „Cunosc și eu și studenții universității pe care o reprezintă calitatea învățămîntului din România și mai ales a învățămîntului de la «Cuza». Mi-aș trimite copii aici să învețe și să-și satisfacă anii studențimii plimbîndu-se prin Copoul lui Eminescu. Universitățile din Franța colaborează de foarte mult timp cu aceasta universitate și pînă acum nu am avut nimic de obiectat. Vrem cu toții să facem o Europă tînără, bazată pe principiul rațiunii și al solidarității”, a declarat decanul Facultății de Filosofie și Litere, de la Universitatea

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” a sărbătorit 145 de ani de existență

Universității din Angers, primarul Municipiului Iași, Gheorghe Nichita și prefectul de Iași, Radu Prisăcaru.

Festivitatea a debutat cu o proiecție despre istoria universității, realizată în spiritul filmelor mute de la Hollywood, cuprinzînd fotografii, imagini video din anul 1860 și informații despre universitate, de la primele zile de la înființare pînă în prezent.

„La 1860, cînd a avut loc inaugurarea universității noastre, evenimentul era celebrat ca o sărbătoare națională, în toate orașele din țară. Să spunem că și astăzi acest eveniment este unul de rang național. Universitatea împlinește o vîrstă importantă, dar se poate mîndri că în tot acest răstimp a avut și are cu ce să se laude. Dacă la început, în 1860, avea doar 30 de studenți, acum numărul a ajuns la peste 40.000. Sîntem mîndri de asta și recunoaștem calitatea învățămîntului din aceasta instituție. Din istoria universității am dat colbul de pe cîteva exponate pentru a arăta tinerilor de astăzi că în prima universitate din România au învățat, timp de 145 de ani, oameni care acum sînt recunoscuți în istorie”, a declarat prof.univ.dr. Dumitru Oprea, rectorul UAIC.

Veche colaborare cu Universitățile Francofone

După deschiderea oficiată de rectorul UAIC, Dumitru Oprea, au luat cuvîntul

Catolică din Louvain (Belgia), prof. Henri Bouillon.

În discuție au fost aduse teme precum colaborarea dintre România și țările deja membre ale Uniunii Europene (UE), sistemul de burse de care dispun studenții de la universitățile europene și calitatea învățămîntului post-universitar în societatea actuală. „Studenții care învață la universitatea ieșeană cu siguranță au un anume grad de perfecționare în domeniul pe care l-au urmat. De aceea, atunci cînd ajung în universitățile din Europa, calitatea lor profesională este una excelentă. Pe acest gen de tineri vrem să creem o Europă, o Europă tînără, o Europă nouă”, a declarat Jean-Pierre Gesson, rectorul Universității din Poitiers (Franța).

În continuarea festivității, au ținut scurte discursuri foști și actuali bursieri Socrates și Erasmus, bursieri care acum predau la UAIC la diferite facultăți. „Aș putea vorbi ore întregi despre experiența mea la Universitatea Poitiers, dar vreau doar să rezum discursul la un sfat pentru studenți: Franța oferă, pe lingă frumuseți, un prag de cultură pe care nicăieri în lume nu-l veți putea dobîndi”, a declarat Carmen Pintilescu, fostă doctorandă la Universitatea din Poitiers și actual cancelar la Facultatea de Economie și Administrare a Afacerilor (FEAA).

Einstein, fizicianul tuturor timpurilor

Desfășurîndu-se sub semnul anului internațional al fizicii, ceremonia de deschidere a Zilelor Universității a cuprins și o conferință susținută de profesorul Masud Chaichian din Helsinki, pe tema „Einstein, fizicianul tuturor timpurilor”.

Organizatorii au prezentat cu acest prilej spicuri din biografia lui Albert Einstein și au vorbit despre contribuția acestuia în dezvoltarea științei. „Cred că toată populația globului îl cunoaște pe marele fizician. Nu este de mirare, avînd în vedere că acesta este omul de știință care a formulat teoria relativității, teorie care este valabilă și astăzi. Einstein este geniul care a lăsat omenirii atât de multe în domeniul fizicii și nu numai, încît orice am spune despre el ar fi de prisos. Cuvintele au prea puțină valoare”, a declarat profesorul Chaichian.

Tot în cadrul acestui simpozion au fost prezentate imagini din viața și activitatea lui Albert Einstein, fotografii din copilăria și adolescența fizicianului. Manifestarea a

Istoria universității în date

- 1642 Înființarea Academiei domnești la Iași
- 1766 Academia învățăturilor și epistimilor
- 1812 Academia de filologie și știință
- 1834 Înființarea Academiei Mihăilene
- 26 octombrie 1860 Inaugurarea Universității din Iași, cu trei facultăți
  - Facultatea de Drept
  - Facultatea de Filosofie
  - Facultatea de Teologie
- decembrie 1869 Studiile universitare au fost reorganizate, potrivit unei noi legi a educației
  - Facultatea de Drept
  - Facultatea de Filosofie și Litere
  - Facultatea de Științe
  - Facultatea de Medicină
- 1897 Inaugurarea Palatului Universitar (actuala locație a Universității)
- 1918 Desăvîrșirea Uniunii Naționale a Românilor
- 1937 Facultatea de Științe devine Școala Politehnică (precursoare a Universității Tehnice „Gh. Asachi din Iași)
- 1948 Reforma comunistă a educației
- 1968-1969: Reorganizarea în 8 noi facultăți
  - Facultatea de Matematică - Mecanică
  - Facultatea de Fizică
  - Facultatea de Chimie
  - Facultatea de Biologie
  - Facultatea de Drept
  - Facultatea de Filologie
  - Facultatea de Istorie - Filosofie
  - Facultatea de Economie

Numărul studenților:

1970-1971: 14.000
1983-1984: 5.500
1988-1989: 4.500
2004-2005: 35.716

marcat împlinirea a 100 de ani de cînd a fost formulată teoria relativității.

Deschiderea oficială a Zilelor Universității „Alexandru Ioan Cuza” s-a încheiat cu un concert extraordinar al Cvartetului de coarde Voces.

Ana-Maria ALUPULUI
(Cuzanet)

Menirea școlii

În școala noastră tu, elevul, contezi și de aceea încercăm să -ți asigurăm asimilarea unui volum de cunoștințe care să-ți permită percepția corectă a mediului natural și social și dezvoltarea capacităților de explorare și investigare.

Pentru că împlinirea personală și socială a fiecărui elev este ceea ce contează pentru noi.

Școala " B.P.Hasdeu" Iași

Scoala B. P. Hasdeu - centru de resurse educative pentru societate

Ancorata în programul de reforma, școala noastră a pus în aplicare principiile care vizează descentralizarea, creșterea autonomiei și inițiativei personale, premise necesare pregătirii profesionale de calitate.

Conducerea școlii și colectivul de cadre didactice s-au preocupat permanent de creșterea calitatii procesului instructiv - educativ, centrarea educației pe elev, redefinirea calitatii și diversificarea activităților educative, diversificarea programelor de formare continuă a personalului școlii, atragerea de sponsorizări și donații pentru îmbunătățirea bazei materiale a școlii, dezvoltarea unui sistem informațional modern și eficient, colaborarea cu familia și comunitatea locală.

Rezultatele obținute de cadrele didactice și elevii noștri ne dau dreptul să considerăm că ne aflăm în topul școlilor din județ cu performanțe deosebite (premiu la olimpiade școlare, concursuri județene și naționale, promovabilitate maximă la Testarea Națională etc).

Activitatea educativă și extracurriculară a fost conectată la calendarul manifestărilor județene, naționale și internaționale (Cenaclul Iulia Hasdeu, Cercul de Matematica „Florica T. Campan”, Ansamblul de cantece și dansuri „Stejarul”, Clubul de sah „Stejarul”, programele „Comenius”, Cercul de artă plastică „N. Tonitza”).

Considerăm că ne aflăm pe un drum ascendent, că performanțele pot fi îmbunătățite astfel încât școala noastră să rămână în galeria școlilor de prestigiu ale Iașiului.

Director,
Ionel NECHIFOR

În ȘCOALA NOASTRĂ

- poți studia la o școală de renume a Iașului;
- ești îndrumat de un colectiv didactic experimentat și deosebit de capabil;
- ai posibilitatea unei educații multi-lingvistice;
- ai șansa să participi la schimburi de experiență cu elevi ai unor școli din Franța, Spania, Belgia, Marea Britanie, în cadrul programelor Comenius;
- beneficiezi de o bază materială de excepție

La 1 septembrie 2003 s-au împlinit 35 de ani de la înființarea Școlii generale numărul 22-Iași, devenită după 1990 Școala "B.P. HASDEU", nume sub care școala noastră s-a afirmat și s-a impus în toți acești ani ca una dintre cele mai importante și mai respectate unități școlare a învățământului primar și gimnazial iesean.

RESURSE UMANE

Profesori: 50
Învatatori: 33
Ingineri: 1
Elevi: 1462

RESURSE MATERIALE

40 săli de clasă
2 laboratoare de informatică
1 laborator de biologie
1 laborator de chimie
1 laborator de fizică
1 sală de sport
o bibliotecă
Săli specializate:
Cabinet de istorie
Cabinet de franceză
Cabinet de engleză

HASDEENII 22
Secțiunea Cadrelor
April 1, 2004
Numărul 2 - omagiu nouă
Școala „Bogdan Petriceicu Hasdeu”
Iași

REVISTELE ȘCOLII

DOMNU' TRANDAFIR
Revista pentru învățatori
Anul I, nr. 1, Martie 2003

Pulsul Hasdeuilor

Copacul Prieteniei

Plan de școlarizare

Primar

- 8 clase a I-a
- 8 clase a II-a
- 9 clase a III-a - predare intensivă sahi
- 8 clase a IV-a - predare limbi străine (opțional)
- predare informatică

Gimnaziu

- 6 clase a V-a
- 6 clase a VI-a
- 4 clase a VII-a
- 5 clase a VIII-a
- clase de matematică-informatică
- clase cu predare intensivă a limbilor engleză și franceză
- clasă specială de sahi

Activități extrascolare

Programe Comenius

Excursii și tabere în diferite regiuni ale țării

Dans de societate

Șahi

Activități sportive

Expoziții

Dezbateri

HASDEENII 22
Revista de literatură
April 1, 2003
Numărul 1, 2 - Anul IV (2002-2003)
Secțiunea „Bogdan Petriceicu Hasdeu” Iași

Activități artistice și educative

Dansuri populare

Teatru

ASTRA DESPĂRȚĂMÎNTUL

În fiecare an Asociațiunea ASTRA prin Despărțămintele „Mihail Kogălniceanu” Iași, al cărui președinte este prof. Areta Moșu, și „August Treboniu Laurian” Botoșani, condus de prof. Corneliu Filip, dă curs invitațiilor primite de la asociațiile românilor ce trăiesc în jurul României, organizând itinerarii folclorice sub genericul „Se-nîlnește dor cu dor”.

În data de 23 octombrie a.c., delegația Astei ieșene, reprezentată de studentul Facultății de Filosofie a Universității „Al. I. Cuza” Iași, Cristian Bodnărescu, care a însoțit ansamblul folcloric „Balada” din Botoșani și taraful de muzică populară al Clubului elevilor „Mugurelul” din Dorohoi, s-a deplasat pe traseul Galați-Reni (regiunea Odesa, Ucraina). Totul a fost posibil datorită înțelegerii și sprijinului primarului Botoșanilor, Cătălin Mugurel Flutur, și a directorului Teatrului „Mihai Eminescu” Botoșani, Cosin Volin, precum și a mai multor societăți comerciale.

În ceea ce privește transportul au fost făcute eforturi deosebite, ca și în luna martie 2005, cînd ansamblul „Balada” a susținut mai multe spectacole în raioanele Căușeni și Strășeni, de data aceasta autocarul întorcîndu-

lect. univ. dr. Polina Kiseolar și lect. univ. dr. Elena Golovanova, de la Catedra de Filologie, precum și de alte cadre didactice și studenți.

Spectacolul a fost moderat de prof. Eugenia Prodan, președintele Despărțămîntului ASTRA „Dumitru Furtună” Dorohoi. Despărțămîntul „Mihail Kogălniceanu” Iași, prin reprezentantul său, a donat cărți (manuale școlare, cărți de literatură română și dicționare), totodată adresînd o invitație pentru 45 de studenți de a veni în țară, prilej cu care vor vizita obiective culturale din Iași și din Transilvania. Am vizitat orașul, portul, unde am putut vedea, de cealaltă parte a Dunării, malul românesc, apoi, îndreptîndu-ne spre impunătoarea catedrală ortodoxă, loc în care, an de an, tinerii români se despărț de cei dragi pentru a veni la studii în România, cu regret am aflat că anul acesta, datorită amînării semnării protocolului dintre cele două părți, tinerii nu au mai avut ocazia să trăiască aceste momente emoționante din viața lor.

Am ajuns cîteva ore mai tîrziu la Utconosovca, unul din satele cu români gospodari și așezați, însoții de Anatol Popescu, licențiat al Facultății de Drept al

Centrul pentru Comunicare și Dezvoltare „Pro Europa” Reni, Asociația Ecologică „Ialpuș” Ismail din Utconosovca, unde se găsește și un muzeu cu obiecte legate de tradițiile meșteșugărești ale satului, au solicitat deschiderea unui centru cultural românesc,

în urmă, adus în Odesa în timpul unui itinerar folcloric dedicat sărbătorilor pascale al Astei ieșene, pentru a-l înlocui pe cel dispărut, în condiții misterioase, cu cîțiva ani în urmă. De curînd s-au împlinit 120 de ani de la aflarea poetului Mihai Eminescu în Odesa, prilej cu care dezvelirea bustului ar fi fost așteptată de toată suflarea românească din regiune.

Unul din cele mai reușite spectacole s-a dat aici, orchestra și soliștii ansamblului „Mugurelul” al Clubului Copiilor din Dorohoi, conduși de prof. Marcel Dupu și dansatorii ansamblului „Balada”, atrăgînd aplauzele invitaților prin splendida prezentare a obiceiurilor de iarnă din program. De la Odesa, orașul celor șapte porturi, cu o istorie bine conservată, de parcă timpul ar fi stat în loc, al cărui impunător teatru ne amintește de Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași, ne-am îndreptat spre raionul Tatarbunar.

La Borisovca, unde își desfășoară activitatea asociația național-culturală a românilor „Valul lui Traian”, în frunte cu Nicolae Moșu, unde se sărbătorează hramul Cuvioasei Parascheva, pe stil vechi, am susținut la Casa de cultură, cu o sală plină, un spectacol emoționant, specia! pentru toți românii adunați la sărbătoare. În sală se afla primarul satului Bastanovca, Ludmila Fiodorovna, care a adresat o invitație grupului folcloric de a susține un spectacol și în această localitate, unde nu eram programați, spectacol care s-a realizat. Borisovca este localitatea unde, an de an, am fost primiți cu brațele deschise de românii care încă își păstrează cu sfințenie identitatea. Ecaterina Craveț, viceprimar al localității, ne-a primit românește, cu tradiționalul ștergar, piine și sare, care în fiecare an organizează și însoțește grupurile de copii români din zonă la Tabăra de Cultură și Civilizație „Acasă la noi” a Asociațiunii ASTRA. Biserica românească din localitate, păstorită de părintele Nicodim, dar primit în dar icoana Sfîntului Ștefan cel Mare din partea Despărțămîntului ASTRA Dorohoi. În apropiere se găsește o frumoasă mănăstire de maici bine întreținută de cele 22 de măicuțe, de origine română, în interiorul căreia se găsește un izvor tămăduitor care atrage mii de credincioși.

Ultimul spectacol l-am susținut la Bastanovca, atît pentru românii cît și pentru ucraineni, încheind cu succes itinerar folcloric cu o horă moldovenească, pe acordurile unui octogenar acordeonist neobosit. Nu aceeași bucurie am putut să le-o dăruim locuitorilor din Satu-Nou Sărata, unde urma să ținem un spectacol, care din motive birocratice, nu s-a mai putut realiza, dar nu au fost uitați cu ocazia altor itinerarii pe care le-am înfăptuit în anii din urmă.

Plecarea din Ucraina s-a realizat prin Tatarbunar, oraș unde ne-am luat rămas bun de la prietenii noștri în acorduri de fanfară, unde ne-am prins în joc ca frații, chiar în autogară... lacrimi, îmbrățișări, flori, regrete, amintiri... ne-am despărțit de cei dragi cu o promisiune: de a ne reintîlni și în 2006.

Rep.

În Ucraina gripa aviara se transmite prin cîntecul copiilor din Dorohoi

se dintr-un alt turneu, de la Galați, cu actorii Teatrului „Mihai Eminescu” la Botoșani, de unde a preluat întregul grup ca să se întoarcă, din nou spre Galați, către vama Reni. La Casa de Cultură din Botoșani era agitație mare, instrumente, costume, pașapoarte, vize etc. Cu toții așteptam semnalul de plecare din partea directorului ansamblului „Balada”, Mihai Fediuc. Ne-ntrebam dacă și gripa aviara ne va opri la granița cu Ucraina și cite ore vom sta de data aceasta? În cele din urmă am ajuns la granița cu Ucraina în dimineața zilei de 24 octombrie. După cîteva ore de așteptare, vameșii ucraineni ne-au trimis înapoi acasă, invocînd motivul existenței gripei aviare în România, totuși muzica copiilor din Dorohoi a învins impediamentele birocratice ale acestora.

Mare bătaie de cap ne-a dat această gripă prin toate localitățile pe unde am trecut... și altădată, la Herța sau la Cernăuți am întîmpinat aceleași reacții chiar și fără izbucnirea unei epidemii de gripă aviara. Intrînd în raionul Reni, trecînd prin apropierea satului Cartal (am fi dorit și de această dată să revenim cu un nou spectacol așa cum am mai fost cu ansamblul „Călușul” în anii din urmă), ne-am îndreptat spre Ismail, unde era programat un spectacol.

La prînz, după un drum lung și stresant, am ajuns în oraș, la Universitatea Umanistă de Stat din Ismail (unde există două secții cu predare în limba română), întîmpinați fiind de

Universității București. Aici, unde, în anii din urmă, am fost primiți cu multă căldură, cu alte ansambluri românești, de data aceasta am întîmpinat o rezistență nefirească din partea autorităților locale, care au motivat ilegalitatea susținerii de spectacole pe același temei, deja invocat și la granița, al gripei aviare, deși Consatul român ne-a informat din țară că avem aprobările necesare în vederea susținerii concertelor.

Spectacolul fusese aprobat, afișele puse și apoi tăiate, primăria interzicîndu-l, însă

care să protejeze identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorității românești din Ucraina. Pînă în prezent nu s-a primit un răspuns favorabil din partea președintelui Consiliului regional Odesa.

În satul Babele, în 1997, Despărțămîntul „Mihail Kogălniceanu” Iași, împreună cu ansamblul „Plaiuri Moldovenești” a susținut un spectacol, cu ocazia înființării Despărțămîntului ASTRA, „Gavril Musicescu”, care, deși avea peste 40 de membri nu a reușit să desfășoare activități pentru românii din raion, motiv pentru care am ținut să revenim, dar autoritățile locale, deși fuseseră înștiințate de susținerea spectacolului folcloric din România, au interzis manifestarea pentru că nu exista o invitație personală din partea primarului localității și nu avea „informațiile necesare” despre rolul fiecărui membru al ansamblului. Locuitorii satului, chiar dacă spectacolul nu s-a realizat, ne-au primit în casele lor, ca și în dățile trecute, rămînînd cu multe amintiri frumoase și cu speranța primirii unei invitații personale din partea primarului.

În drum spre Odesa, am trecut cu emoție pe lângă Cetatea Albă, un bastion românesc la vărsarea Nistrului în Marea Neagră, pe care, din rațiuni obiective, nu am reușit să o vizităm. La Odesa am fost întîmpinați de reprezentanții Consulatului român, Nicolae Toca și Marin Șegău, precum și de Vadim Bacinschi, redactor al publicației românilor din Ucraina, „Concordia”. În acest consulat se află bustul poetului-național Mihai Eminescu, donat de primăria orașului Botoșani cu trei ani

reprezentarea noastră a avut loc în fața unui public bun cunoscător al tradițiilor românești, aici activînd, de mai mulți ani, ansamblul folcloric „Dor basarabean”, condus de Anatol Popescu. Intelectualii și mai multe organizații regionale (Alianța Creștin Democrată a Românilor din Ucraina, Asociația Național-Culturală „Valul lui Traian” Tatarbunar,

Congresul internațional intitulat „Identitatea culturală a tuturor românilor” ediția a XIV s-a desfășurat anul acesta la Timișoara în perioada 16-17 octombrie, avînd drept generic tematica: „Cunoașterea drepturilor omului, ale cetățeanului și minorităților, după Convenția - Cadru și normele de drept internațional”.

Au fost vizate în prim plan românii din afara granițelor, în special acele comunități românești în care limba română, tradiția obiceiurilor și specificul românesc au rămas încă foarte vii. Zone precum regiunea Odesa, sudul Basarabiei, Timocul sîrbesc, Timocul bulgăresc, cele din Bucovina și Bulgaria se confruntă astăzi cu o adevărată criză a identității românești, românii deveniți astăzi minoritate nu mai au dreptul nici să studieze propria limbă maternă în școli și să se ocireze slujba în biserici în limba română. În discuțiile purtate de reprezentanții societăților neguvernamentale a fost adusă o altă problemă importantă, faptul că legile statelor în cauză favorizează foarte puțin minoritățile, iar acestea chiar dacă își continuă lupta, nu au o susținere substanțială din partea

Guvernului român, care se pare că a uitat de „proprii copii”. În acest sens, este de dorit o susținere mai mare din partea oficialităților române și o colaborarea mai strînsă din partea societăților culturale din țară.

treilea număr pe anul în curs al „Revistei române”, publicația trimestrială a despărțămîntului ieșean, cît și alte publicații din Timișoara.

Întîlnirea s-a desfășurat la „Casa

înmînat la început s-a dovedit a fi un vis feeric, intrucît nu au fost respectate toate punctele. Cu toate acestea ne-am bucurat de priveliștile orașului modern și istoric, de cunoștințele noi pe care le-am făcut și am

Congresul Internațional „Identitatea Culturală a tuturor românilor” ediția XIV Timișoara

Acestea au fost în prim plan preocupările majorității participanților la congres. Au fost prezenți oameni de cultură, veritabili poeți și scriitori, publiciști care continuă să scrie despre greul românului din țară și din afară. Despărțămîntul M. Kogălniceanu, Iași a fost reprezentat doamna președinte Areta Moșu, și studenții Sidorov Vladimir și Ciobanu Margarita, membrii ai organizației de tineret Astra Iași, originari din Basarabia, dar care își fac studiile la Iași. Cu această ocazie a fost lansat și al

Tineretului” din Timișoara, deși nu toți cei invitați au dorit să ne onoreze cu prezența. Se vede că, din an în an, scade interesul pentru clauza comună: identitatea neamului și păstrarea vie a acesteia în inimile noastre. Un lucru este, însă, cert: avem din ce în ce mai puțini reprezentanți tineri, cei de vîrstă a treia constituie majoritatea. În același timp, vîrstă este și o piedică pentru deplasare la întîlnirile anuale la distanțe mari. Organizatorii timișoreni ne-au întîmpinat cu mare căldură, dar programul care ne-a fost

fost încîntați de spectacolul susținut de ansamblul folcloric din Timocul sîrbesc și de costumele tradiționale ale acestuia.

În esență contează îndeosebi luările de atitudine în problemele națiunii noastre. Dacă anul acesta ele și-au diminuat intensitatea, să sperăm că în anii următori va exista un nou impuls, un nou suflu care va face ca inimile românilor să bată în același ritm.

Ciobanu MARGARITA

„M. KOGĂLNICEANU” IAȘI

O zi ca oricare alta... Nimic nu anunța vestea pe care urma să o primesc... Plecarea în Macedonia alături de alți doi profesori și patru elevi s-a datorat invitației primite din partea Despărțământului ASTRA „Mihail Kogălniceanu” Iași, care are o mai veche colaborare cu Asociația Aromânilor din Macedonia. La început m-am bucurat să fiu eu cea aleasă ca însoțitor al delegației elevilor din Liceul „G. Ibrăileanu” pentru a reprezenta România la Parlamentul Balcanic al Copiilor alături de alți doi profesori. Apoi a început agitația specifică unei plecări: telefoane în Macedonia pentru invitație, obținerea vizelor de la

Ohrid – perla culturală a Macedoniei

După o scurtă oprire la Skopje, capitala Macedoniei, unde am participat la o sesiune de lucru a Parlamentului Copiilor din Macedonia, am mers apoi înspre sud, spre orașul și Lacul Ohrid. Călătoria de aproximativ patru ore a trecut repede în compania gazdelor noastre de la Parlamentul Copiilor din Macedonia, iar spre seară, oboseala și-a spus cuvântul după multe zile de mers cu trenul.

Ceea ce am văzut dimineața de la ferestra hotelului unde am fost cazați ne-a tăiat răsufierea. Aburii dimineții se ridicau

Pagini dintr-o călătorie neașteptată prin Macedonia

ambasada din București, procurarea билетelor de călătorie.

A venit în sfârșit și ziua plecării. Nu știam foarte multe despre Macedonia și nici nu credeam că voi fi foarte impresionată de ceva... Macedonia a avut o istorie zbuciumată, a fost măcinată de război și mă așteptam la o țară în reconstrucție. Având aceste așteptări, am fost uimită de ceea ce am aflat și am văzut.

peste uriașul lac al Ohridului, al șaptelea ca adâncime din lume. Aici trăiesc numeroase specii protejate și poate fi asemuit din acest punct de vedere doar cu lacul Baikal. Și încă ceva... Ați mai văzut vreodată un lac cu valuri? Acesta are, și de aceea mai este numit și Marea cu apă dulce a Macedoniei. Am știut atunci că tot efortul făcut de noi, profesori și elevi deopotrivă, a meritat.

Locuitorii Ohridului spun cu mândrie că acesta este locul unde chiar și îngerii vin în vacanță. Și probabil că au dreptate pe undeva, având în vedere numeroasele biserici de aici. Cea mai veche mănăstire slavă (Sfântul Pantelimon) se află aici alături de cea mai impresionantă colecție de icoane în stil bizantin după cea din Moscova, de la Galeria Tretiakov. Toate acestea au făcut ca orașul și împrejurimile sale să devină patrimoniu cultural și natural UNESCO încă din 1979. Supranumit „Ierusalimul balcanic”, aici locuiesc împreună creștini ortodocși, catolici și musulmani dînd orașului un farmec aparte datorită multitudinii de culturi și civilizații. O veche zicală spune că frumusețea unor meleaguri nu poate fi umbrită decât de frumusețea locuitorilor lor. Deși timpul pe care l-am petrecut în oraș a fost extrem de scurt, am beneficiat de căldura, ospitalitatea și amabilitatea macedonenilor.

copiii români se confruntă cu probleme, dar, mai ales, că doresc să spună și celorlalți despre ele în speranța că vor fi rezolvate. Au urmat apoi luări de cuvînt ale copiilor din celelate țări care au enunțat problemele specifice lor și au căutat soluții de rezolvare: drogurile, pedofilia, prostituția, emigrarea, abuzurile, relația profesor-elev-părinți, discriminarea. La toți am remarcat implicarea și dorința sinceră de a schimba ceva. Nimeni nu era plictisit, iar entuziasmul se citea pe fețele celor aproximativ 100 de copii prezenți la Congres. În finalul fiecărei cuvîntări erau aplauze, semn că discursul a fost pe placul auditoriului. La sfârșitul discuțiilor s-a elaborat Declarația Congresului care a devenit actul de constituire al Parlamentului Balcanic al Copiilor. Înlînirea s-a încheiat cu o petrecere în cadrul căreia copiii și-au pus în valoare talentul de dansatori sau de cîntăreți.

În loc de final...

Pentru că orice sfârșit este doar un început, a rămas ca noi, profesorii participanți la proiect: prof. socio-umane Oana Arnăutu și prof. engleză Geanina Dănălache de la Liceul „G. Ibrăileanu”, cu ajutorul d-nei inspector de management Veronica Lipșa și, bineînțeles, cu sprijinul Asociației ASTRA, să-i sprijinim pe elevi pentru constituirea Parlamentului Copiilor din Iași. Dorim ca de la tribuna acestui Parlament elevii din Iași să își exprime ideile, să își spună problemele și să încerce să își facă auzite glasurile.

Sprijinul Inspectoratului Școlar este necesar, iar ideea d-nei Inspector General Camelia Gavrilă de a invita și parlamentari ieșeni la aceste întîlniri nu poate fi decât benefică elevilor.

Prof. Oana ARNĂUTU

Primul Congres pentru constituirea Parlamentului Balcanic al Copiilor

Vizitarea orașului a fost un moment binevenit în programul nostru. Însă nu am uitat scopul pentru care eram acolo: Primul Congres pentru constituirea Parlamentului Balcanic al Copiilor. Acesta s-a desfășurat în prezența delegațiilor din mai multe țări balcanice: Bulgaria, România, Albania, provincia Kosovo, Slovenia, Serbia, Bosnia Herțegovina. Ca țară invitată ni s-a părut firesc să ne prezentăm; o scurtă introducere istorico-socio-geografică și descrierea costumului popular românesc. Aplauzele din partea participanților ne-au confirmat succesul prezentării. Ștefana Bursuc, Carmina Cazan, Oana Borlea, Paul Ghimpu Lupășcu au arătat celor prezenți faptul că și

Cercul de Istorie „Gheorghe I. Brătianu” aflat sub patronajul Despărțământului ASTRA „Mihail Kogălniceanu” și-a continuat anul acesta activitatea axată în principal pe comunicări, conferințe și dezbateri științifice. Astfel, în luna martie a acestui an, a fost lansată revista „Chronos”, an III, nr. 1 (4), conținînd studii, prezentări și recenzii ale membrilor cercului. Lansarea s-a desfășurat în cadrul Activității ASTRA organizate la Palatul Culturii în data de 27 martie cu ocazia aniversării Unirii Basarabiei cu România.

Activitatea științifică a membrilor cercului s-a reflectat în ședințe publice. În data de 21 aprilie a avut loc o primă astfel de ședință pe anul 2005, moderată de către prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, în care trei dintre membri au susținut comunicări, iar alți doi prezentări de cărți.

Însă cea mai mare atenție s-a îndreptat înspre cea de-a doua ediție a sesiunii de comunicări cu tema „Repere Culturale-Istorice Europene”. Aceasta a fost organizată de către Cercul „Gheorghe I. Brătianu” în colaborare cu Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Alexandru

Ioan Cuza” Iași, cu sprijinul prof. Areta Moșu și al Inspectoratului Școlar Județean. Anul acesta confirmările de participare au sosit din centrele universitare Alba-Iulia, București, Cahul și Cluj; Universitatea „Al. I. Cuza” a fost și ea reprezentată în mod corespunzător.

Deschiderea sesiunii a fost asigurată prin cuvîntul prodecanului Facultății de Istorie prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu. Numărul de participanți la această ediție a sesiunii a fost evident mai mare față de cel din anul anterior, lucru care nu a putut decât să bucure gazdele. Cercul „Brătianu” intenționează să organizeze în 2006 o a treia ediție a manifestării.

Membrii cercului și-au reluat activitatea în toamnă, odată cu reînceperea

cursurilor. Astfel, pentru data de 23 noiembrie ei au invitat să conferențeze pentru cerc și pentru ceilalți studenți ai facultății două cadre universitare: prof. univ. dr. Gabriel Bădărău (de la Facultatea de Istorie) și lect. univ. dr. Marius Bălan (de la Facultatea de Drept). Conferința a

avut ca temă monarhia constituțională în istoria României, iar dezbaterile au fost moderate de către prof. univ. dr. Ion Toderașcu.

Așa cum era propus, sesiunea de comunicări din mai 2005 a condus la realizarea unui nou număr al revistei Cercului, „Chronos”, an III, nr. 2 (5), număr rezervat în exclusivitate materialelor prezentate în cadrul acelei activități. Lansarea s-a desfășurat în seara zilei de 8

decembrie. În acea seară membrii cercului au desfășurat o ședință publică, trei dintre membrii săi susținînd comunicări. Ședința, moderată de către conf. univ. dr. Petronel Zahariuc, a fost deschisă de către prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, invitat pentru a marca într-un scurt discurs, ziua națională

a României, moment pe care nu am dorit nici anul acesta să-l trecem cu vederea.

Toate aceste activități, dar și interviuri, conferințe și comunicări, doctorate, prezentări și opinii, din cadrul facultății de istorie sau avînd legătură cu aceasta, au fost reflectate în numerele foii de informare „Cercul”, care își va continua apariția.

Alexandru SUHAROSCHI

Cercul de Istorie „Gheorghe I. Brătianu” Bilanț la sfîrșit de an.

În zilele de 3-4 septembrie 2005 s-au desfășurat serbările Centenarului Tiberiu Morariu, fiu al Salvei, membru al Academiei Române și membru al Astei. Consiliul Local, Primăria Salva și Școala Generală „Tiberiu Morariu” au organizat cu acest prilej întâlnirea cu fiii satului și au găzduit cea de-a XVI-a adunare anuală a Despărțământului năsăudean al Asociațiunii culturale Astra.

Sîmbătă, încă de dimineață, localnicii își primeau cu emoții oaspeții invitați.

manifestărilor acestui centenar. Prof. univ. dr. Pompei Cocean (Cluj-Napoca) și academicianul Dumitru Protase au elogiat activitatea de specialist, academician și a strist a savantului Tiberiu Morariu. Subprefectul Gh. Tuță, olandeza Ellen Oneke, studentul Ștefan Fulea (Cahul – R. Moldova), dir. Ioan Morariu și sculptorul Ilarion Voinea (Cluj-Napoca) au adus fiecare, prinosul lor de recunoștință sălăoanilor și personalităților ce-i reprezintă. Prof. Ioan Seni, președintele DNA, a etalat evenimentele de sărbătoare

Balea Ionel și Eleonora Feștilă (Lunca Ilvei), Nicolae Lupșan și Maria Suci (Leșu), Simion Palagi (Feldru), Mircea Daroși (Nepos), Ștefan Bachiș (Rebra), pr. Nicolae Hoha, Leon Miti și Leon Catarig (Rebrișoara), Ioan Ștefan și C-tin Catalano (Coșbuc), pr. Dănuț Părășcan și Domnica Homei (Telciu), Gavrilă Rus și Gh. Ilovan (Zagra), Cornel Urian (Cristeștii Ciceului), pr. Marius Avram (Monor), Ana Filip și Ioan Anghelini (Salva), Emil Nistor, I. Lăpușneanu, D-tru Mureșan, Vasile Moț, Nicolae Bosbiciu, I. Talpoș,

Despărțământul năsăudean (adunările anuale din anii 1990-2004), alături de experiența și faptele altor despărțăminte, inclusiv cele din Maramureș. Volumul prezintă documentar adunările anuale ale D. Năsăud al Astei din Năsăud (1990, 1999, 2001), Maieru (1991), Singeoz-Băi (1992, 1996), Salva (1993), Zagra (1994), Ilva Mare și Măgura Ilvei (1995), Rebrișoara (1997), Coșbuc (1998), Feldru (2000), Beclean (2002) și Cristeștii Ciceului (2003, 2004). Cartea se recomandă pentru fiecare bibliotecă

Serbări astriste la Salva prilejuite de Centenarul TIBERIU MORARIU (1905-1982)

Membrii Astei, după un salut de complezență, își desfășurau ședința anuală a Despărțământului în prezența membrilor aștriiști din Năsăud, Valea Ilvei, Anieș, Rebrișoara, Maieru, Salva etc., la care se adăugau delegați, cu mesaje directe sau indirecte din Cluj-Napoca – academician Dumitru Protase și dr. col. Vasile Tutula, din Iași și Cahul (R. Moldova) – student Ștefan Fulea, Sibiu – prof. univ. dr. Dumitru Acu, președintele Asociațiunii ASTRA, Baia Mare – prof. univ. dr. Gheorghe Pop – președintele Astei Maramureș, care, pe lângă mesajul încurajator adresat aștriiștilor năsăudeni, mai trimitea și 30 de cărți cu titlul *Astra ieri și astăzi, vol. III*, în care sînt cuprinse zeci de pagini referitoare la adunările și activitățile Despărțământului Năsăud al Astei, al intelectualilor de marcă din Năsăud, Maieru, Singeoz-Băi, Feldru, Ilva Mare, Rebrișoara, Coșbuc, Salva, Cristeștii Ciceului, Telciu, Monor, Leșu, Nepos etc. Astfel de mesaje au mai transmis aștriiști din Blaj, Bacău, Chișinău, Beclean, Bistrița și alții din zona ținutului năsăudean.

Adunarea anuală era deschisă prin cuvîntul generos al prof. Ana Filip – președinta Astei locale și al primarului Onul Gheorghe, satisfăcut de onoarea pe care i-o oferă membrii Astei din zona Năsău-dului. Apoi, ordinea de zi s-a derulat conform programului anunțat: Raportul anual – prof. Ioan Seni, președinte DNA, Raportul financiar – realizat de ec. Vica Istrate și prezentat de Vasile Cleja; Raportul Comisiei de cenzori – prof. Grigore Marțian. Au urmat discuții, sugestii și propuneri care au îmbogățit proiectul de intenții pe anul 2006, alcătuit de prof. Radu Băeș, secretarul DNA, după cum urmează: realizarea unui periodic propriu – *Astra năsăudeană*; aniversări – Grigore C. Moisil, Gherasim Domide, Artemiu Publiu Alexi, Ioan Barna, Ioan Marian, Sever Pop, Florian Porcius, George Coșbuc, Andrei Mureșanu etc.; comemorări – Constantin Moisil, Emil Domide, Macedon Linul, Valeriu Seni, Iustin Ilieșiu, Grigore Moisil, Emil Precup, Solomon Haliță etc.; cinstirea sărbătorilor naționale – 1 Decembrie, 9 Mai, Ziua Europei, Ziua Eroilor, Ziua Tricolorului și Imnului Național etc.; continuarea Concursului interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”; diverse acțiuni ecologice; păstrarea și valorificarea patrimoniului cultural, folcloric; crearea unui cerc filatelic în cadrul Cercului Astra „Virgil Șotropa”, înființarea cercurilor Astra de la Telciu, Bichigiu, Romului etc.; antrenarea aștriiștilor la realizarea monografiilor din zonă... Toate documentele și propunerile făcute au fost aprobate în unanimitate.

Discuțiile s-au întrerupt la orele 10 cînd s-a procedat la dezvelirea bustului TIBERIU MORARIU

Un sobor de preoți – ortodocși: D-tru Morariu, Teofil Roman, Ștefan Paramon, Ștefan Roș, Ilie Furcea, Nifon Odobescu și greco-catolic – Login Ceuca a oficiat un Te Deum oportunitatei evenimentului și benefic pentru unitatea bisericilor surori. Dezvelirea a operat-o primarul comunei – ing. Gheorghe Onul care și-a salutată date despre însemnătatea evenimentului. Prof. Ana Filip, președinta Cercului Astra Salva, a etalat aspectele principale din istoricul comunei și conținutul volumului *Salva – repere monografice*, elogiind efortul intelectualilor sălăoani în reușita

prilejuite de-a lungul timpului de filiala Salva a Asociațiunii Astra, oferind diplome de merit din partea DNA celor care s-au întrebunțat pentru reușita sărbătorilor legate de centenar – primar, viceprimar, dir. Școlii, conducerea Astei locale, preoților din comună, cadrelor didactice implicate în spectacolul artistic și realizarea expoziției, instructorilor și artiștilor prezenți la Salva, oaspeților de peste hotare etc.

Au fost depuse la bustul academicianului Tiberiu Morariu coroane și jerbe de flori din partea CL, a Primăriei, a deputaților județeni, a Școlii Generale, a Bisericilor din comună și a Astei Beclean. Un moment artistic al copiilor școlari și preșcolari încheia manifestările de la monument după care a continuat adunarea anuală a DNA și sesiunea de comunicări dedicată geografului Tiberiu Morariu.

Ultimul punct al adunării a fost alegerea noilor organisme de conducere ale DNA, punct girat de președintele Asociațiunii, prof. univ. dr. Dumitru Acu. **Președinte** a fost reales prof. Ioan Seni de la Colegiul Național „G. Coșbuc”. În **Biroul DNA** au fost aleși ca **vicepreședinți**: inv. Ioan Mittean (relații externe, monitorizări), medicul Gh. Traian Dască (cultul eroilor, aniversări, comemorări, sesiuni științifice) și dirigintele O.P. Năsăud – Valer Petrehuș (activitatea în cercul DNA); ca **secretari**: prof. Radu Băeș (organizare și prognoză), ec. Vica Istrate (sector financiar) și Vasile Cleja (arhivă și corespondență); ca **președinți de secțiuni**: prof. Traian Pavelea – S. Literară; dr. Gheorghe Pleș – S. Științifică; prof. Ioan Radu Nistor – S. Istorică; prof. Sever Ursă – S. Etnografică; pr. Protopop Ioan Dambu – S. Bisericească; prof. Romulus Berceni – S. Ecologică; inv. Luminița Cuceu – S. Tineret; prof. Pavelea Dănuț, inspector școlar – S. Școlară; Daniel Lehaci, licean, cls. a XI-a E, CN „G. Coșbuc” – S. Liceeni și Studenți. În **Comitetul DNA** au mai fost aleși: Icu Crăciun (Maieru), Cărbune Titus (Anieș), Leon Cîrdan și Ilie Bosancu (Singeoz-Băi), Mare Ilie (Ilva Mică), Ioan Coruțiu (Poiana Ilvei), Maria Ruști (Măgura Ilvei), Berengea Pavel, Candale Ștefan și Șt. Sas (Ilva Mare),

Lucia Botean, Olga Lucuța, Radu Sîrbu și Ilie Filip (Năsăud).

În încheiere, președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. Dumitru Acu felicita DNA pentru reușitele sale și le dorea noilor aleși succese remarcabile în constelația filialelor ASTRA din țară și din afara țării. Insista pe organizarea activităților, evaluarea lor, efectul acestora la nivelul cercurilor, secțiunilor și a fiecărui membru. Să ne protejăm patrimoniul

personală sau comunală ori orășenească.

Prof. Ioan Seni a prezentat periodicele din țară în care se fac referiri la activitatea astristă din ținutul năsăudean: *Revista română* (Iași), *Astra blăjeană* (Blaj), *Impact* (Dej), *Foaia poporului* (Sibiu), *Almanahul VRR* (Cluj-Napoca), *Astra arădeană* (Arad), *Tribuna Universității* (Arad), *Dacia* (Brașov), *Grai românesc* (Harghita Covasna), *Gazeta de Miercurea* (Miercurea Sibiului), recomandînd și *Curierul năsăudean* și *Plaiuri năsădene* care apar în paginile periodicelor județene *Răsunetul* și *Mesagerul de BN*. Apoi, a prezentat cîteva cărți de mare utilitate și importanță pe piața informației: Traian Pavelea, *Societăți culturale năsădene*. *Varia* (Năsăud) și Al. Husar, *Vremea de apoi* (Iași); Veronica Oșorheian, *Mărturisiri* (Alba Iulia); Ioana Precup, *Orfanul* (Deva); Romulus Berceni, *Viața la țară*. *Chiochiș* (Bistrița); Liviu Pandele, *Transilvania Terra Dacica* (Brașov); *Actele Asociațiunii*; *Proiectele Muzeului „Astra”* (Sibiu); *Mitică Pricopie*, *Spiritualitate, ieri și azi* (Bacău), cărți în care aștriiști năsăudeni pot găsi aspecte literare, istorice și de strictă informație oferite cu multă căldură și generozitate de autori, pot găsi exemple și modele de implicare în acțiuni astriste.

Prezentarea cărților s-a făcut în pauzele programului artistic prezentat de formațiile artistice ale comunei Salva, formații de teatru, balet și folclor evidențiate pe plan județean, național și internațional, avînd ca instructori pe distinsii prof. Felicia Morariu și inv. Doina Furcea.

Programul de sîmbătă se încheia cu un pelerinaj la *Roata lui Tudoran*, pe platoul Mocirla de la Salva, unde prof. Ana Filip a prezentat desfășurarea revoltei grănicerilor năsăudeni din noiembrie 1763 și supliciu la care au fost supuși eroii năsăudeni. Încheia cu darul făcut sălăoanilor de către ilustrul Teodor Tanco din Cluj-Napoca, în 1993, la 230 de ani de la supliciu: *Troița lui Tanasă Tudoran*. Seara, fiii satului se delectau în bogatul program – *Balul brotaclor*, bal întreținut prin cîntece de voce bună de către solista de muzică populară Onița Ciuta (Rebrișoara) și alte formații de muzică ușoară din județ.

Programul de duminică – 4 septembrie continua cu participarea la *Liturghie* în bisericile din comună (ortodoxă și greco-catolică), inclusiv la Mănăstirea „Izvorul tămăduirii”. După masă, la Căminul Cultural, programul artistic derulat în cinstea fiilor satului a fost o împletire între spectacolul oferit de localnici – „Păunașii Salvei” și reprezentările făcute de artiștii invitați, ei înșiși fii ai satului: Dinu Tănase, Sînziana Hrișman Aldea, Ana Strimturean, la care a mai colaborat și Onița Ciuta. Celebre rămîn și interpretările Dominicăi Pop (72 ani) care a recitat din vremea copilăriei sale poezia *Limba mea – limba română* și a d-nei prof. Ana Filip – cu un repertoriu de romane și cîntece dragi din patrimoniul național. Prezentatoarea Luminița Cuceu, alături de prof. Ana Filip, a animat întregul program prin etalarea succeselor obținute de artiștii din scenă, atît în țară, cît și în afara ei.

Într-o atmosferă de profund respect și recunoștință, oaspeții își luau rămas bun de la oficialii comunei și reprezentanții Astei locale...

Prof. Ioan SENI,
Colegiul N. „G. Coșbuc” Năsăud,
președinte DNA

Înainte de toate, trebuie să-mi amintesc o întâmplare din trecut. Emoția care mă stăpânește este dintre cele mai puternice și multumesc tuturor aceluia care o vor lua așa cum este, o simplă poveste. Profit de această ocazie să-i invit pe toți cei care cunosc mai multe amănunte sau întâmplări despre străbunicii noștri, despre fondatori sau despre primii emigranți, să-mi scrie.

Unchiul meu, Dumitru Grămadă, s-a stabilit în Ville St. Pierre, o mică suburbie

cultivării pământului, dar ajunseseră într-o lume industrială.

Din această cauză Dumitru a decis să se întoarcă în satul natal din Bucovina, Zaharești. Între timp s-au întâmplat multe. S-a căsătorit și a avut copii. În 1917, fratele lui mai mare Ion a fost ucis la Cireșoia, în bătălia de la Oituz, iar tatăl lor, ajuns la o vîrstă înaintată, s-ar fi bucurat foarte mult ca fiii săi să se întoarcă acasă. Și-a făcut bagajele, și-a luat soția și copiii, și-a luat rămas-bun de la fratele său Alexandru și a plecat din Montreal spre România. Era în anul 1920.

Mario GRĂMADĂ:

Românii din Canada. Începuturile (II)

din sud-estul insulei Montreal, la fel ca mulți alți imigranți români. Familiile care ajunseseră în Canada cu cîțiva ani sau săptămîni înainte îi ajutau pe noii imigranți să găsească unde să locuiască, unde să mînce și să găsească un teren pe care să-l lucreze.

Nu se poate vorbi de un prim val de emigranți români în Canada. Între 1918-1939 procesul de emigrare a fost constant. În fapt, se poate spune că în 1931 în Canada erau aproximativ 30.000 de suflete.

Erau familii, multe dintre ele provenind din Bucovina, numite Olar, Panciuc, Teleagă, Grămadă, Gașpar, Pop, Iacoban și Fărtăș (ca să amintim doar cîteva), care s-au alăturat celorlalți români deja instalați în jurul Montrealului, formînd o comunitate prosperă care există și astăzi.

Cînd bunicul meu, Alexandru, a sosit în Montreal, în 1910, s-a stabilit imediat în locuința fratelui său și cu ajutorul acestuia și-a găsit un loc de muncă la o fabrică de vagoane din preajmă. A găsit foarte mulți români care lucrau în acele ateliere împreună cu mulți alți emigranți din toată lumea: unguri, chinezi, ruși, polonezi... dar și canadieni francezi. S-au legat prietenii pe viață, acești noi emigranți rămînînd să lucreze acolo toată viața.

În următorii zece ani, Dumitru și Alexandru au trebuit să facă față muncii grele și provocărilor sociale și culturale ale noii lor vieți canadiene. Să nu mai amintim de Primul Război Mondial și de consecințele sale. La toate acestea se adăuga și faptul că, în momentul în care au ajuns aici, ei nu aveau nici o educație, aveau doar cunoștințe în domeniul creșterii oilor și al

Alexandru a rămas în Montreal doar cu un văr, Gheorghe Gaspar, și s-a hotărît să-și facă un rost aici. S-a însurat cu Carolina Zalonschi și au avut o fiică, Paraschiva, care locuiește în Suceava (Sf. Ilie) cu fiica ei Felicia. Despre Carolina nu se știe prea multe în familia noastră. Doar că într-o noapte a decis să se întoarcă în România. A plecat și a luat-o pe Paraschiva cu ea. După o vreme și după divorț, Alexandru s-a recăsătorit, în 1927, cu Frozina Kinetzky, aceasta devenindu-mi bunică.

Frozina emigrase din Cernăuți prin 1917, unde spunea că era sărăcie și o viață grea. Povestea că în copilărie a trebuit să fugă de acasă din cauza cazacilor care invadaseră orașul, intrînd în case călare și înfricoșîndu-i pe toți. Frozina venise la Montreal împreună cu tatăl ei, Grigore, și cu fratele ei, Filip. Mama ei, Varvara Hertz, a rămas la Cernăuți, iar Frozina nu a mai văzut-o timp de 55 de ani.

Criza economică globală din perioada 1929-1933 a restricționat acceptarea de către Canada de noi emigranți și, în consecință, pînă la sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, numărul românilor din Canada a scăzut la 25.000 la începutul anilor 1940.

Familia Grămadă, avînd acum copii (Ion - John, tatăl meu, Rachel și Varvara), împreună cu românii din Montreal a continuat să se dezvolte. Mare parte din activitatea ei socială s-a desfășurat în jurul Bisericii St. Mary'Annunciation (Buna Vestire), construită pe strada lui Rachel în Montreal. Părințele G. Morariu a fost primul preot al acestei biserici, care aduna membri din familiile Tănase, Cășvănean, Ursachi, Cătărău, Gră-

madă, Stănuț și Cucu, pentru a menționa doar pe cîțiva dintre ei.

Românii rămîn români și multe întîlniri ale comitetului bisericesc deveneau probleme arzătoare. Fiecare avea o părere și voia să fie auzită. Fiecare avea temperament. După cîte am văzut, se pare că discuțiile în contradictoriu au fost inventate de români.

Totuși s-au realizat multe lucruri. S-a construit o biserică cu o un spațiu închiriat la colțul străzii Iberville. Acesta va deveni locul de desfășurare a majorității nunților, meselor bisericești și activităților sociale mulți ani de acum încolo.

(Va urma)

(Traducere de Camelia BOCA)

Comitetul Central al ASTREI pînă în 1910, cînd a fost ales episcop de Caransebeș, dar activitatea sa în cadrul ASTREI n-a încetat nici după înscăunarea sa ca arhiepiscop.

Miron Cristea lansa un apel către intelectualitatea satelor în vederea culegerii

crearea unui fond de teatru român.

Miron Cristea a deținut și funcția de secretar al secțiunii istorice a ASTREI. Cînd s-a ivit necesitatea elaborării unui plan pentru amenajarea unui muzeu istoric și etnografic, cu aceasta s-a însărcinat chiar el, căci de mai

în această funcție pînă în 1910, cînd a fost ales episcop de Caransebeș.

În anul 1907, numărul aștristilor îndrumați de Elie Miron Cristea, în calitate de director al despărțămîntului, s-a ridicat la 237, despărțămîntul cuprinzînd 40 de

MIRON CRISTEA

Ilustru colaborator al ASTREI

de proverbe, răspîndite în toată Transilvania. Roadele acestui efort au fost publicate de Elie Miron Cristea într-un volum apărut în anul 1901 la Sibiu, intitulat *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme*. În aceasta carte, chiar el spunea că este un «izvor de înțelepciune pentru viață, o comoară de povețe, cari le vor face servicii de bunii și probați călăuzitori în acțiunile vieții, de altă parte va servi multora de un izvor bogat pentru a cunoaște trecutul poporului, caracterul lui și modul lui de gîndire».

O altă preocupare a lui Elie Miron Cristea a fost aceea de promovare a învățămîntului prin intermediul ASTREI, în cadrul Școlii civile de fete. Sigur că Miron Cristea avea în vedere faptul că cea dintîi școală de promovare a limbii române și a cugetului românesc era familia. Școala civilă de fete a avut pentru ASTRA un rol deosebit în promovarea culturii românești în Transilvania, inclusiv în zona Topliței.

A luptat pentru înființarea unui teatru românesc, a participat din partea ASTREI la adunarea generală a Societății pentru

multă vreme manifesta un interes deosebit pentru punerea în valoare a mărturiilor istoriei și a personalităților culturii noastre naționale, precum și a eroilor neamului. Fusese văzut în multe rînduri umblînd pe urmele moșilor Horea sau Avram Iancu.

Ca urmare a participării intense și active a lui Elie Miron Cristea la aceste manifestări ale ASTREI, el a primit Ordinul «Coroana României», oferit de Regele Carol I.

Ales ca director al despărțămîntului ASTRA Sibiu, la 12 martie 1905, rămîne

comune, cu 3 agenturi, 5 biblioteci. Personal, Elie Miron Cristea a ținut numeroase prelegeri, fiind un mare orator. Mulți tineri au fost îndrumați, susținuți material și ajutați de Elie Miron Cristea. Fiind ales episcop la Caransebeș, Elie Miron Cristea va fi nevoit să-și depună demisia din Comitetul Central al ASTREI și va pleca din Sibiu.

Pr. prof. Florin BENGHEAN
Tîrgu Mureș

Precizare

În numărul precedent al revistei noastre s-au strecurat mai multe greseli, „tipografice“, dar si de alta natura. Redactia cere iertare atît autorilor textelor, cît si cititorilor. Precizam ca autorul studiului *Mircesti (Iasi) - reper istoric si cultural (550 de ani de la atestarea documentara)* este prof. Laura Bejenaru

Pe Eminescu, prin tot ce are el peren și valoros, noi – sau cei mai mulți dintre noi – îl purtăm în suflet, în bronzul nepieritor al permanenței noastre aduceri aminte. Exteriorizând acest sentiment, există și numeroase

prestigioasa colecție „Eminesciana”.

Prin urmare, despre ce este vorba?

În frământatul an 1939, când primejdii crescînde amenințau România, divizia 20 infanterie comandată de generalul Geor-

de pe șoseaua și calea ferată SEINI – SATU MARE.

Tranșeele de apărare – avea să spună ulterior generalului PION – erau astfel dublate de „cea mai strașnică fortificație ce puteam ridica acolo”, reprezentată de numele lui

Un monument viu pentru eternitatea eminesciană

busturi ale lui Eminescu la Constanța, Mangalia, Herculane, București, Oradea, Timișoara. Dar niciăieri în țară nu există un **monument viu**, precum cel de la Seini-Maramureș. De acest subiect mă voi ocupa în cele ce urmează, așa cum am făcut-o și în comunicarea prezentată în septembrie 2004 la Dej, cu prilejul celei de a 100-a Adunări Generale a ASTREI. Am pentru aceasta și un motiv sau, mai exact, un cumul de motive cu caracter mai general. Consider că este util ca acest fapt să fie cunoscut de un cerc mai larg de persoane, care să se adauge participanților „în direct” de la Dej. Apoi, după cum se știe, Iașul este sediul frumoasei inițiative a „deniilor eminesciene”. Și, în fine, tot acolo se publică de mult

gescu Pavel Ioan (zis Pion), a fost detașată de la Tg. Mureș, unde-și avea sediul, la Seini, să apere Poarta Someșului. (Seini, notez în treacăt, este un oraș așezat la poalele cetății ZYNIR și este atestat din 1334). Cum în anul 1939 se împlineau 50 de ani de la moartea poetului, generalul-comandant a luat inițiativa ca – paralel cu activitățile defensive ale diviziei – să „scrie” cuvîntul EMINESCU sădind 10.000 de molizi pe dealul Comja, situat la 650 metri altitudine. În acest scop a fost îngrădit un teren de 125m lungime și 32 m lățime, respectiv o suprafață de 4.000 m². Cuvîntul EMINESCU a fost „scris” astfel încît fiecare literă avea o lungime de 24 m și o lățime de 8 m.

În felul acesta el putea – și poate – să fie citit cu ușurință

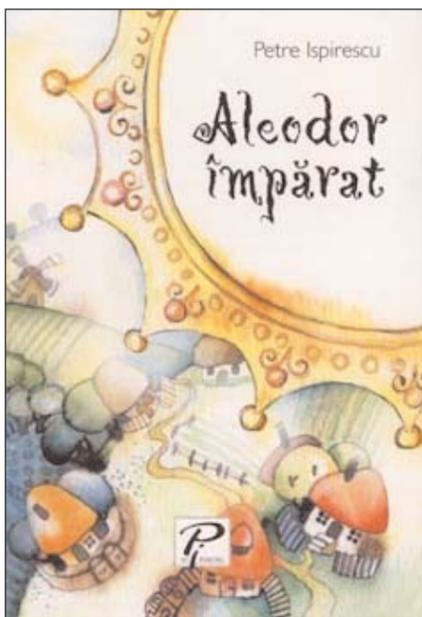
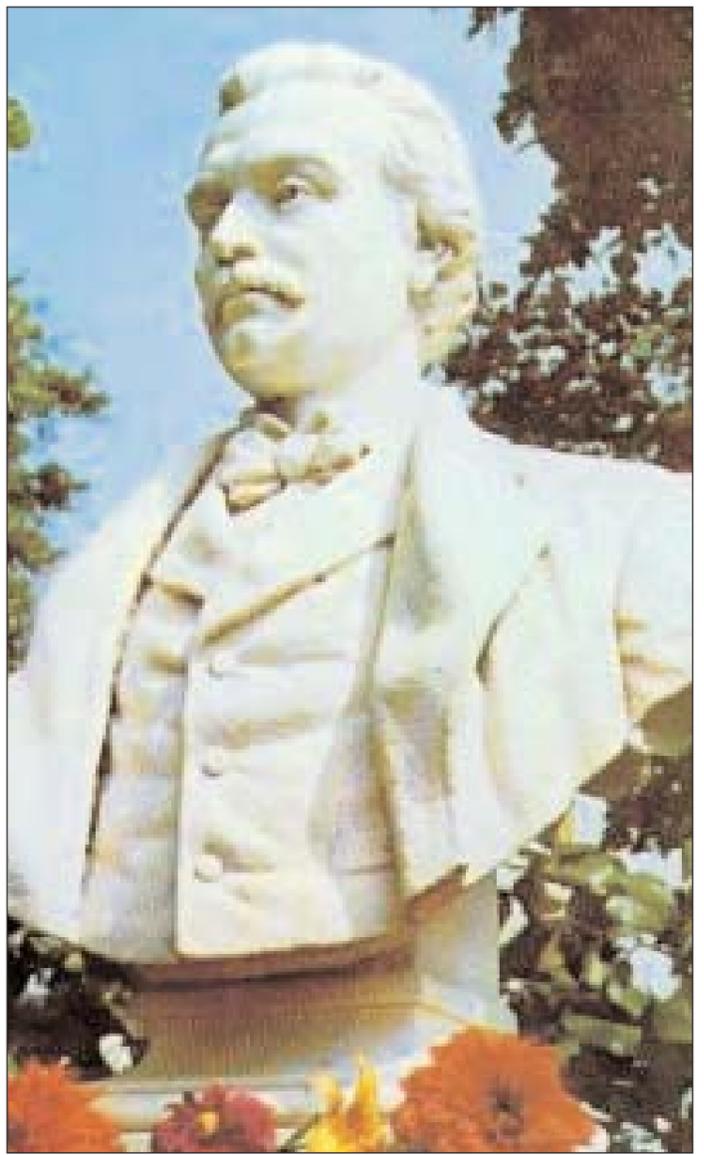
Eminescu „scris” cu brazi veșnic verzi. Mi se pare semnificativ să reamintesc că în același an – 1939 – Peressicius inaugura un alt „edificiu”: publicarea monumentalei ediții Eminescu.

... Iar brazii de pe dealul Comja continuă să ne șoptească tainic, fără încetare, rînd pe rînd, poeziile *O, rămîi*, *De ce nu-mi vii?*, *De cîte ori, iubito...*, *Dorința*, *Departate sînt de tine* și încă altele.

Treceți, vă rog, pe la dealul Comja – pe care eu îl văd zilnic pe geamul casei mele – să admirați un *unicat* eminescian!

Elisabeta KIRCHMAJER-DONCA

Președinte al ASTREI – Seini, Maramureș

Fiecare închidem în suflet lumea fantastică a copilăriei populată de personaje de basm. Împreună cu Ileana – Cosînzeana și Făt-Frumos am pășit în universul școlii și tot alături de ei am trecut într-a V-a, noi și multe alte generații. Unul din primele texte ale clasei a V-a este *Aleodor Împărat*, *Prîslea cel voinic și merele de aur* sau alt basm, în funcție de manualul alternativ adoptat. Prin literatură se deschide o poartă între spațiul familiar și cel străin, comunicare ce este absolut necesară. Să nu uităm că, pentru elevi, trecerea dintr-a IV-a într-a V-a

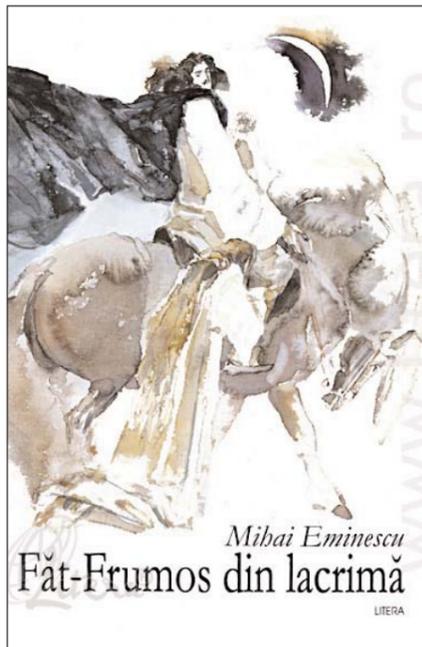
evident, nici nu le mai practicăm. Poate un motiv al acestei stări de fapt este părăsirea spațiului rural și cantonarea în urban. Deodată satul este resimțit ca un handicap de care trebuie să ne lepădăm. Ne rușinăm de tradițiile și de obiceiurile noastre. Ce rost are să mai căutăm în cultura noastră populară prilejuri de sărbătoare cînd putem adopta foarte ușor și comod sărbători străine? Sf. Valentin în loc de Dragobete, Halloween în loc de Noaptea Sf. Andrei și exemplele pot continua.

Problema integrării României în spațiul european este o suferință veche

iar cele patru sau cinci ore pe săptămînă se dovedesc insuficiente pentru a-i apropia pe copii de textul literar. Literatura nu înseamnă memorarea unor comentarii dictate, ci plăcerea lecturii, a descifrării sensurilor ascunse. Și una din cele mai mari bucurii ale profesorului de română este atunci cînd elevii săi au învățat să citească.

Între literatura cultă și cea populară nu se poate trasa o linie clară de demarcație, deoarece folclorul a fost și este încă o sursă fertilă de inspirație pentru scriitori. Literatura cultă nu poate fi receptată în lipsa analizei creațiilor

NOI ȘI FOLCLORUL

înseamnă ruperea de figura unică a învățătorului. Acum trebuie să se obișnuiască cu profesorii, deci cu fragmentarea autorității didactice. În acest context, basmul pare a fi o modalitate ce înlesnește trecerea. Elevului ce i se cere să recepteze mai multe informații, i se oferă totuși o compensație – cufundarea în lumea de vis a basmului. Iar în clasele următoare va fi păstrat contactul cu literatura populară prin balade și doine.

Toți ascundem în tainița inimii o fărîmă din copilul care am fost, din acea făptură care citea cu încîntare despre lumea miraculoasă a zînelor și a zmeilor. Și cum a citi înseamnă a te implica, toți am fost pe rînd actori imaginari. Dar trăim într-o societate din ce în ce mai grăbită, în care nu ne mai oprim să descifrăm semnele arhaice ce ne înconjoară. Nu ne mai cunoaștem obiceiurile străvechi și,

pentru care s-au încercat numeroase leacuri. S-a recomandat în principal imitația culturilor vest-europene considerate superioare. Dar imitația atrage după sine negarea specificului național și are ca rezultat o cultură metisă. Nu putem intra în circuitul politic european fără o identitate culturală bine definită. Trebuie să ne cunoaștem înaintașii și legile nescrise ce le guvernau existența. Evident că nu propunem înlocuirea adidașilor cu opinci ori a blue-jeans-ilor cu ițari, ci întoarcerea spre folclorul românesc și înțelegerea lui.

Educația pentru valori este un proces anevoios ale cărui baze se pun în școală încă din clasele mici. Elevul nu are nevoie doar de materii de studiu care îi solicită exclusiv capacitățile de receptare, ci și de ore de educație sufletească. Și poate că acesta este în principal rolul profesorului de română,

colective, iar acestea nu vor fi înțelese fără cunoașterea și explicitarea tradițiilor străvechi.

În școala românească accentul se pune încă pe acumularea de cunoștințe, în ciuda programelor revizuite. Nu trebuie să pierdem din vedere că în școală creăm oameni, le modelăm și îmbogățim atît inteligența, cît și sensibilitatea. Iar în acest delicat proces rolul principal îl joacă cunoșterea și aprecierea tezaurului nostru cultural. De aceea considerăm că familiarizarea elevilor cu folclorul românesc este absolut necesară, ca etapă esențială a devenirii lor spirituale. Și poate se impune introducerea în programa școlară a unor ore speciale de studiu a mitologiei române, domeniu atît de fascinant în complexitatea sa.

Ursache OTILIA

CONSTANTIN HREHOR

profesorul de istorie contemporană

sîngele în aripa albă
aproape de mausoleu
împotriva curentului sturm und drang
împotriva ostentativei locomotive cu abur
împotriva sticlutei cu probă de leucemie.

sparg zidurile troiei ghiulele de pădăie
din tobe ies muzicanții și risul lor
năruie ierihonul.
pe coapsa ta cu fermoarul rupt
platoșa-și latină un gîndac de bucătărie
ori veteranul despre care enciclopedia
spune că în raniță patria i-a pus
toate onorurile ?

pe mosorul nopții
dezlănătă primejdia,
auzi
în triumfător marș globulele roșii
cum pe cele albe le supun
încălcînd orice alianță ?

ne-am pierdut
neam pierdut.

țara făgăduinței

tună, tună
bolovani, diamante, cranii celebre, sfere
marfarele troznind aproape de cer
gata,
sfîrșește-se lumea !
ne vor lua faraonii
ne vor lua piramidele
templele, muzeele cu morți
universitățile cu academicieni mucegăiți
teatrele absurde
cail de rasă, vapoarele internaționale
ne vor lua prostituatele, copiii teribili,
statuile hypnotice
sarcofagele cu martiri, grădinile semiramidice
farurile alexandrine, zeii olimpici,
numai pe noi nu ne vor lua
ziceau cîrțile, nici pe noi
ziceau cei din chit, nici pe mine
zicea măgarul pe care șezuse Iisus
nici pe noi ziceau cei cu gurile pline
de gunoaie pe strada drapelului
tricolore...

august 2005

nisan

de adăugat nu e nimic
piatra s desface cum e scris în destinul ei
nu cum vrea dalta

cu tandrețe
cu milă îmi înalț cărțile singur
în nacela cardinală
cu ridică mieii în cuțit miinile
barbare ale păstorului primăvara

la fiecare pesach numaidecît cineva
trebuie să moară

iulie 2005

duminici absente

nimeni aici nu vorbește
despre soartă,
pîinea-i virgină, vinul
ca dantela Prințesei,
strălucitor ca armura viperei

amprente pe pruncilor vesele
pîlpii pe nemărginirea de var
cînd se schimbă paznicii fortului
în litere perisabile sufletul lor
descompus tremură deasupra.

norii
în sinod ecumenic,
sub cometă scribul,
în călătorie numele Tău
mii de mile...

iulie 2005

iarba închide sfera

între două singurătăți
ca pluta între foamea de dedesubt
și de asupra
cîta slavă în pîntecele Ei !
mirat între sfeșnicele de gheață și
pieile stelelor sperioase stau pe gînduri

: Singurătatea e singurul urmaș
care ne moștenește pentru totdeauna.

16 iulie 2005

se adevăresc toate

pe deasupra burgului lenș vor pluti
olandezi zburători, zeppeline, orchestrele
aniversărilor oranj
se închid ferestrele, cuștile cu
fluturi patrioți, heliopterele prizoniere
zbrînaie în pînzele vigilente întinse între
punctele cardinale
furtună –
în măști de oțel orizontului i se
contrage profilul
norul laudă amnezia calului alb

tare ești frumoasă în tristețe,
uite pe scenă cite ghilotine s-au adus
pentru acest adevăr simplu !

01.08.2005

după postmodernism vine antichitatea

interogativi trandafirii de sare
pentru fiecare victimă cite un cer
mic ;
capătul cunoașterii e supliciu
risipă
fuge colbul ei trist prin halicarnas
precum peste grădini semintele de
kanabis.

nu mișcați crisalida
pentru neștiute planete alți astrolopitici
homo faber, homo sapiens și alte
postmoderne maimuțe va naște !

iulie 2005

Data nașterii : 18 august 1953

Locul nașterii : Sucevița,
județul Suceava

Studii : Școala generală, în
Sucevița ; Școala
profesională, în Suceava ;
Liceul „Eudoxiu
Hurmuzachi”, Rădăuți, curs
seral, absolvit în 1972 ;
Facultatea de Teologie
„Andrei Șaguna”, Sibiu ;
hirotont în 1982 ;

Preot paroh, din mai 1982, în
comuna Grănicești, județul
Suceava ; profesor de
teologie și literatură la
Seminarul Teologic
„Mitropolitul Dosoftei” din
Suceava (1992-1996) ;

Debut, cu versuri și grafică, în
revista „Dialog” (Iași) în
1979 ;

Debut editorial în volumul
colectiv *Prier*, Cartea
românească, 1988 ;

Membru al Uniunii Scriitorilor
din România din 1992 ;

Prezent cu lucrări grafice în
peste 20 de expoziții ;

Volume publicate : *Tîrziu
încîlnat*, București, 1991 ;
Ninsori providențiale,
Suceava, Ed. Licurici,
1994 ; *Păstorul viziunilor*,
Suceava, Euroland, 1996 ;
Pseudonimele îngerilor,
Botoșani, Ed. Axa, 1999 ;
Privirea zidită, Suceava, Ed.
Mușatinii/Bucovina viitoare,
2000 ; *Mierea din drumul
pelinului*, convorbiri,
Botoșani, Ed. Gea, 2001 ;
Iarba din roata amurgului,
convorbiri, Botoșani, Ed.
Geea, 2001 ; *Tămîie și exil*,
convorbiri, Botoșani, Ed.
Geea, 2002 ; *Pianul
înzăpezit*, antologie lirică de
autor, Cluj-Napoca, Ed.
Dacia, 2002 ; *Muntele
mărturisitor*, Iași, Ed.
Timpul, 2002 ; *Cheile
Împărăției*, Cîmpulung
Moldovenesc, Ed. Biblioteca
Miorița, 2004.

A fost distins cu Premiul
„Colocviilor naționale de
poezie de la Neamț” (1991),
Premiul „Eminescu”, al
Ministerului Culturii și al
Uniunii Scriitorilor din
Moldova (1995), Premiul
Societății Scriitorilor
Bucovineni (2003), Premiul
Uniunii Scriitorilor din
Moldova (2003) ș.a.

„Constantin Hrehor va continua să-și
geometrizeze trăirile, să și le reducă cu o
hieratică parcimonie la suma cîtorva cuvinte
tăioase sau – după cum în mod cu totul subiectiv
prevăd – se va îndrepta spre o poezie
dezlătuită, amintind de zăgazurile ridicate în
calea unor ape bogate.” **Mircea Ciobanu**, 1988

„Scrisului lui Constantin Hrehor îi este
proprie următoarea constantă : imagini izolate,
de o frumusețe frapantă, strălucesc atît de
puternic, încît nu fuzionează cu restul poemului,
se rup de el ș...ț Atunci ele devin organisme
independente care respiră și se hrănesc cu
emoția noastră. Alteori, la o distanță de două-
trei versuri comune, două imagini de neegalat își
aruncă una alteia văpăi lunare ș...ț O asemenea
conștiință artistică refuză sensibilitatea comună,
rupe urzeala de linii de forță a inerției. ș...ț Este
și inovator de clasă.” **George Onica**, 1988

„Un om de cultură generos și iluminat, care
contribuie discret, dar eficient la salvarea spirituală
a semenilor săi într-un moment istoric de
primejdioasă confuzie. Poezia lui Constantin
Hrehor, departe de a fi un mijloc de exprimare
«printre altele», folosit de un cărturar, se remarcă,
dimpotrivă, printr-o mare gravitate, prin
sentimentul pe care îl transmite cititorului că
autorul este angajat existențial în actul scrisului.
Totodată, această poezie reușește, în momentele ei
de maximă tensiune, să deschidă, fulgurant, o
perspectivă metafizică asupra lumii înconjurătoare,
perspectivă a cărei nostalgie o purtăm cu noi multă
vreme după încheierea lecturii, ca și cum am fi
avut un vis tulburător și n-am reuși să ni-l amintim
exact.” **Alex. Ștefănescu**, 1994

„Lirica sa pendulează între geografia săracă a
realului și splendoarea unui Eden unde moartea-
înviearea e metafora tutelară. ș...ț Poezia lui
Constantin Hrehor nu-și extrage seva atît din
morală creștină, din miturile biblice, cît mai
degrabă din sunetul lirei «păgînului» Amphion. De
aici, varietatea registrului poetic, incluzînd, printre
notele cele mai percutante, un erotism difuz, calm,
nu lipsit de voluptate, adunat în poezii pur și
simplu frumoase...” **Ioan Holban**, 1995

„Un poet de o rară sensibilitate
intelectuală este bucovineanul Constantin
Hrehor. Noul său volum *Ninsori providențiale*
are un motto taoist : «Tăcerea este centrul
lumii» și din start, așadar, ne așază într-o
dimensiune misterioasă a universului.
Indiferența care asediază la ora actuală autentică
poezie afectează din nefericire și acest volum
remarcabil care, în mod normal, ar trebui
cunoscut de cît mai multă lume și apreciat cum
se cuvine. ș...ț Artizan și naiv, lucid și visător,
inteligent și curat, el distilează verbul poetic cu
răbdarea unui ucenic medieval pentru a atinge
cel mai frumos liman al naufragiului existențial :
tăcerea.” **Dan Stanca**, 1995

„Constantin Hrehor miroase a tămîie în poezia română. Cum de tămîie
se teme diavolul poeziei (cu care ne naștem), e clar că el nu servește decît
inspirația divină, curată, dar bolborosită, de neînțeles pentru neavizați.

Poet adevărat, Constantin Hrehor și-a îmbrăcat poezia în haina de
mirean de cite ori a simțit (tot mai des) că Dumnezeu a ațipit și nu-i
mai suflă ce să scrie – cu ce folos ? Poezia sa a ieșit adeseori din
cadrele gîndirii metafizice și a definit «omul ca subiect» (nu ca
obiect fără suflet) provocînd cotidianul spiritual. Dezlegat de
«raportarea la sine» (confruntat în interior cu credința oarbă în

Dumnezeu atoateîitorul), poetul-preot stă de veghe,
tămăduitor, senin, la căpătîiul poeziei optzeciste intrate într-o
nouă criză de creație acum, înainte de despărțirea de
secolul XX și mileniul II. Pătruns de specificul utopic al
sensibilității moldovenești, Constantin Hrehor așteaptă
ca spiritul să se reîntoarcă la sine «mai trainic și mai
frumos» și rescrie, cu puterile lui, acel pod de piatră
în versuri, care ne leagă de lumea cealaltă, mereu
dărîmat...” **Liviu Ioan Stoiciu**, 1998

La 28 februarie a.c. s-au împlinit 220 de ani de la frângerea pe roată, la Alba Iulia, a celor trei martiri ai moșilor și ai întregului neam românesc: Horea, Cloșca și Crișan, conducători ai Revoluției țărănești transilvane de la 1784, care, mai devreme cu cinci de Revoluția franceză, zguduie din temelii sistemul feudal din această parte a Europei.

Regimul habsburgic în Transilvania se instaurează în mod treptat, pe la finele secolului al XVII-lea, urmare a alungării turcilor de către armata imperială austriacă. Prin Pacea de la Karlowitz, Austria pune stăpînire pe toată Ungaria și pe Pincipatul Transilvaniei. Noua stăpînire nu aduce nici o schimbare în bine a situației românilor ardeleni (populația majoritară a principatului), care suferă o dublă oprinare: socială și națională.

Hotărîtă să pună zăgaz tendințelor naționaliste maghiare și să frîngă puterea nemeșilor, abila politică vieneză folosește cum nu se poate mai bine dictonul latin „*divide et impera*” („dezbină și

La 1764, comitele Bihorului raportează la Viena că „un oarecare țaran, Horea, străbate satele bihorene și îndeamnă iobagii la revoluție”.

Primul drum la Viena îl face în anul 1779, împreună cu Cloșca, cînd duce la împărat o jalbă a locuitorilor din Rîul Mare, Vidra și Bistra, cu plîngerii împotriva celor ce le-au luat pădurile și le pun tot felul de biruri și zile de „robotă”, imposibil de îndeplinit.

Pentru că nu le sînt rezolvate plîngerile, o nouă delegație de moși, în frunte cu Horea, pleacă la împărăteasa Maria Tereza, în toamna anului 1780, arătînd că „dările cresc și de ele nu sînt scutiți nici cei bolnavi, cerșetorii orbi și șchiopi, cei fugiți și chiar morții”.

În primăvara anului 1782, Horea face al treilea drum la Viena, cu un nou memoriu, care rămîne, ca și celelalte, uitat „prin sertarele guvernamentale”.

Acordarea dreptului de circiumărit unor negustori armeni umple cupa nemulțumirilor moșesti, care, la fîrgul de la Cîmpeni, din 24 mai 1782, sparg

Sibiu, la prefecți și curțile domnilor, el nu simte decît „ticăloșia purtării de la Anna la Caiafa” și înțelege că „toate căile blînde sînt zadarnice, toate îndrumările sînt mincinoase și nimeni nu se înspăimîntă de bătaia celui din urmă ceas al răbdărilor”.

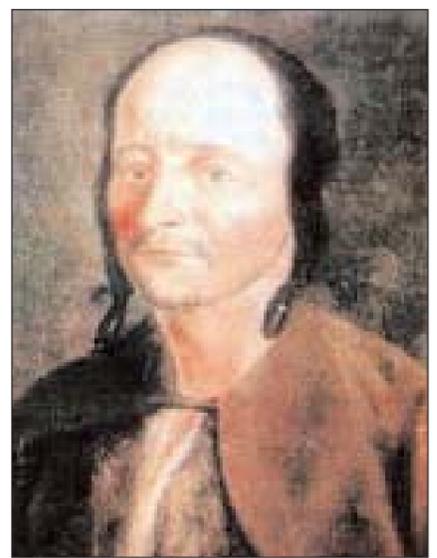
Publicarea „patentei imperiale” privind conscrierea militară a satelor de graniță mai aduce un licăr de speranță în rîndul iobagilor, care speră că, odată deveniți cătane libere, scapă și de obligații față de vechii stăpîni nobili.

În fața puhoiului de iobagi care se înscriu pentru a primi arme, nobilii, înspăimîntați, îi cer împăratului să zădărnicească înarmarea românilor, ceea ce și reușesc, guvernul de la Sibiu contramandînd acțiunea de conscriere.

Cînd aud de contramandare, unii țărani spun că „dacă împăratul nu mai voiește să ne deie arme, vom căpăta noi destule de la alte împărății”.

Secolele de robie și de împilare fac ca zăgazurile furiei valahe să nu mai reziste.

În seara zilei de 1 noiembrie 1784, la

Conducătorii militari austrieci le cer răsculaților să facă armistițiu, făgăduindu-le eliberarea din iobăgie, înrolarea în armată și eliberarea fraților închiși. Cu aceste promisiuni deșarte, încheie două armistiții cu rebelii, pentru a cîștiga timp și a-i slăbi.

Prin șiretenie și minciună, episcopii și conducătorii armatei slăbesc elanul răsculaților. La 7 decembrie, în luptele de la Mihăileni, țărani conduși de Horea sînt înfrinți de armată, iar la 14 decembrie, la Cîmpeni, Horea dizolvă ultimul grup de răsculați și se refugiază împreună cu Cloșca în pădurea Scorușetului, din Munții Gilăului, cu gîndul de a se ridica din nou la luptă în primăvară.

Ca să înlătore bănuielele nobilimii că aprobasese începerea revoluției valahe, Iosif al II-lea pune un premiu de trei sute de galbeni pe capul lui Horea. Este în ajunul Crăciunului, cînd se aniversază nașterea Celui ce fusese vîndut pe 30 de arginți... Prin mijlocirea unui pădurar evreu – Anton Meltzer, care cunoștea bine locurile și oamenii –, se găsesc opt iobagi flămînzi, care să-i trădeze, în schimbul celor trei sute de galbeni și a promisiunii că vor fi scăpați de iobăgie. Așa sînt prinși Horea și Cloșca pe 27 decembrie 1784, de cei opt „iuzi”, veniți, chipurile, la vinătoare pentru domni.

Pe 31 ianuarie 1785 este prins și Crișan – tot prin trădare – la hotarul dintre Mogoș și Ponor. Toți trei sînt întemnițați la Bălgrad (Alba Iulia).

După o anchetă îndelungată, sînt condamnați la moarte, prin frîngerea pe roată. Crișan nu le dă satisfacție cumplitilor împilatori și se spînzură în închisoare. Este și el zdrobit cu roata.

Sub pază strictă, Horea și Cloșca sînt plimbați în lanțuri timp de două săptămîni (între 5 și 19 februarie), prin satele de pe malul Mureșului, pentru a nimici îndrăzneala iobagilor.

La 28 februarie 1785, pe platoul numit „La Furci”, din Alba Iulia, sînt executați, în fața a peste 2500 de iobagi, aduși cu forța din 419 sate, la acest sinistru act.

După frîngerea cu roata, trupurile lor sînt tăiate în bucăți și expuse pe marginile drumurilor, pentru a-i înfricoșa pe cei ce ar mai nutri gînduri de răzvrătire.

Horea, fiind creștin ortodox, se împărtășește preotului înaintea morții și, asemeni, lui Iisus, îi iartă pe toți – trădători și călăi – pentru faptele lor.

Însă, noi, erezii, nu putem ierta vînzarea de frate și de credință, păcat fără dezlegare, pe care nu-l iartă nici cerul, nici pămîntul.

Trădătorii sînt și vor fi blestemați din neam în neam!

Martiriul lui Horea, jertfit pe sfîntul altar al Ardealului, nu este uitat de români. Amintirea lui a rămas în sufletele lor ca a unui împărat al dreptății, cîntat în balade și doine. Chipurile lui și ale ortacilor săi – Cloșca și Crișan – sînt icoane sfinte, păstrate la loc de cinste și închinăciune. Fiin de moși sînt botezați cu mîndrul nume de Horea; străzi, localități, școli și unități militare îi poartă cu mîndrie numele, iar la zile de comemorare, se înalță rugăciuni și se fac parastase întru pomenirea lui. El străjuiește și astăzi, alături de Iancu, la hotarul Ardealului și ne ține trează conștiința de neam și țară.

Ioan CIAMA

HOREA, MARTIR AL NEAMULUI ROMÂNESC

stăpînește”), punîndu-i pe români împotriva acestora, drept contrapondere. Populația românească este și ea interesată în zdruncinarea acestei puteri, pentru că nu mai poate suporta „robotă”, dările și umilintele de tot felul, la care este supusă.

Acest conflict de interese real, dintre țărănimea română și nobilimea maghiară din Transilvania, va fi mereu speculat de curtea imperială austriacă, cu un dublu scop: umilirea și supunerea nemeșimii trufașe și cîștigarea bunăvoinței și încrederii românilor, cărora „împăratul le voia tot binele, dar ungerii nu-i îndeplinesc poruncile”.

Unul dintre principalii exponenți ai doleanțelor iobăgimii române, care bate de patru ori drumurile Vienei și discută cu împăratul, va fi Horea, pe numele său adevărat Nicola Vasile, poreclit Urs de către mama sa (pentru ca să fie tare și sănătos ca ursul pădurilor), iar mai tîrziu – pentru că horea (cînta) frumos – i se adaugă numele Horea, nume ce va rămîne scris cu litere de foc și sînge în istoria românilor din Transilvania. Nicola Vasile – Horea vede lumina zilei prin 1730, într-o casă sărăcăcioasă de moși din comuna Albac (azi Horea), Crîngul Ferigetului. Meșter neîntrecut în cioplirea lemnului și mare horitor (doinitor), Horea are o făptură și o fire impunătoare, precum faptele. Zvelt și drept, cu gîtul gros și fața ovală – avînd o cută între sprîncene (aspră ca și încrestarea în piatra Apusenilor) și ochi cu luciri metalice, el este omul providențial trimis să izbăvească din robie neamul său.

Friedrich Schiller, impresionat de personalitatea lui, îl descrie astfel: „Strașnic, poruncitor, precum se vede din întreaga lui înfățișare și din faptele sale (...) Horea nu era un oarecare cap de bostan, incult și stupid, ci om cu învățătură și meșter în iscodiri rafinate. Vorbea perfect limba germană și a citit mulți autori germani.”

Într-o poezie din tinerete, Mihai Eminescu ni-l prezintă în toată grandoarea sa, ca pe unul din corifeii acestui neam:

„Horea pe munte, falnic sta călare,
O coroană sumbră munților se pare,
Iar Carpații țepeni, îngropați în nor
Își vîuiu prin tunet gîndurile lor.”

Pînă în ajunul răscoalei nu sînt cunoscute prea multe lucruri din viața lui.

butoaiele cu băuturi ale acestora și devastează pivnițele arendașilor. Urmează ancheta autorităților, prinderea și condamnarea la ani grei de temniță și chiar la moarte a moșilor învinuiți.

Nici după vizita împăratului Iosif al II-lea în Transilvania, din primăvara anului 1783, nu sînt rezolvate cererile românilor. Astfel că, la finele anului 1783, Horea face a patra călătorie la Viena, fiind primit în audiență, abia la 1 aprilie 1784, de însăși augusta față împărătească. La primirea jalbei, împăratul îi spune: „Bine, voinice, voi îngriji eu de voi.”

- „Mărite împărate, răspunde Horea, eu am venit aici legat cu jurămîntul de la ai mei ca să văd pe măria-ta citind cu ochii măriei-tale cartea noastră, că de-i citi-o însuși, bine știm noi cu toții că nu ni-i uita.”

La firșutul audienței (după ce-i citise jalba), el mai spune împăratului că „de nu va face dreptate iobagilor români, apoi, ei și-o vor face singuri, ucigînd pe toți

îndemnul lui Crișan (ortacul lui Horea), cîteva cete de țărani din Mesteacăan pleacă spre Alba Iulia pentru a primi arme. Noaptea, pe cînd poposesc în satul Curechiu, agenții ungerilor pătrund în localitate, pentru a aresta căpeteniile țărănilor și a-i împiedica, astfel, să plece mai departe. Dar sînt încercuiți de iobagi, bătuți și dezarmați.

Așa va începe cea mai năprasnică revoluție din Istoria Ardealului. Despre cele întîmplate la Curechiu, Crișan îi anunță pe Horea și Crișan, precum și pe Pavel Bocu din Vidra. Horea ar fi aminat răscoala pînă spre primăvară (cînd timpul era mai prielnic și iobagii s-ar fi putut înarma), dar, pus în fața evenimentelor de la Curechiu și convenind că umblatul după arme este zadarnic, spune „Dacă-i așa, atunci să ne șlobozim.”

În cîteva ceasuri, prin satele Zarandului și prin Munții Abrudului roiesc vestitorii răzmeriței. Buciumele sună, iar focurile aprinse pe vîrfuri de munte vestesc și ele aceeași chemare la luptă. În cinci zile răscoala cuprinde toate cele trei comitate moșesti (Zarand, Hunedoara, Alba). Iobagii dau foc castelelor, pădurilor și moșiilor nemeșilor, care fug îngrozii pe unde apucă.

La 8 noiembrie, într-o mare adunare populară de la Bucium, Horea concretizează programul răscoalei, cuprins într-un „ultimatum” ce va fi adresat nobilimii, ce prevedea împărțirea pămînturilor către țărani iobagi și desființarea ei ca și clasă. „Nobilimea să nu mai fie, iar pămînturile nobilitate să se împărțească între poporul plebeu, în conformitate cu ordinul ce-l va da majestatea-sa împăratul.”

Nemeșimea umilită, ascunsă în cetatea Devei și prin alte locuri, cere ajutorul împăratului împotriva răsculaților, supunîndu-se poruncilor sale și el o primește iarăși în grația sa, trimițînd armata contra iobagilor rebeli.

Episcopi ortodocși sîrbii cutureieră satele (din porunca aceluiași împărat) și le spun iobagilor să se mulțumească cu stăpînirea, care este dată de Dumnezeu, să-și trădeze conducătorii care i-au amăgit, căci „așa îi place lui Dumnezeu și împăratului”.

domnii ungeri.” La auzul acestor vorbe, împăratul îi răspunde scurt: „Thut ihr das!” („Faceți-o!”), dîndu-i incuviințarea sa pentru răfuiala cu nobilii maghiari.

Întors acasă, Horea vede că doleanțele moșilor nu sînt îndeplinite nici de astă dată. Mai mult, este urmărit și persecutat de autoritățile locale, care-l consideră om periculos și-i fac rapoarte că face agitație în rîndul iobagilor.

După patru călătorii la Viena, după altele (nenumărate) la guvernul de la

(urmare din numărul precedent)

La Chateaubriand motivele individuale ale acelui „mal du siècle” sînt incontestabile: ereditate, mediu, temperament, circumstanțe, criza de adolescență care nu devine anormală decît atunci se prelungește la anii maturi. S-a spus că nu există romantism, ci romantici, dar cine spune complexitate subînțelege contradicție. În cele

manifestat deopotrivă o poziție împotriva clericalismului dogmatic și conservator. În *Gîndirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Lucian Blaga emite judecări remarcabile privind iluziile legate de unirea religioasă de la 1700, despre lupta eminentului episcop Inochentie Klein, despre răscoala lui Horia, despre dezvoltarea ideii de conștiință națională, oscilînd între un raționalism moderat (și inconsecvent), de origine germană, și un iluminism cu

organizează viața socială prin guvernări care-și schimbă ciclic opțiunile, conform luptei pentru putere dusă între ele de partidele de dreapta sau de stînga, nu-și dau seama de țelul supranatural al vieții omenești? Și chiar dacă își dau seama, modul privat, nu consideră necesar ca el să fie perceput de societate în întregime. Greu de înțeles astfel de comportament, într-un timp cînd „globalizarea” pare să spulbere speranțele națiunilor mai slabe și mai sărace.

(...) Trebuie pusă întrebarea dacă Europa care se rușinează să pronunțe numele lui Dumnezeu în preambulul Constituției sale, care tinde spre sinucidere lentă și se lasă orbită de ura față de ea însăși încît îi consideră dușmani pe cei care ar dori să o ajute, dacă această Europă mai este Europa noastră.”

Nu știu răspunsul la această grea întrebare, pentru că nu știu altă Europă în care românii ar putea învăța identitatea lor națională. Dar știu că în această unică Europă este nevoie de o schimbare civilizatoare, de o reconstrucție a gîndirii, decurgînd dintr-o concepție integrală asupra omului și conform unor țeluri clar formulate. Mediul cultural a fost deteriorat prin ideologii și filosofii care s-au transformat în deviații ale vieții sociale iar numeroasele organizații sociologice au trebuit să bată clopote de alarmă în privința poluării minții omenești, a atmosferei spirituale nefavorabile dezvoltării omului.

Fapt e că pe 29 mai a.c. tocmai Franța, țara în care s-a născut ideea U.E., care a fost una dintre fundamentele acestei Uniuni, a respins nu numai un proiect – cîteva sute de pagini de hîrtie, în fond – ci și drumul pe care ar trebui să pășească U.E. Ne-a reinviat speranța că de pe Sena va sufla un vînt nou, cuprinzînd întreaga Europă. Indiferent de intențiile și scopurile celor care au votat negativ, o nouă gîndire ne va permite tuturor europenilor unirea într-un efort comun pentru crearea unei mari comunități de valori și de muncă.

Rezultatul acestui scrutin îmi pare urmarea firească a lucrării lui Dumnezeu prin cuvintele de neuitat adresate francezilor de defunctul Ioan Paul II cu prilejul pelerinajului în țara lor: „Oare, Franța, cea dintîi fiică a Bisericii, să fi uitat legămîntul botezului?”

Întîlnirea cu Cristos trezește în orice european angajarea în transformarea societății și culturii în spirit Evanghelic: „Hic est enim Corpus meum... Hic est enim Calix Sanguinis mei”.

Natalia CANTEMIR

Vive la France!

din urmă, orice operă romantică presupune catastrofă, adică deturnarea responsabilității individuale față de Dumnezeu asupra societății, destinului etc.

Restaurarea culturală și redeschiderea bisericilor au fost impuse de opinia publică franceză, fără să se mai aștepte Concordatul, nici manifestările literaturii, iar mișcarea de convertire care a urmat Revoluției traduce de fapt aceeași confruntare între sistemele raționaliste și criza de sensibilitate. Un „desarroi” prelungit... Totuși, a am mai murmurat *Vive la France!* și vara trecută, cînd prin bunăvoința Domnului Oliver Dumas (ii mulțumesc și pe această cale) am vizionat la Centrul Cultural francez din Iași un film în două serii asupra întregii vieți a lui Napoleon, asupra raporturilor sale cu Revoluția și Republica. Un film care te îndeamnă să meditezi nu numai la gustul improvizăției la francezi (Napoleon l-a augmentat de la comic la dramatic), ci și la faptul că Împăratul a fost un republican profund și, cu toată modernitatea relațiilor sale cu Josephine, a rămas un veritabil „macho corso”.

Prilej de amintire a iluminismului românesc, reprezentat de cărturarii patrioți ai Școlii Ardelene. La Samuil Micu, Gh. Sîncăi, Petru Maior, Ion Budai Deleanu s-a

amprenta lui Iosif al II-lea. Țelurile unității naționale au imprimat un apostolat eroic în domeniul educației (Gh. Lazăr, Gh. Asachi, I. Heliade-Rădulescu, Simion Bărnuțiu, Cezar Bolliac, Nicolae Bălcescu) mai puțin o radicalizare a spiritualității românești. Abia în epoca pașoptistă începe procesul de laicizare instituțională, abia după 1945 s-a introdus ateismul de către marxism, dar mai mult ca o reflecție asupra situației concrete a oamenilor învinși în crîncen război și ocupați de un stat fără frică de Dumnezeu, adică asumîndu-și –plenitudinar – propriul destin. Filosoful catolic Jean Lacroix în cartea sa *Le sens de l'athéisme moderne* susține că ateismul marxist este un umanism care a suprimat religia, iar comunismul – un umanism practic care a suprimat proprietatea.

În această retrospectivă istorică, elaborarea de către elitele birocratice ale U.E. a unui proiect de Constituție în care nu-și găsește locul nici o frază despre rădăcinile creștine ale Europei, fără să mai vorbim de *Invocatio Dei*, cu care debuta prin tradiție, orice lege fundamentală europeană a fost receptivă ca o opoziție radicală față de creștinism. Pentru eurocrați n-are nici o importanță faptul că în țările Europei, cu toată laicizarea și secularizarea, trăiesc milioane de creștini practicanți? Cei care

Cînd înțelegerile germano-ruse au ajuns deja la etapa acordului de la Rapallo (1922) dintre Rusia sovietică și Republica de la Weimar (și cum ar putea uita românii, polonezii, balticii ș.a. că Rapallo a dus la pactul Ribbentrop - Molotov?), cînd s-a impus îngrijorarea unanimă pentru apărarea vieții omenești de la concepere și pînă la sfîrșitul ei natural, cînd degenerarea sexualității distruge prețioasa energie a instinctului sexual normal și bine dirijat, cînd se demonstrează public o altă „normalitate” trivială, cînd știința, studiind omul și lumea inconjurătoare, nu enunță principii de morală, deși ceea ce spune știința și rațiunea este în acord cu poruncile religioase; într-un timp cînd succesul rusesc în experimentarea focosului SS-27 Topol M (24 decembrie 2004) a clătinat bazele sistemului de apărare american NMD (National Missile Defence)...

Rocco Butiglione, Ministrul pentru problemele europene în guvernul italian (nu a fost admis comisar european din cauza atitudinii contra homosexualității) a declarat la Universitatea Catolică din Lublin: „Cea mai mare amenințare a Europei nu este Islamul, ci Nihilismul născut chiar în sînul ei, cu repercusiuni în secarea izvoarelor vitalității și creativității

„Muzeul Astra devine o carte, de fapt, un tratat de istorie a civilizației populare tradiționale din România...”

(urmare din pagina 3)

Că cea mai importantă frontieră a României, cel puțin asta e opinia mea, care este frontiera culturală a identității naționale, este cel mai puțin apărată. Și într-o inconștientă vecină nu cu prostia, ci cu nebunia, cu acea politică, aș numi-o adulterină – noi ne trădăm interesele familiei întotdeauna –, propriile noastre interese majore, interesele supreme ale neamului, nu le avem în vedere. În schimb, ne ocupăm de toate celelalte probleme, absolut derizorii, dacă vreți, de un ceas ultraperformant la Senat (care să aibă o întîrziere de o secundă la nu știu cîte zeci de ani), de somptuoasele clădiri ale băncilor, de parcă ele ne-ar reprezenta identitatea. Se spune că cele două forțe ale unei națiuni, la nivel axiologic (valoric), sînt, în primul rînd, *trezoreia națională* – dacă ai nu știu cîte miliarde economie sau chintale de aur în trezorerie, stai bine – și al doilea fundament este *sistemul valorilor culturale*. La noi valorile sînt inversate într-o falsă ori o maladivă percepție, greșită fundamental în sensul răsturnării valorilor. Brown Good spunea, în 1923, că „starea unei națiuni se poate judeca după starea muzeelor sale”. Eu pot să vă spun că este o jale de nedescris în muzee, că asistăm la scurgerea în pămînt a zeci de valori de patrimoniu, în lipsă de asistență financiară. Că nu sîntem în stare, la nivelul națiunii și al guvernului, să instituim o sumă modică de 15 miliarde pe an, ca să intervenim în sensul protejării măcar (ca să nu plouă în ele). Dacă în continuare se merge pe ideea acestei inversiuni fundamentale a valorilor unei națiuni, dacă nu se investește în oameni, după aceea în valori culturale și, abia după aceea, în sistemul în care, din păcate, pompăm toți banii acum, atunci sigur că ne vom prăbuși, pentru că noi uzurpăm însuși fundamentul existenței noastre ca națiune.

Greutăți avem chiar și vis à vis de capitala europeană a culturii: nu avem capacitatea elaborării strategiilor. Oricît de complicată pare treaba aceasta, este de o simplitate elementară. Și am să vă dau un exemplu. Dacă se organiza un campionat european de fotbal,

la Sibiu, o comisie europeană de la UEFA venea să vadă starea stadionului, a gradenelor, a terenului de joc, a sistemului de iluminat, a ceasului electronic, a parcajelor etc. Deci investiția în infrastructură este prima condiție de aprobare a unei manifestări. La noi, organizarea capitalei europene a culturii se face prin întocmirea unui portofoliu de manifestări și atît. Pe noi ne interesează un cumul informațional, o simplă agendă de manifestări, cine ce știe să facă. În momentul în care eu le-am produs această demonstrație, că fără o investiție în infrastructură – vătămată, nemodernizată, lipsită de dotări funcționale moderne, căci noi sîntem o țară fără infrastructură culturală – și cînd le-am arătat obiectivele investiționale minime ale Muzeului ASTRA, în momentul acela am întîmpinat o reacție de indiferență totală, mergînd pînă la cele mai importante persoane care răspund de acest proiect. Cînd m-am adresat Ministerului Culturii, prin persoana care îndeplinește funcția de comisar al programului Capitala culturală și care este responsabilă în fața Guvernului, a venit un răspuns stupefiant: Ministerul Culturii nu vă poate onora proiectul, pentru că nu faceți parte din subadministrarea noastră. Deci, dacă eu nu aparțin, administrativ, de ministru, acesta nu poate investi bani în proiectele noastre investiționale. Le-am spus: „Bine, bine, dar Guvernul a dat 78 de miliarde de lei pentru acest program. Eu sînt în programul lui 2007. Dacă eu nu-mi modernizez parcajele, nu pot parca mașinile în 2007... La ultimul tîrg pe care l-am avut acum o lună, mașinile au fost parcate la 2 km de poarta muzeului, pe ambele părți ale drumului. Asta, într-o zi de tîrg, nu în zilele unei veri, devenită „vara capitalei culturale europene”, cînd vor veni de o sută de ori, de sute de ori mai multe mașini. Păi, ce zice un turist pe care eu îl trimit la 5 km să-și lase mașina? Mai vrea el să viziteze muzeul? „Du-te, domnule, cu capitala d-tale, eu mă duc cît pot de repede să ies dintr-o țară incapabilă să organizeze serviciile elementare.” În 14 mai am organizat „Noaptea Muzeului”, la o

provocare a Muzeului din Paris. Noi avem un sistem de iluminat cu spoturi la cele mai frumoase și reprezentative monumente, încă de ani de zile. Eram, cred, printre cei mai bine pregătiți pentru „Noaptea Muzeelor”. Am avut 11.200 de vizitatori pînă la ora 1 noaptea. Deci avem o audiență fantastică. În anul 2007 intenționăm să deschidem muzeul non-stop sau poate cu un repaos de la 3 noaptea la 8 dimineața și nu să funcționez doar 10 ore.

Pe sistemul electric actual, cu conducta subterană instalată în 1969, care e putred tot, e exclus să ne realizăm proiectul. În altă ordine de idei, avem un teatru în aer liber, cu gradene de idei, avem un teatru în aer liber, cu gradene și cu scena pe lac, singurul loc de spectacol în aer liber al Sibului. Am cerut fonduri pentru a instala o copertină, am cerut amenajarea spațiului din amfiteatru și un minim edificiu care să folosească de garderobă, de spațiu sanitar, un loc pentru discuțiile grupurilor care dau spectacole, asistate de regizori, de manageri etc. Nu s-a aprobat nici această investiție. Avem două spații de cazare cu 53 de locuri și cu grupurile sanitare în comun. Am cerut fonduri să le modernizăm, să le sporim, să avem, în loc de 53, 75 de locuri și mai multe grupuri sanitare. Nu s-a aprobat. Așa ne pregătim pentru marea capitala culturală europeană? Muzeul este superb. Absolut toată lumea care vine aici rămîne uimită. Toată lumea spune: „Muzeul ăsta nu-i din România, e din altă parte a lumii.” Și cu asta ce-am făcut? Cum vrem noi să ne valorificăm șansa culturală, în aceste condiții.

- Sînt „detalii”, după unii...

- Nu-s detalii. Un om de afaceri care deschide un supermagazin, odată cu proiectul acestuia, își rezolvă problema parcarii, își rezolvă problema traseelor la distanță cu autobuzele, își rezolvă problema aprovizionării, își rezolvă problema mediatizării. Or, noi știți cum am făcut? Noi am construit supermagazinul cu parcare, am blocat toate acelele și am mai pus și o tăbliță: „Intrarea interzisă!” Asta-i spiritul lipsit de orice simț managerial.

- Noi promovăm...

- ... incapacitate de elaborare strategică și de execuție managerială. Sîntem geniali în asta.

- Noi așteptăm să meargă publicul la

mănăstirile din nordul Moldovei, dar cele mai execrabile drumuri sînt acolo, în nordul Moldovei.

- Exact. Dar nu avem nici spiritul sinergic al unei conlucrări structurale între componentele guvernamentale. Ministerele nu stau de vorbă între ele. Fiecare ministru este un mare feudal și feudalii, în cea mai bună tradiție europeană, erau într-o permanentă confruntare între ei și nu într-o colaborare... Asta este România astăzi, superbă și contradictorie...

- În condițiile acestea, care ar fi soluția sau ce întreprindeți Dv.?

- Soluția nu stă la mine, ci la factorul de putere și decizie. Este aceea de emancipare a actului de guvernare. Soluția este să încercăm să învățăm din ce se întîmplă în altă parte. Să nu ne plimbăm numai pe alte meridiane, ci să aducem acasă experiență, „knowhow”. Soluția este să nu se mai numească aleatoriu ministrii; să se aleagă dintre factorii politici cei care au probat spirit și talent managerial făcînd ceva deosebit la viața lor. Dacă ai impus un ministru care n-a construit nimic la viața lui, nu va fi în stare nici să administreze. Soluția este ca spiritul cultural și chiar ecumenic, să-l introducem în societatea românească, să activăm societatea civilă și să provocăm Puterea la dialog. În momentul cînd am primit provocarea capitalei culturale a Europei în 2007, am fondat un cerc pentru dialog cultural, l-am numit „Cercul pentru Dialog Cultural Sibiu 2007”, atrăgînd o serie întreagă de mari personalități culturale ale Sibului în încercarea de a institui un dialog în cetatea Sibului, între noi și ceilalți, mergînd spre primărie, spre Consiliul Județean, spre autoritățile locale. Din păcate, nu prea avem mari șanse de dialog. Și atunci, răspunsul la întrebarea Dv.: România va avea o șansă, nu în plan cultural, ci în plan existențial, numai în măsura în care vom încerca cu toții să ne modernizăm, să înțelegem în ce lume intrăm, care sînt exigențele acelei lumi, să înțelegem că provocările au putere de lege acolo și nu de cochetărie cu legea, așa cum se întîmplă la noi.

- Vă mulțumim, Domnule profesor, pentru timpul acordat.

In orice moment, orice individ, orice colectivitate se află pe o traiectorie venind de undeva și ținând undeva. E un minunat mod de a nehotări lucrurile: oricine, orice, oricând, cineva, cândva, undeva... În mișcarea largă a universului, însă, *oricine* dorește să fie ajunge să vadă, mai devreme sau mai târziu, că pentru a fi trebuie să fie *cineva*, că *oricând*, prea nemărginit, trebuie să fie *cândva*, așa cum *oricum* trebuie să cedeze locul lui *cumva*. Sint trepte ale nehotăritului, care trebuie să capete ceva contururi. Altfel nu poate să scape de spaima Meșterului Manole din opera cu același nume a lui Lucian Blaga, spaima de „drumul pe care mă găsec, că nu știu unde sint și unde duce. Și nu știu dacă suie sau coboară. Și nu știu dacă m-apropii sau mă îndepărtez”.

Cine sint eu? Cine sintem noi? Încotro mă îndrept (ne îndreptăm)? Dacă este adevărat (Eu cred în acest adevăr indubitabil!) că fiecare devine ceea ce e, atunci e adevărat că fiecare e (a devenit) ceea ce era, că, deci, nu poți să afli încotro te îndrepti neștiind de

mod deliberat cu șovinismul. În ultima jumătate de veac s-a vorbit, și uneori continuă să se vorbească, despre naționalismul românilor bucovineni, fie ei din nordul sau din sudul Bucovinei, ca despre o ciură. Se uită prea ușor că doctrina națională a românilor bucovineni își are rădăcinile în naționalismul revoluționarilor de la 1848, care, așa cum era formulat în publicația *Bucovina*, pretindea dreptul românilor de a fi ceea ce sint, „adică un popor care nu voiește a împila, dar care nu vrea ca alții să-l împileze și nu cere decât ceea ce recunoaște și celorlalte nații, adică: să i se respecte driturile și naționalitatea sa, precum și el le respectă pre aceste la alții”.

Așa ajung să fie taxați drept naționaliști cei care, moldoveni sau nu, susțin, cu argumente științifice, că limba moldovenească e un concept politic (cum însuși Mircea Snegur, fost președine al Republicii Moldova, a recunoscut-o¹), iar nu o realitate lingvistică, în felul acesta luând atitudine și împotriva folosirii limbii ruse, limbă purtătoare a unei mari culturi, dar în Republica Moldova limbă a unei populații minoritare, drept „limbă

Românii din regiunea Cernăuți nu se pot plînge că legea le îngreșește drepturile. Un proiect de lege din 1999 privind dezvoltarea și folosirea limbilor în Ucraina prevedea: „Cînd numărul de persoane ce țin de minoritățile naționale este suficient și?, limba de educare din așezămintele preșcolare sau limba de studiere în așezămintele din învățămîntul mediu general poate fi, alături de limba de stat, și limba minorității respective”. Și totuși o profesoară de limba și literatura română din regiunea Cernăuți îndrăznește să afirme că, în pofida condițiilor istorice, românii din nordul Bucovinei „au păstrat cu sfințenie tot ce ține de psihologia și spiritualitatea unui popor: școală și biserică. Și poate din acest motiv acum se lovește tot mai vehement în tot ce avem mai scump – în limbă și școală” (*Septentrion literar*, 2002, nr. 1-2, p. 25).

Se lovește și încă *vehement* sint termeni ce par a fi folosiți din treacăt, fără o corespondență exactă. Ce argumente se invocă? În Colincăuții Hotinului, 90% din cei 5500 de locuitori sint români, dar școală românească nu au. Școala medie din Herța, cu 90% din

școlii din regiunea Cernăuți care, înscriindu-se în descendența vestitului testament al lui Doxachi Hurmuzachi („*aveți de împlinit trei datorii mari și sfinte, pentru care veți răspunde în fața lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor ș... ț patria, limba și biserica*”), s-au pus în slujba școlii ca factor de care depinde însăși existența lor ca membri componenți ai națiunii române, ca participanți la dezvoltarea culturii române majore, scrise.

Este mai mult decât merituos efortul dascălilor de la școlile românești din regiunea Cernăuți, ca și din alte părți unde limba română este marginalizată, că reușesc să mențină interesul copiilor de „a face carte... fără carte, să învețe limba mamei numai din dragostea ce i-o poartă” (*Septentrion literar*, 2002, nr. 1-2, p. 25). Că această flacăra poate însufleți lumea o probează una din creațiile Victoriei Lăsenco, publicată în *Septentrion literar*, pe cînd era elevă în clasa a X-a de la Liceul din Noua Suliță, *Eu vin din neamul românilor*:

Eu vin de-acolo, de unde piatra a fost lovită, crăpată, ciuntită, dar a rezistat puhoaielor vremii...

Eu vin de-acolo de unde focul a pîrjolit, culcînd stejarii, dar rădăcinile acestora au înviat din nou.

Eu vin din acel pămînt ce ascunde adînc sămînța vieții unui neam iubit de zei.

Eu vin de-acolo, de unde susurul apei, răcoarea pădurii și cîntecul păsărilor au făurit melodia doinei și pacea lumii.

Eu cobor din acei regi ce au îmblînzit fierul, făcîndu-l plug.

Eu vin de la sînul zînelor, mîinile cărora mi-au legănat scrînciobul copilăriei, mi-au frămîntat pîinea și mi-au țesut soarta.

Eu vin din țara hărniciei și a demnității, vin din țara cîntecului, din țara bucuriei și a dorului, vin din țara unde se moare cu semnul vieții viitoare pe față.

Eu vin din neamul românilor.

Este naționalism? ! Să se observe că autoare se cheamă Lăsenco, are nume neromânesc. Dar în Bucovina, țară multietnică, este un fapt curent ca românii să poarte nume de alte origini, după cum nu toți cei ce poartă nume românești sint români. Apartenența la o colectivitate etnică este condiționată nu biologic, ci spiritual; este un caz de conștiință, pe care omul și-o poate cultiva, cu nădejdea împlinirii desăvîrșite în climatul spiritual al colectivității sale, dispunînd de toate posibilitățile puse la dispoziție de stat locuitorilor săi, sau pervertiți, prin alții ori prin sine însuși, trecînd la lumea dominantă și sperînd într-o mai lesnicioasă realizare³.

Cadrul legal, care să asigure climatul necesar dezvoltării armonioase a personalității umane, este absolut necesar. Dar nu e și suficient.

Suceava, octombrie 2005

¹ Vezi Mircea Snegur, *Limba română este numele corect al limbii noastre*, în „Limba română”, Chișinău, 1955, nr. 3; Idem, *Oficializarea glotonimului „limba moldovenească” este o acțiune falimentară*, în „Limba română”, Chișinău, 1996, nr. 1.

² Max Demeter Pfeyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini pînă la pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, București, 1994, p.120

³ Am citat și altă dată din scrisoarea unui ostaș român din Ucraina, publicată de *Plai românesc*, din Cernăuți, nr. 12/1993: „Privet din ciasti. Să mă vedeți cu șineli și cu furască, nici nu mă cunoașteți. Starșinaua noastră e tare blatnoi, dar am găsit obșcii iazic cu el. Acum sintem drugî. Merg în samovolci cînd vreau. În oraș am mulți znacomii. Dedovcina la noi nu-i. Otpusc nu primesc pînă nu va fi alt priziv.”

Prof. univ. dr. Gheorghe
MOLDOVEANU
Suceava

Cine sintem noi

unde vii. Scrutarea viitorului nu e posibilă fără cunoașterea trecutului.

Se vorbește azi, și de o bună perioadă de timp, despre drepturile indivizilor și ale colectivităților umane. Este astăzi aproape unanim acceptată în lumea civilizată ideea că singurul criteriu al apartenenței individului la o colectivitate sau alta, la o națiune / naționalitate sau alta este propria sa conștiință. Cu două condiții, care, cum vom vedea, nu sint deloc lipsite de importanță: 1) să fie vorba despre o națiune cu un rol nu secundar în spectacolul lumii; 2) apartenența la o minoritate etnică să fie numai o chestiune personală, cu care nu tulburi „pacea lumii”. O mărturisirea o vreme în urmă bucovineanul V. Posteuca, după ce pribegise în căutarea unui loc prin Austria, Germania, Franța, Canada, Statele Unite ale Americii: „Pribeg, de lacrimi mi-am umplut ulciorul./ Precum în basmul mamei Lăcrimuş./ Azi, cînd mă răfuiesc cu vînzătorul./ Mi-e gura cetluită cu căluș” (*Fără țară*).

Anul 2001 a fost declarat *Anul Internațional a Limbilor*, urmărindu-se, printre altele, stagnarea procesului de erodare a limbilor minoritare sub presiunea limbilor oficiale din țările cu componență multietnică și plurilingvistică. Accelerarea acestui proces în ultimul secol se poate lesne proba cu situația românilor aflați în afara granițelor României. În Ungaria numărul românilor a scăzut drastic; școli în limba română și biserici unde se oficiază slujba religioasă în limba română se mai află în puține localități. În sudul Dunării, vlahii din valea Timocului, aromânii din Grecia, Macedonia, Albania, care la începutul secolului al XX-lea începeau o viață culturală proprie, folosindu-și limba în școală și în biserică, au pierdut acest drept. În Republica Ucraina legislația oferă minorităților naționale toate drepturile, dar... În Republica Moldova, unde populația majoritară este chiar cea românească, se vorbește limba moldovenească, oficial, acolo unde nu se vorbește limba rusă, iar biserica este scindată, parte ținînd de biserică din România, parte de cea din Moscova.

Încercarea etniilor minoritare de a-și cultiva limba ca modalitate de cultivare a tradițiilor proprii, drept consfințit de legislația mai tuturor statelor, este foarte repede taxată drept naționalism și condamnată ca o atitudine retrogradă. Dar condamnarea naționalismului, doctrină axată pe cultivarea tradițiilor și a aspirațiilor naționale, se face mai ales de pe poziții politicianiste, confundîndu-l în

de circulație”, care subminează statutul de limbă oficială al limbii moldovenești. Așa ajung naționaliști cei care atrag atenția asupra jocului autorităților ucrainene, care au preluat teza împărțirii românilor, din punct de vedere etnic și lingvistic, după provincii, cultivînd ideea divizării românilor din Ucraina în români și moldoveni, astfel încît, cum zice N. Dabija, ajung „să bocim în stirpea românească/ a locurilor astea ca o rană./ eu, mut, în limba mea moldovenească./ ei, muți, în limba lor bucovineană”.

Combaterea naționalismului s-a dovedit în numeroase rînduri utilă și profitabilă. La începutul secolului al XX-lea mișcarea națională a aromânilor, care urmărea cîștigarea dreptului la școală și efectuarea slujbei religioase în limba proprie, a fost înăbușită de bande grecești înarmate, care acționau pentru „păstrarea ordinii”, teroarea dezlanțuită căzînd în vina aromânilor: „dacă nu ar fi existat o mișcare națională, aromânii ar fi fost scutiți de teroare și de emigrare; ei ar fi fost absorbiți, pe nesimțite, de lumea greacă”². Orice comentariu e de prisos. Dispariția lor avea deci alternative: într-o vreme mai îndelungă și „pe cale pașnică” din perspectiva autorităților, dar nu fără zbaterea minorității aromânilor, cum o dovedește *Dimîndarea pîrintească*, numită și *Marseillaise-a aromânilor*, pe care Constantin Belimace o publicase de mai mult timp, ori mai rapid, prin teroare dezlanțuită.

Autoritățile sovietice, care între 1940 – 1941 și după 1945 au hotărît să-i trimită în Siberia pe „naționaliștii” români din Basarabia și Bucovina, pentru ca noua ordine să nu fie cumva destabilizată, o făceau ca să-i scoată de sub teroare! ?

Dacă vom trăi sub presiunea trecutului, se spune, nu vom fi nicicînd capabili să judecăm limpede situația actuală. Să privim atunci situația actuală a românilor din regiunea Cernăuți. În 1994 I. Kandiba, adjunct al președintelui Consiliului Central al ONU în Ucraina, opina ca „cetățean al Ucrainei să poată deveni numai cel născut din mamă ucraineană, iar toți ceilalți să fie considerați persoane care locuiesc aici permanent, sau să fie stabilit un termen de asimilare cu 3 – 5 trepte pentru cîștigarea dreptății a cetățeniei” (*Plai românesc*, Cernăuți, 27 aprilie 1994). Așa se poate înțelege ușor afirmația că „drepturile acordate minorităților naționale din Ucraina sint atît de largi, că realizarea lor pune în pericol însăși existența statului” (*Ceas*, Cernăuți, 2 iunie 2000).

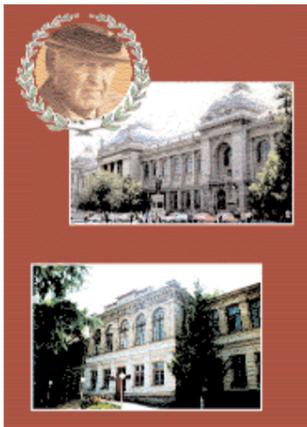
elevi și profesori români, avea ca limbă de predare, pînă cîțiva ani în urmă, limba rusă, iar acum limba ucraineană. În raionul Herța, aproape toți locuitorii sint români (excepție face Mamornița); cărțile românești intrate în bibliotecile școlare, între 1993 și 2000, erau numai din donații. Nu s-au tipărit în ultimii ani, cu ajutorul statului, opere științifice, beletristice sau de cultură în limba română. Nu există vreo librărie în Cernăuți de unde să se poată cumpăra cărți românești; a rămas în centrul Cernăuților librăria *Luceafărul* „*Ėó ÷ ãõşdõë*”, care a păstrat numele românesc (în limba ucraineană există cuvîntul *luceafăr* „*Ėó ÷ ãõşd*”, dar forma articulată e specifică limbii române și lipsește din limba ucraineană), fără a avea și cărți în limba română. S-au tipărit pentru școlile românești ceva manuale, care sint în parte inutilizabile. În schimb, în anul 2000 autoritățile au dispus înființarea unei „comisii de experți” care să avizeze cărțile provenite din donații pentru școlile românești; pînă la primirea avizului, cărțile provenite din România au stat și vor mai sta în vamă.

Rezultatele sint pe măsură. În anul 1989 media persoanelor cu studii medii de specialitate pe regiunea Cernăuți era 194 la mia de locuitori. În raioanele cu populație românească media era cea mai scăzută: Noua Suliță – 150, Storoiineț – 142, Hliboca și Herța – 132. Pentru studii superioare media pe regiune era 106 la mia de locuitori; raioanele cu populație românească aveau din nou media cea mai scăzută, spre jumătate: Noua Suliță – 56, Hliboca și Herța – 55, Storoiineț – 53.

Să fie determinată această situație de idee că renașterea limbii române în regiunea Cernăuți ar duce la crearea unei elite a intelectualității românești pentru toate domeniile de activitate, în lipsa căreia limba română, rămasă la rangul de limbă vorbită, folosită doar pentru transmiterea culturii orale, n-ar mai constitui o frînă în procesul de deznaționalizare?

S-a vorbit și încă se vorbește despre înființarea unei universități multiculturale la Cernăuți, cu o linie de predare în limba română avînd două facultăți, una de științe și una de științe umaniste, dar evenimentul s-a tot amînat. Între timp numărul absolvenților de studii medii în limba română tot scade și n-ar fi exclus ca autoritățile să constate la un moment dat că această universitate este inutilă, din lipsa posibilităților de recrutare a studenților.

Poate tocmai de aceea e demnă nu numai de respect atitudinea slujitorilor

conf. dr. Viorica Molea, prodecan al Facultății de Litere din Chișinău. Dintre comunicări, toate de o înaltă ținută, o remarc pe cea a doamnei dr. Carmen Gabriela Pamfil (din Iași), *Timotei Cipariu - lingvist european*, un bine meritat omagiu adus marelui filolog român, de la a cărui naștere, anul acesta, în februarie, s-au împlinit 200 de ani (s-ar putea să fiu subiectiv, întrucât Timotei Cipariu și cu

mine sîntem născuți în aceeași zi). După fiecare ședință urmează discuții. Temele abordate sînt interesante, de aceea avem în permanență impresia că timpul pentru dezbateri este insuficient.

Prima zi se încheie cu o cină festivă la care sînt invitați toți participanții. Deși organizatorii ne-au pus la dispoziție un microbuz, facem o plimbare pe jos pînă la restaurantul Hotelului Gaudeamus, unde avem asigurată masa. Prin aerul rece trec fulgi de zăpadă. E un bun prilej pentru conf. dr. Petru Butuc (din Chișinău) de a ne încînta cu un tulburător fragment, adevărat poem în proză dedicat ninsorii, memorat din cartea lui Ion Druță, *Povara bunătații noastre*. Aveam să ne convingem apoi că domnul Petru Butuc poate recita astfel de pagini din creația scriitorului basarabean

decanul Facultății de Litere, conf. univ. dr. hab. Irina Condrea și, din partea Casei Limbii Române, dr. Ana Bantoiș. După o pauză de cafea, începe prima ședință de pe ordinea de zi, moderată de dr. Irina Condrea, care, pentru a semnala participanților că cele 15 minute alocate comunicării au expirat, se ajută de un ceas/cronometru cu înfățișare de măr verde ce-și face datoria țîrînd foarte strident. Dacă, inițial, vorbitorii par iritați de prezența unui astfel de măr „deșteptător”, pînă a doua zi acesta ne devine chiar simpatic, iar unii dintre noi (molipsiți de dl. dr. Nicolae Crețu) găsesc de cuviință să-i închine și versuri. Iată, de pildă, un dublu catren de a cărui compunere este vinovat subsemnatul, intitulat *Laudă mărului*: „Măru-acesta verde-crud / Nu-i al Evei cu trup nud. / Cred că-i mărul lui Isac, / Cel cu gravitația, / Căci, de ținem după plac / Hojma perorația, / Ne aduce, vrînd nevrînd, / Cu pantofii pe pămînt.”

Celelalte două ședințe ale zilei îi au drept moderatori pe acad. dr. Silviu Berejan și pe prof. dr. Stelian Dumistrăcel. Se prezintă, în continuare, lucrări originale, ce trezesc un viu interes. Aș aminti, în acest sens (cu riscul de a fi subiectiv), cîțiva participanți ale căror comunicări m-au impresionat: dr. Dumitru Irimia (despre o imagine eminesciană a identității naționale - „osia statornică”), dr. Iulia Mărgărit (despre mărutii etimologice păstrate în graiuri din

Masa de seară se transformă tot într-o cină festivă. După calendarul ortodox românesc, este Sf. Stelian, așa că ciocnim paharele cu domnul prof. Stelian Dumistrăcel și îi urăm ani mulți fericți cu ocazia onomasticii. Se instalează o bună dispoziție contagioasă, se cîntă, se țin toasturi. Domnul conf. dr. Nicolae Crețu ne delectează cu cîteva dintre spiritualele sale catrene și ne promite o cronică ritmată a simpozionului.

Duminică, 27 noiembrie, are loc și cea de-a doua parte a secțiunii Sadoveanu, moderată de acad. Mihail Dolgan care, cu acest prilej, dăruiește prof. Dumitru Irimia, ca semn de prețuire pentru sprijinul acordat dintotdeauna Universității din Moldova, două

volum de exegeză asupra operei lui Ion Druță, la care au lucrat specialiști din Republica Moldova și România. După discuții, profităm de puținul timp rămas pentru a vizita centrul Chișinăului. Am

Simpozionul Internațional Limba și literatura română. Regional – Național – European (Impresiile unui participant)

Stancu) de a include în programul simpozionului o secțiune dedicată aniversării scriitorului Mihail Sadoveanu (125 de ani de la naștere), desfășurată atît la Iași, cît și la Chișinău. Au participat împătimiti de limbă și literatură română din stînga și din dreapta Prutului (Iași, Suceava, Brăila, București, Alba Iulia, Blaj, Timișoara, Chișinău, Bălți, Ismail), dar și din străinătate (Leipzig).

Lucrările simpozionului s-au deschis joi, 24 noiembrie, la ora 9, în Aula Magna „Mihai Eminescu”, prin alocuțiunile de bun venit rostite de prof. univ. dr. Henri Luchian, prorector al Universității „Al. I. Cuza” Iași și de prof. univ. dr. Iulian Popescu, decanul Facultății de Litere din Iași. Din partea Despărțămîntului „M. Kogălniceanu” Iași a vorbit președintele ASTREI ieșene, prof. Areta Moșu. De asemenea, tot aici și-au ținut comunicările acad. prof. dr. Anatol Ciobanu (din Chișinău) și conf. dr. Nicolae Crețu, comunicări ce s-au constituit în veritabile introduceri, pe terenul limbii și al literaturii, în problematica dată de tema generală a simpozionului. După această călduroasă primire (care a „neutralizat”, întrucîtva, frigul din aulă), s-a mers în Sala Senatului, unde, sub privirile severe ale atîtor personalități, imortalizate pe pînză (de departe, cel mai bine realizat portret este cel al lui Garabet Ibrăileanu), a început prima ședință de comunicări, avîndu-l ca moderator pe prof. Constantin Frîncu. Mai întîi a luat cuvîntul prof. univ. dr. Klaus Bochmann (de la Universitatea din Leipzig, veche de 600 de ani!), care a dat glas, într-o română impecabilă, unui material despre destinele limbii române între regionalizare, de/re/transnaționalizare, europeizare și americanizare. S-a convenit ca participanții din Republica Moldova să-și prezinte lucrările la Iași, iar cei din România să și le susțină la Chișinău, lucru care s-a și împlinit, cu unele excepții.

Colegii basarabeni vorbesc cu durere despre vitregiile la care este supusă limba română în Republica Moldova, și pe bună dreptate. Discursul lor inflăcărat îmi amintește de întrebarea unui tînr lingvist bucureștean, transmisă lui E. Coșeriu de către Nadia Angheliescu, „de ce sînt basarabeni atît de patetici?”. Coșeriu, supărat, a dat următorul răspuns: „Pentru că voi (adică românii de dincoace de Prut) nu sînteți cît ar trebui de patetici”. Într-adevăr, poate că nu facem îndeajuns pentru a susține și apăra valorile naționale, dar un pas înainte este și acest simpozion.

Celelalte două ședințe ale zilei sînt moderate de dr. Victor Durnea, respectiv

preț de vreo două ore! La cină domnește buna dispoziție, veselia întreținută de epigramele și anecdotele d-lui conf. dr. Nicolae Crețu. Desigur, sînt și alții care nu se lasă mai prejos.

A doua zi sînt în program două ședințe. Prima îl are ca moderator pe prof. Anatol Ciobanu, cea de-a doua, consacrată lui Sadoveanu, este condusă de dr. Nicolae Crețu și debutează cu comunicarea acad. dr. Constantin Ciopraga, o venerabilă personalitate a (studiului) literaturii române. Aflăm, cu această ocazie, că în țară aniversarea lui Sadoveanu nu a avut, din păcate, ecoul cuvenit. După discuțiile aferente, ne pregătim să plecăm către Chișinău, nu înainte de a servi prînzul. Vremea s-a mai înmuiat, soarele își face subtil simțită prezența. Purcedem la drum cu autocarul pe la ora 15,30 și trecem granița, după așteptarea de rigoare, pe la vama din Sculeni. Ajungem la Chișinău noaptea tîrziu și sîntem cazați la Institutul Muncii (*Institut Trudă*), unde vom și mîncă.

Sîmbătă, 26 noiembrie, la ora 9 are loc deschiderea părții a II-a a simpozionului la Universitatea de Stat din Moldova (Blocul I, aula 4). Rostesc alocuțiuni de întîmpinare rectorul acestei instituții, prof. univ. dr. hab. Gheorghe Rusnac (care ne atrage atenția să nu-l confundăm cu lingvistul Gheorghe Rusnac, prezent și dumnealui la manifestări),

Bucovina și Basarabia), dr. Gabriela Haja (despre informatizarea lexicografiei românești), dr. Irina Condrea (despre argou și jargon), dr. Ion Melniciuc (despre dinamismul semantic al vocabularului românesc actual), dr. Stelian Dumistrăcel (despre recuperarea „faticului”, din perspectivă malinowskiană), drd. Monica Bilăucă (despre „agresarea” sacralului în frazeologismele românești), dr. Adrian Turculeț (împreună cu dr. Ana-Maria Minuț și dr. Luminița Botoșineanu - despre un atlas multimedia prozodic român), dr. Victor Durnea (despre Ilarie Chendi și „originea scriitorilor”) și lista poate continua. Dintre toți cei care au vorbit la acest simpozion, trebuie remarcați, pentru talentul lor oratoric, prof. univ. dr. Stelian Dumistrăcel, prof. univ. dr. Ion Melniciuc, conf. univ. dr. Nicolae Crețu și acad. dr. Mihail Dolgan. La discuțiile care au marcat sfîrșitul lucrărilor din acea zi, dl. Nicolae Crețu a subliniat necesitatea aprofundării noțiunilor de lingvistică generală și de către

privilegiul de a-i însoți în această plimbare pe prof. Stelian Dumistrăcel și pe acad. Silviu Berejan. Este prima dată cînd ajung în acest oraș. Nu mi-l închipuim atît de mareț. Spre deosebire de orașele din România, aici străzile sînt mai largi și se întîlneau foarte multe clădiri uriașe. Dar ceea ce m-a impresionat cel mai mult în capitala Moldovei este abundența spațiilor verzi: multe parcuri și mulți copaci. Mi-ar fi plăcut să vizitez Chișinăul pe la sfîrșitul primăverii...

În jurul orei 15,30 părăsim orașul cu destinația Iași. Ne abatem din drum o vreme pentru a vedea Mănăstirea Căpriană, prestigios și grandios lăcaș de cult întemeiat încă din perioada domniei lui Alexandru cel Bun. Denumirea provine, prin etimologie populară, de la un anume Chiprian, care mai apoi va deveni și primul egumen. După vizitarea mănăstirii, într-o poiană din codrii seculari ce o înconjoară, ne așteaptă o altă surpriză! Ni s-a pregătit, la lumina farurilor unui autoturism, o masă haiducească, cu nuci, cu sandvișuri și cu vin. Un rapsod popular din partea locului, domnul Tudor Ungureanu, ne desfată cu sunetul grav al cavalului său. Nimeni nu scoate o șoaptă, muzica divină se pierde în întunecimea codrului mut. Dar meșterul are în traista sa și alte instrumente muzicale, din ce în ce mai mici, și le încearcă pe toate, de data aceasta pe note mai săltărețe. Se cîntă și din gură și în curînd formăm cu toții un cor vesel. Buna dispoziție persistă și în autocar, după ce ne luăm rămas bun de la acești basarabeni, oameni sinceri și ospitalieri. Trecem prin aceeași vamă de la Sculeni și ajungem tîrziu în noaptea la Iași. Ne despărțim ostentiv, cu speranța unei grabnice revederi.

În final, ca o concluzie de bilanț, țîn să subliniez înaltul nivel al acestui simpozion care, dincolo de faptul de a fi prilejuit o manifestare științifică de calitate, a avut meritul de a crea legături, prietenii, dînd șansa românilor de pretutindeni de a se cunoaște mai bine. Mulțumiri și felicitări organizatorilor, în special doamnei prof. Areta Moșu și domnului cercetător dr. Victor Durnea, precum și echipei de studenți, care i-a sprijinit! Simpozionul n-ar fi avut o asemenea ținută fără efortul Domniilor Lor.

Drd. Cristinel MUNTEANU,
BRĂILA

* Vezi Nadia Angheliescu, *Eugeniu Coșeriu, profesorul nostru*, în „Adevărul literar și artistic” din 17 sept. 2002, p. 12.

(urmare din numărul precedent)

La cererea generalului C. Enzenberg guvernatorul Bucovinei, în anul 1785, episcopul Bucovinei Dositei Herescu întocmește o reorganizare a bisericii ortodoxe române, care a fost aprobat prin Regulamentul duhovnicesc din 29 aprilie 1786, de către autoritățile Austriei. Eparhia Bucovinei a fost împărțită în 6 decanate (Cernăuți, Ceremuș, Nistru, Berhomet, Vicov, Suceava), precum și 2 protopopiate

lățime, avînd în 1938 peste 4000 de locuitori. Avea 3 școli primare situate în catunul „Vale”, „Centru” (din 1840) lângă biserica parohială, și a treia în cătunul „Babin” (din 1913). Spre apus, după platoul Maidan și conacul familiei Giurumia, satul se mărginește cu Jadova, la nord satele Vilauce, Zamostea, Ispas, Banila pe Ceremuș, și orașul Vijnița la frontiera cu Polonia. Spre răsărit, peste dealul Babin, într-o vale ferită, se afla sătulețul Voloca pe Ceremuș, în care, pînă la ocuparea Bucovinei de către austrieci,

al doilea război mondial, în 1941 și 1944. În recensămîntul austriac din 1774, Carapciul pe Ceremuș număra 2800 de suflete, majoritatea lor fiind răzeși români răspîndiți în toate văile, spre deosebire de noii veniți „alogeni”, care locuiau în grupuri compacte. Încă în 1850, mulți răzeși și mazili vorbeau românește și aveau conștiința identității românești cu frații din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfînt. Timp de 143 de ani, cît a stăpînit Bucovina Imperiul Habsburgic, acesta a impus pe numeroase căi slăbirea populației

populația huțulă. Această ocupație a dispărut după 1935, cînd se terminase defrișarea pădurilor din munții Vijniței, care s-a făcut fără respectarea reglementărilor silvice. Cărașii au scăpat de datoriile neonorate, beneficiind prin 1928 de anularea prin conversiune a sumelor ce nu fuseseră încă achitate și pentru care nu mai aveau posibilitatea de a le onora.

Satul Carapciu pe Ceremuș a trăit veacuri de istorie și spiritualitate românească, păstrînd datinile și obiceiurile străbune. El a înflorit și datorită orașului Cernăuți, situat în această parte a Europei, unde el a reprezentat pînă în 1944, ca un centru economic de importanță deosebită, datorită și liniei de cale ferată care făcea legătura cu statele din Europa centrală, fiind în același timp și un centru cultural, de învățămînt secundar și universitar, cu facultățile sale de teologie, drept și de științe exacte, precum și prin viața sa muzicală și teatrală.

Prin alt articol scris în 1991, *Răzeșii și mazilii din Bucovina*, prof. dr. Leon Țopa scrie despre satul său natal că „răzeșii au reușit cu toată cumplita vitregie a vremurilor (1940 – 1941 și după 1944) să ridice și să păstreze același stil de cerdac la case, acoperișuri de șindrilă, să facă pomicultura, menținînd datinile locale și caracteristice, avînd și o psihologie a afirmării, trimițînd copiii la școli, ducînd o viață distinctă de cea a imigranților veniți cu ajutor austriac sau sovietic-ucrainean. Așezămintele de religie, credință, de limbă și datini au fost păstrate cu strășnicie.” (22).

CARAPCIU PE CEREMUȘ – STOROJINEȚ – ȚINUTUL CERNĂUȚI

(Cîmpulungul Moldovenesc și Cîmpulungul Ruses). În Protopopiatul Ceremușului, figurează și satul Carapciu (pe Ceremuș), cu 158 de familii, 1 biserică și 2 popi (19).

În primele decenii de stăpînire habsburgică a Bucovinei, principalul fenomen de rezistență pasivă a populației românești, a fost cel de refugiere în Moldova sau și în Basarabia. Din 164 de familii de răzeși români comsemnați de către Austria în 1815, aveau să se strămute 30 de familii, „din care toate cele 25 cite mai erau în Carapciu pe Ceremuș, localitate aflată în zona supusă unei puternici imigrări a ucrainenilor galițieni”, conform unui document aflat în Arhivele statului din regiunea Cernăuți, citat de către Ștefan Purici (fond 1, inv. 1, d. 3054, f. 89 v - 101) (20).

Cercetînd și studiînd arhiva austriacă aflată la arhivele din Cernăuți, Constantin Ungureanu constată, pe bază de documente, un exod al populației din Bucovina, în perioada dintre 1810 și 1816. Populația din anul 1810 a fost de 223.136 persoane, iar cea din 1816 era de 198.437, deci o reducere de 24.699 locuitori, reprezentînd un minus de 11,1%, afectînd puternic situația demografică, în special a satelor. Satul Carapciu pe Ceremuș din vechiul ocol al Cîmpulungului rusesc, în 1810 avea 1310 persoane, iar în 1816, 1198, deci o scădere de 112 locuitori, reprezentînd 8,5% (21).

Prof. dr. Leon Țopa avea vîrsta de 82 de ani în iunie 1994, cînd a scris *Amintiri din Bucovina*, în care-și deapănă, cu nostalgie, aducerile aminte din timpul copilăriei și tinereții sale petrecute în satul natal, Carapciu pe Ceremuș, de care-l desparte sîrma ghimpată impusă prin dictat de către puterea totalitară sovietică, în 1940 și apoi în 1944. Această sîrmă ghimpată de hotar, a despărțit frate de frate, astfel că autorul și-a mai putut revedea satul său natal numai prin puterea minții.

Satul Carapciu pe Ceremuș se întindea în partea de est spre vest, de la moșia fraților Cristafovici cu peste 1000 de hectare, pînă la coasta Maidanului, măsurînd 8 km în lungime și 6 km în

s-a aflat un schit de maici, desființat de către aceștia.

De pe platoul Maidan, privirea ajunge pînă la orașele Solca și Gura-Humorului, iar în partea opusă pînă la Berhomet și Polonia. Platoul a adus multe legende și povestiri despre tătari, turci, ruși, unde aveau loc confruntările dintre oștile moldovene ale răzeșilor, conduse de către căpitani lor. El formează cumpăna apelor către Ceremuș și cele către Siret, cuprinzînd și „Dealul Anei”, despre care legenda amintește de frumoasa fată Ana, urmărită de către tătari, a făcut fierbinți rugăciuni către Dumnezeu ca să o scape pentru a nu ajunge roabă la păgîni. Rugile i-au fost primite, astfel că Dumnezeu a despicat pămîntul, care a înghițit-o de vie. În altă variantă, Ana a ars de vie odată cu schitul existent acolo. Pe locul altarului schitului, în copilăria autorului se mai găsea o cruce albă.

La circa 14 km. de Vașcăuți, spre Maidan, în copilăria autorului, se mai vedeau urmele unui val rotund de pămînt, rămășiță a unei întărituri de război. Se povestește că acolo ar fi fost cetatea „Hmilov”, din vremea întemeierii statale a Moldovei. Unii istorici o situează cu circa 35 km. mai la sud, spre locul în care Ceremușul se varsă în Prut, care ar fi fost cetatea de bază, iar cea de la Carapciu ar fi fost locul de retragere sau de adunare a populației pentru apărare, formînd comunități sătești autonome, autoconduse de către un căpitan de oaste, stînd de strajă la hotare.

În pregătirile pentru primul război mondial, între 1910 și 1913, pe valea largă de la Maidan și pînă la albia Ceremușului, austriecii au construit un „drum împărțesc”, unde au fost confruntările dintre armatele austriece și cele ale țarului, care au înaintat în cele 3 ofensive din Bucovina, cea de la 29 august 1914, cea din 27 noiembrie 1914 care a ținut pînă în februarie 1915 și a treia care a început în 1916 și a durat pînă în 1918. Toate atacurile și contraatacurile s-au derulat și pe acest drum, care trece și prin satul răzășesc Carapciu pe Ceremuș. Alte ostilități armate au fost în timpul celui de

majoritare românești, încurajînd populațiile venite din alte zone, fie din imperiul austriac (Galiția), fie din alte țări.

„Populația creștină ortodoxă venită din alte ținuturi, repetă fenomenul sociologic cunoscut: ocupă numai pronaosul bisericilor sau doar curtea bisericii, spre deosebire de populația veche care ridicase bisericile și participa la serviciul divin din fața altarului bisericii (naos)... Așa se obișnuia pe atunci...”

Utilizînd date din anul 1766, autorul dă cu aproximație unele date despre răzeșii și mazilii care vorbeau „în familie” românește, avînd numele de: Albota, Apopii, Antochi, Arbore, Baloșescu, Brînzan, Carp, Curcă, Curelici, Curelia, Drumău, Dunici, Gafencul, Giurumia, Florescu, Frațian, Frunza, Iașă, Isar, Ivănescu, Ivănescul, Leca, Negoită, Nuțul, Onciul, Opaiț, Ponici, Prodan, Racocia, Repta; Sandul, Stroici, Seșan; Tatulici, Tăutul, Tiron, Tofan, Totoescul, Țintă, Țopa; Vlad, Vlaicul, Voloșen, Voloșencul.

Personalități născute în Carapciu pe Ceremuș sau în comune învecinate, care au contribuit la dezvoltarea vieții culturale și științifice: Racocia - ziarist sec. XIX, Onciul, Roman, Vlad - compozitor și muzicolog la Roma, născut în Vașcăuți, membrii familiei Țopa, care au scris pagini de istorie locală, ca preotul Dimitrie Țopa, medicul Ovidiu Țopa, pedagogul Iosif Antochi, membru de onoare al Academiei Române, cercetătorul Zota, mitropolitul Repta, matematicianul Seșan, ecologul Kristof care trăiește în Statele Unite ale Americii ș.a. „Ținutul dintre Siretul superior și Ceremuș poartă sigiliul culturii românești.”

Pînă pe la finele sec. al XIX-lea, ocupațiile principale ale populației din Carapciu pe Ceremuș erau creșterea animalelor, agricultura, ce s-a dezvoltat mai mult în perioada 1918 - 1945, beneficiînd și de improprietărea făcută de către statul român în 1923, iar din 1925 pînă în 1935 mulți locuitori au făcut cărașie pe lemnul de construcții pe care-l transportau pînă la Cernăuți, înlocuind plutăritul pe riul Ceremuș, făcut de către

19. Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Ed. Casa Școalelor, 1916, p. 203-210.

20. Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina, între anii 1775-1861*, Suceava, Ed. Hurmuzachi, Suceava, 1998, p. 98.

21. Constantin Ungureanu, *Învățămîntul primar din Bucovina în perioada stăpînirii austriece*, „Destin românesc”, nr.2/2000, Chișinău-București, Ed. Fundația culturală română, p. 64; *Exodul populației din Bucovina între anii 1814-1816*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți - București, Ed. Fundația culturală română, nr.4/1998, p. 12-28.

22. Leon Țopa, *Carapciu pe Ceremuș. Amintiri din Bucovina*, „Septentrion, Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”, nr. 10-11/1995 (Rădăuți), p. 6-7; „Plai românesc”, gazeta Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, nr. 2-3, februarie 1994, p. 4-13; „Septentrion”, nr. 6-7/1992-1993, articolul *Răzeșii și mazilii din Bucovina*, p. 15-16; Mircea Grigoroviță, *Învățămîntul în nordul Bucovinei (1775-1944)*, București, Ed. Didactică și pedagogică, 1993, p. 45-46.

Mircea PAHOMI

Semnalam apariția în spațiul cultural al vestului României - e drept, la distanță de doi ani de zile - a două contribuții ale cunoscuților, pentru cei inițiați, Radu Păiușan și Ionel Cionchin, consacrate unui domeniu mai puțin abordat de istoricii din țara noastră - ne referim aici la românii trăitori pe Valea Timocului și în estul Ungariei, în proximitatea graniței cu România.

Cele două contribuții, dintre care aceea consacrată românilor timoceni este o ediție „revăzută și adăugită”, așa cum aflăm chiar de pe prima pagină, sînt, din anumite puncte de vedere, binevenite, mai ales dacă ele vor reuși să penetreze extrem de acidul spațiu istoriografic al Serbiei și al Ungariei, deci exact acolo unde o istorie completă a minorității române încă nu s-a putut, deocamdată, a se scrie.

Cartea consacrată „românilor din nord-estul Serbiei” este, în mare parte, o sumară trecere în revistă a unor momente cunoscute din istoria națională, o istorie care începe - în opinia autorilor - de la existența limbii „valacopelagse” (sic!), trece prin bătăliile Evului Mediu și ajunge în perioada recentă, totul împletit cu elemente de istorie și etnografie a românilor timoceni.

Cea mai interesantă parte a volumului o reprezintă *Mărturiile despre românii timoceni*, de fapt un colaj de documente edite, care pornesc din antichitate și ajung aproape la zi și care au fost în așa fel alese încît să dea o notă de cursivitate problematicii cărții.

Istoriile ale românilor din nord-estul Serbiei și din Ungaria*

Acestea sînt binevenite în economia lucrării, deoarece ele sintetizează importanța, locul și rolul românilor timoceni în arealul pe care aceștia îl ocupă de secole și, mai ales, ne arată nouă, celor de astăzi, cum o minoritate extrem de importantă din această parte a Europei - nerecunoscută de către autoritățile de la Belgrad - continuă a fi ignorată, în pofida oricăror evidențe ale Istoriei.

În ceea ce privește volumul consacrat românilor din Ungaria, el este conceput în aceeași manieră eclectică - o istorie desuet-evenimentială, combinată cu elemente de etnografie, folclor și lingvistică - dar care are, totuși, meritul de a contura un tablou relativ coerent al destinului comunităților românești aflate în cîmpia Tisei, mai ales în perioada secolelor XVIII-XX.

Important ni s-a părut capitoul de *Anexe*, care, deși alcătuit după același criteriu - relevarea celor mai

importante surse edite referitoare la viața românilor din spațiul supus analizei - încearcă să întrească o imagine cît mai concludentă a rolului și importanței prezenței românilor în spațiul Tisei.

Cele două contribuții rămîn interesante și ele vor deschide, poate, noi orizonturi de abordare a unei problematice atît de complexe și complicate cum este aceea a recuperării istoriei românilor aflați, la un moment dat, dincolo de hotarele statului român.

* Radu Păiușan, Ionel Cionchin, *O istorie a românilor din nord-estul Serbiei*, Timișoara, Ed. Eurostampa, 2005, 314 p. Idem, *O istorie a românilor din Ungaria*, Timișoara, Ed. Eurostampa, 2003, 414 p.

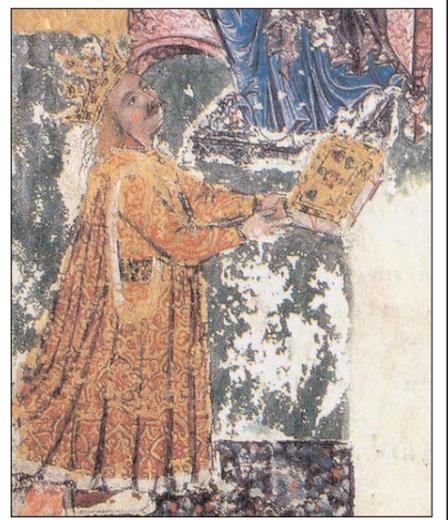
Dan LAZAR

Deși anul comemorativ 2004 a stimulat interesul istoriografic pentru marea personalitate a lui Ștefan cel Mare și a îndreptat atenția publică spre centrul spiritual care este ctitoria și locul de veșnică odihnă a *Sfântului stramoș*, încă prea puțin se știe despre inițiativa culturale și rodul acestora din ultimii trei ani la Mănăstirea Putna, acolo unde o luminată

marcând nu doar un popas pentru decantări și limpeziri necesare, ci și instituind un ghid pentru cercetări viitoare, în eterna dialectică a reinterpretării trecutului. Concepută, inițial, doar ca o sinteză de câteva zeci de pagini, necesară pentru refacerea unui capitol controversat din tratatul academic de istorie națională, aceasta lucrare a „crescut” în doar doi ani și jumătate, printr-un efort intelectual

dovedite de atâtea ori de cei doi autori, formați și consacrați în primul rând ca cercetători.

Sinteza așteptată se desfășoară amplu, într-o construcție clară și solidă, impecabilă și sub raport stilistic. Având de selectat și evaluat o multitudine de probleme și teme, autorii au trebuit să decida asupra posibilităților de compoziție pe care o

Princeps omni laudae maior*

obște monahala, frumos pastorita de distinsul Arhimandrit Melchisedec Velnic, reînvie stravechea strălucire voievodala a Sfântului lacaș printr-o eferveșcență întăritoare în credința și creatoare de știință, într-o sinteză de tradiție și modernitate demna de admirație. Cinci volume (1700 p.) concepute și tiparite în anii 2003 și 2004, tomuri care prefigurează un *corpus* documentar ștefanian, gândit cu seriozitate și competență științifică, și un masiv (514 p.) și elegant volum cuprinzând comunicările prezentate la simpozionul internațional *Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine*, Mănăstirea Putna, 18-25 aprilie 2004, conving ca un valoros proiect configurează o realitate distinctă în viața academică actuală. Un Centru de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare”, înființat la Putna în ianuarie 2005, dezvaluie o intenție de durată și o promisiune de înaltă ținută. Apariția recentă a primului număr al revistei „Analele Putnei”, I, 2005, ne arată ca proiectele de la Putna nu ramân, încă o dată, după obișnuințe prea adânc înradacinate la noi, doar frumoase gânduri.

Doi binecunoscuți istorici ieșeni, implicați cu discreție în toate aceste fapte culturale ca inițiatori, organizatori și garanți ai competenței științifice, propun acum lumii academice și publicului larg rodul cel mai elocvent al unui model superior de conlucrare duhovnicească și erudită, o carte savantă și, în același timp, delectabilă, „o istorie” despre Ștefan cel Mare, dar nu una oarecare, ci o importantă reevaluare istoriografică,

demn de respect și emulație, oferindu-se cititorilor ca o opera demult așteptată, pe măsura celui care, de-a lungul vremii, a fost mai mult glorificat decât cunoscut, mai mult laudat decât înțeles în complexitatea personalității și fapturilor sale.

Cunoscând și cercetând până în detaliu tot ce s-a scris semnificativ despre Ștefan cel Mare până în anii elaborării acestei cărți (dovada fiind impresionanta bibliografie de cca 1200 de studii și lucrări), autorii au constatat cu amaraciune, dar fara surprindere, chiar de la începutul muncii lor, ca un domeniu (medievistica) și o temă dintre cele mai frecventate (epoca marelui voievod) sunt încă departe de buna cunoaștere istorică, în pofida cantității tipografice a textelor produse. Perioade, teme și direcții de investigație sumar abordate sau „înghețate” la nivelul începutului de secol XX, datari sau identificări eronate sau incerte, interpretări prin prisma „luptei de clasă” sau a necesității unor relații „tovarășești” cu vecinii, lacune datorate inaccesibilității lingvistice sau de alta natură a unor izvoare și studii străine, toate acestea au îndreptat prioritar efortul autorilor spre un demers critic și analitic, singura metoda rațională ce putea conduce spre o nouă sinteză utilă și valoroasă. Și aparatul critic de 2676 de note – multe fiind autentice contribuții documentare, clarificări metodologice, redatari de evenimente și identificări de persoane, semnalări de probleme controversate – da seama de rigoarea informării, spiritul disociativ, prudența în construcția ipotetică, calități

monografice de asemenea proporții le ofera sau le impune. Opțiunea pentru prezentarea în succesiune cronologică a faptelor nu este un tribut platit istoriografiei evenimentale, ci un mod eficient de a cristaliza în diacronia narațiunii toate palierele structurii timpului istoric: socialul, politica și mentalitățile vremii, între care credința abia acum se releva ca o dimensiune spirituală integratoare a tuturor actelor, gesturilor și deciziilor „suveranului evlavios”. Între *Rasaritul* și *Apusul*, „carti” cu titluri rezonând din frumoasa noastră literatură clasică, *Spre „zarile împărătești”*, *Marea politică și Marea rugăciune* organizează toate problemele importante: strategiile puterii politice, între care și cele matrimoniale, arta militară, semnificația ctitoriilor religioase, dramele personale, moștenirea spirituală. O secțiune finală, de antropologie politică, intitulată *Ștefan cel Mare, „bunul suveran”*, cu totul nouă și originală în peisajul istoriografic actual, sporește substanțial valoarea cercetării printr-o abordare a materialului documentar din perspectiva istoriei mentalităților. Un alt Ștefan cel Mare, cu un chip mai complex și mai viu, „mai adevărat” decât acela clasicizat prin simplificare și repetiție, se recomună din observații și reinterpretări inedite, în capitole cu titluri sugestive precum: *Luptătorul, Diplomatul și facătorul de pace, Învațatorul și judecătorul, Suveranul evlavios, Suveranul Sfârșitului Lumii, Timpul și spațiul unui suveran, Cuvinte, Gesturi, Modele, Steme, Titluri și altele*. Ilustrațiile, cele mai multe color și de cea mai bună

calitate, unele abia acum puse în circulație în literatura noastră, aduc lucrări un spor de interes și eleganță.

Nu putem nici macar semnală în aceasta sumară prezentare multitudinea de probleme, dificultăți, sugestii, dar și de soluții pe care lucrarea d-lui Ștefan S. Gorovei și a d-nei Maria Magdalena Székely le așază într-un mod prea iscusit și prea învațat în fața colegilor de breaslă. Specialiștii nu vor putea relua vreo chestiune pe aceasta temă fara o referire, oricum ar fi ea, la opera universitarilor și cercetătorilor de la Iași. Amatorii (= iubitorii) de povestiri istorice poate nu vor eluda cu totul erudiția, dar cu siguranță vor gusta „literatura” de bună calitate a acestui monumental op. Pentru devoțiunea lucrării obștii putnene și a semnatărilor paginilor dedicate Sfântului voievod Ștefan cel Mare, binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Radauților, este un îndemn și o rasplata.

Mircea CIUBOTARU

* Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laudae maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Sfânta Mănăstire Putna, 2005, 630 p. + 58 figuri.

Recent la Chișinău a văzut lumina tiparului lucrarea semnată de Virgil Păslariuc care abordează problema raporturilor dintre marea boierime moldovenească și domnie în secolul al XVI-lea. Lucrarea de față are ca punct de plecare teza de doctorat elaborată la Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași sub îndrumarea profesorului ieșean Ioan Caproșu. Lucrarea este structurată pe șase capitole, un

Structurarea lucrării în șase capitole este argumentată atât prin momentele cheie ale istoriei Țării Moldovei în secolul al XVI-lea, dar și prin punctele de reper ale raporturilor dintre boierime moldovenească și domnie în acel secol. Primul capitol abordează problema raporturilor marii boierime cu Bogdan al III-lea (1504-1517). Chiar la începutul primului capitol autorul atrage atenția că această perioadă, precum și cea

cîrma statului, Luca Arbore a avut o altă opțiune politică decât domnitor. De fapt, existența celor două strategii în materie de politică internă și externă a fost momentul principal care a dus la declanșarea conflictului. În condițiile înăsprii realităților externe, domnia s-a bucurat de sprijin și din exterior obținând câștig de cauză în confruntarea cu marea boierime. Cel de-al treilea capitol, *Boierii lui Petru vodă Rareș*.

schimbărilor profunde care au avut loc pe parcursul secolului al XVI-lea. Cel de-al cincilea capitol este intitulat *Raporturile politice dintre marea boierime și Ioan Vodă*. Această perioadă, după cum menționează și autorul, s-a bucurat de o atenție specială din partea istoriografiei românești. Personalitatea lui Ioan vodă a fost judecată și în funcție de adjectivele pe care diferitele epoci și persoane i le-au atribuit. Ele sînt în fond diametral opuse: lui i s-a spus și „Viteaz”, dar și „Cumplit”, de partea cealaltă comportamentul boierimii în evenimentele derulate în jurul anului 1574 a fost catalogat drept „clarvăzător”, dar și ca „trădător”. Autorul reușește să surprindă problema în complexitatea ei, reușind să tragă niște concluzii extrem de interesante. În cel de-al șaselea capitol, este abordată problema raporturilor dintre marea boierime și domnie în ultima parte a secolului al XVI-lea. Această perioadă ocupă un loc foarte important din punctul de vedere propus. Cu toate acestea, pînă în prezent, ea a fost ocolită de istoriografia românească. În fond, asistăm pe de o parte la agravarea sistemului suzeranității otomane, iar pe de altă parte avem de a face cu o perioadă de relativă acalmie, care oricum nu era atractivă pentru o istoriografie care avea predilecție pentru lupte, bătălii și confruntări. Din punctul de vedere al raporturilor dintre marea boierime și domnie, acestea au ca punct de plecare spusele lui Grigore Ureche despre un domn care era „blîndu ca o matcă fără ac” și care „din sfatul lor (al boierilor) nu ieșea”.

Apărută într-o condiție grafică foarte bună, lucrarea semnată de Virgil Păslariuc are o documentație bogată, iar considerațiile autorului sînt pertinente. Autorul a avut curajul să abordeze o temă extrem de dificilă, iar demersul lui este încununat de un succes incontestabil. Îl felicităm așadar pe Virgil Păslariuc pentru această importantă contribuție istoriografică și-i urăm noi realizări pe tărîmul istoriografic. De asemenea, îl felicităm și pe dl. Sergiu Musteață, președintele Asociației Naționale a Tinerilor Istoric din Moldova, sub auspiciile căreia a fost posibilă apariția acestei lucrări.

Virgil Păslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, Chișinău, Editura Pontos, 2005, 294 p.

Valentin CONSTANTINOV

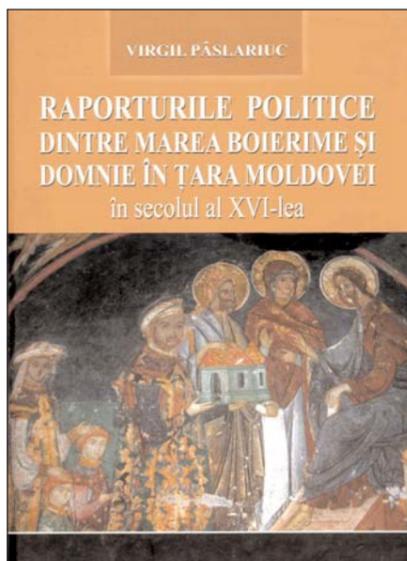
Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea

cuvînt înainte, introducere, încheiere, bibliografie și indice.

Structura lucrării este gândită pentru o abordare temeinică și de profunzime a unui subiect pe cît de important, pe atît de dificil. Autorul a resimțit pe deplin povara clișeelelor istoriografice din perioada anterioară, cînd s-a profilat imaginea antagonică a claselor conducătoare ale Țării Moldovei. Și dacă instituția domniei prin esență era privită ca un element benefic al statului, opusul acesteia era reprezentată de mînuitorii condeielui istoric prin boierime care a avut de suportat la propriu cele mai usturătoare caracteristici. Iată de ce subiectul abordat de Virgil Păslariuc este deopotrivă tentant, dar și foarte dificil. Nevoia de a găsi o linie de mijloc în abordarea fenomenului istoric, de a elibera scrisul de balastul existent și de a crea o imagine reală a ceea ce au reprezentat de fapt raporturile dintre marea boierime și domnie în secolul al XVI-lea îndreptățesc pe deplin demersul istoric. Totodată, tentația abordării unui asemenea subiect este contrabalansată de numeroase capcane care îl pasc pe istoricul atras de el. De menționat, însă, că Virgil Păslariuc a reușit să le evite cu abilitate. Și acest lucru este deopotrivă explicabil, de vreme ce autorul se dovedește un bun cunoscător al surselor istorice, capabil să mînuiască informațiile furnizate de izvoare, să le ofere o interpretare adecvată, cu atenție, prudență și profesionalism. Acestor calități li se adaugă acrităbia cu care autorul a studiat și analizat informațiile oferite de istoriografia românească, dar și de cea străină. Prin urmare, cu un efort considerabil, a fost scrisă o lucrare temeinică privitor la unul dintre cele mai viu discutate subiecte ale istoriei românești din secolul al XVI-lea.

privitoare la domnia lui Ștefan cel Tânăr (1517-1527) s-a bucurat prea puțin de atenția istoricilor care au privit epoca respectivă doar ca una de tranziție dintre două epoci glorioase din istoria Țării Moldovei – cea a lui Ștefan cel Mare și cea a lui Petru Rareș. Cel de-al doilea capitol „*Fronța nobiliară de la 1523 și semnificațiile ei* are o motivație specială. Și asta mai mult pentru episodul extrem de discutat în istoriografia românească – cel al cazului produs la 1523, cînd nepotul lui Ștefan cel Mare ordonă să fie executați Luca Arbore și fiii săi. Aflat, în timpul minoratului lui Ștefan cel Tânăr la

De la colaborare la conflict, abordează problema raporturilor dintre marea boierime și fiul lui Ștefan cel Mare în prima lui domnie. După cum menționează autorul, la începutul domniei lui Petru Rareș raporturile dintre domn și marea boierime erau dintre cele mai bune. La alegerea acestuia ca domn a subscriis aproape întreaga clasă politică a vremii. Colaborarea inițială avea însă cu timpul să capete o altă dimensiune, trecînd într-o stare de defecțiune latentă. Politică externă a lui Petru Rareș a fost puțin inspirată, el reușind la un moment să-și facă dușmani în mai toate părțile. Din acest punct de vedere, subiectul în cauză are și o altă importanță. După cum se știe, această domnie se încheie în anul 1538 cu o vastă campanie turco-tătară în Moldova și cu importante pierderi teritoriale ale țării românești de la est de Carpați. Deși în acest dezastru o mare vină a avut-o politica externă neinspirată a domnului moldovean, singura care a fost făcută vinovată a fost marea boierime. Iată de ce, autorul atrage încă odată atenția asupra nedreptăților pe care le-a făcut istoriografia anterioară elitelor politice ale țării din acele vremuri. Cel de-al patrulea capitol abordează tema *boierimii Moldovei în condițiile agravării suzeranității otomane (1538-1571)*. Momentele care au urmat campaniei din anul 1538 au fost în măsură să declanșeze niște procese profunde care vor schimba în profunzime statutul politico-juridic al Țării Moldovei. Acest moment a fost văzut fie ca unul al aservirii complete a Moldovei, fie ca unul care oricum ocupă un loc important în transformările ulterioare. De aceea, abordarea acestei perioade ocupă un loc extrem de important pentru înțelegerea

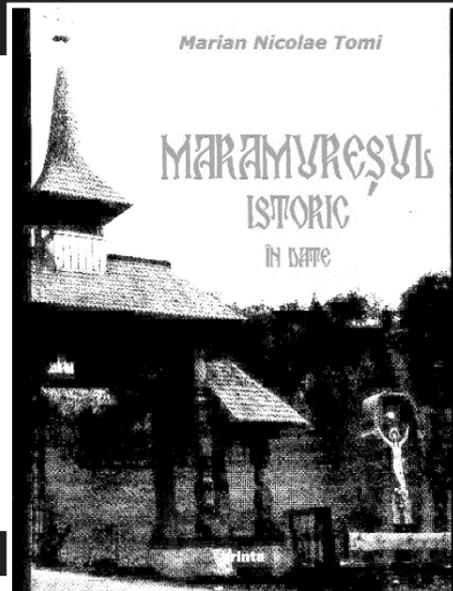

Liviu Papuc vă propune:

Marian Nicolae Tomi este un poet și prozator maramureșean pe care ocupația de bază – profesor de istorie în Vișeu de Sus – nu l-a lăsat să ignore trecutul pământului pe care viețuiește. Așa încât, după ani și ani de lucru pe texte, ne face bucuria unui amplu volum intitulat *Maramureșul istoric în date* (Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2005, 306 p.). După cum apreciază Ovidiu Pecican în prefață (*Noile anale ale Maramureșului*), autorul „contabilizează cu claritate, pe înțeles, toate datele și faptele socotite relevante pentru întregirea profilului Maramureșului încă din cele mai vechi timpuri, așa cum le oferă

Marian Nicolae Tomi nu este acela al unui simplu și banal scrib, care efectuează aparent facilă operațiune de „ciugulire”, de inventariere a datelor istorice, ci le gîndește, le analizează, ridică numeroase semne de întrebare – la care răspunsul nu este întotdeauna la îndemînă, iar de foarte multe ori este și greu de dat. Ceea ce conduce la problematizare (adică participare) din partea cititorului, mai ales că publicul țintă nu este doar cel al străvechiului colț de țară. Datele puse în discuție sînt organice legate de celelalte provincii românești, trimerite la Ardeal și Moldova fiind abundente. Unele informații sînt extrase (și interpretate) doar

„Un document din 30 aprilie pomenește despre existența, «din timpurile străvechi», a unei întîlniri anuale care avea loc de Sfinții Petru și Pavel (29 iunie) la locul numit Stog (Știol) și unde «multă lume din Moldova și Polonia (desigur că cei mai mulți sînt din Maramureș – n.a.) se adună sub formă de tirg, vinde și cumpără diferite produse (...) și se distrează», dar și „Pe un *Penticostar* din Dragomirești se semna un anume «Ștefan dascălul Moldavschi», probabil același cu Ștefan care pe un *Octoih* aflat la Cuhea își scria locul de baștină: Comănești din Bacău.

Maramureșul istoric în date

cunoașterii actuale arheologia și cele mai felurite tipuri de documentație cu putință. Ceea ce rezultă este o cronologie bogată a devenirii istorice în *terra Maramorosiensis*, unde evenimentele certificate fără dubiu se alătură unor ipoteze mai puțin probate, însă nu mai puțin incitante”. Este, într-un fel, „Maramureșul văzut prin ochii unui intelectual îndrăgostit de oamenii și locurile care îi alcătuiesc zonei memoria”.

„Noi ne-am propus a scrie puțin mai altfel istoria Maramureșului, abordînd o manieră aparent specifică numai evului mediu: structura de anale”, declară autorul în *Argumentul* care însoțește demersul propriu-zis. Aceasta nu impietează însă asupra fondului problemei, acest vechi pămînt românesc avînd nevoie de a aduce la zi a informației, cu corectarea unor erori documentare, cu amendarea unor teorii sau afirmații hazardate. Și, mai mult, aportul lui

din cronică „externe”, cum este cazul la 1669: „În acest an Domnul Moldovei Gheorghe Duca (1668-1672) îl însărcina pe Nacu din Cîmpulung Moldovenesc ca să restabilească siguranța drumului spre Maramureș de peste Cîrlibaba, drum «stricat din cauza răutăților și tilhășagurilor ce se făceau negustorilor». Aceasta este *prima probă a existenței unui intens comerț între Maramureș și Moldova*, ca dovadă că tilharii aveau ce jefui!”.

Legăturile, firești, cu provincia răsăriteană sînt numeroase, atît la nivel de persoane, cît și la cel al circulației cărților, atestînd unitatea de neam și limbă. Iată doar cîteva exemple de această natură: la 1729, „Nobilul Lupu din Petrova își lua soție din Moldova, pe Maria Voia din Suceava, semn că legăturile dintre cele două «țări» nu au încetat să se păstreze sub varii forme și la patru veacuri după «descălecăt»”; în 1736,

Așa ar părea că erau în epocă dascăli «itineranți», care dădeau învățătură odraslelor celor bogăți”.

Lucrurile nu decurgeau de la sine, ci implicau riscuri serioase, odată ce, la 23 noiembrie 1746, „prin-un decret imperial (reluat la 1768 și 1770) se interzice aducerea și vînzarea cărților bisericești din Moldova și din Muntenia în Imperiul habsburgic. Lupta dintre ortodoxie și «uniație» s-a regăsit și în circulația cărților, care, în ciuda interdicțiilor, continuă să circule, fără ca acest fapt să afecteze, cel puțin aici în Maramureș, trecerea întregii comunități românești la Unirea cu Roma! Pentru oamenii epocii cartea era sfîntă, deci necesară, dincolo de confesiune!”.

Sărim peste timp, la 1918, iată o foarte interesantă informație, care avea mari șanse să le scape bucovinenilor: „«Era prin septembrie cînd mi-am pus în gînd să dezertez» din armata

austro-ungară, scria Ilie Lazăr în amintirile sale. Și a făcut-o cu întreaga sa companie, fugind la Cernăuți cu trei vagoane și o locomotivă, «cumpărate» cu... 1.300 kg de grîu! La Cernăuți ei au apărut orașul, atacat și jefuit de bandele de ucraineni, pînă la sosirea Diviziei a VII-a române de sub comanda gen. Zadik”.

Temeinica lucrare a lui Marian Nicolae Tomi, care trebuie citită cu creionul în mînă, din care ai de aflat o sumedenie de fapte – interpretate cu probitate – este însoțită de cîteva instrumente de lucru indispensabile: *Lista localităților din Maramureșul istoric*, *Lista monumentelor, locurilor și siturilor istorice din Maramureș*, o *Bibliografie* și trei *Indici*: de nume, de locuri și de instituții. Avem un singur regret: că nu avem la dispoziție spațiul necesar pentru a aborda și din alte unghiuri foarte interesantul op al profesorului din Vișeu de Sus.

Despre Iași, cu dragoste și erudiție...

Născut lingă Soroca, dar absolut al Liceului Internat din Iași, inginerul energetician de profesie (cu un îndelungat „sejur” la I.R.E. Iași), Constantin Ostap și-a găsit adevărata vocație în cea de a doua parte a vieții, cînd s-a impus ca publicist talentat și scriitor cu har, apreciat unanim, îndeosebi pentru volumele dedicate istoriei culturale a Iașului. Studiile și cărțile publicate, începînd din 1996 (unele în colaborare cu Constantin Botez și Ion Mitican), l-au făcut cunoscut ca un pasionat cercetător (un adevărat „arheolog” literar!) al trecutului istoric și cultural al vechii capitale a Moldovei, așa cum „depun mărturie” cărți precum *Cu Iașii mînd-n mînd* (1996-1999), *Iașii – între adevăr și legendă* (2000), *Parfum de Iași* (2002) și *Iașul nu neapărat sentimental...* (2004), în acesta din urmă găsim și loc și un onorant „portret” despre subsemnatul.

Adeverind parcă actualitatea dictonului latinesc, *finis coronat opus*, inginerul-scriitor a dat recent (2005) la iveală, la Editura Vasiliana '98 din Iași, o remarcabilă contribuție de istorie culturală, raportată însă la actualitate și „reproiectată” la dimensiunile istorice ale urbei moldave, cu frumosul (și sentimentalul!) titlu *Despre Iași – numai cu dragoste* (384 pagini).

Cu o perspectivă de continuitate și diversitate în planul „descifrării” evoluției în timp a „dulcelui tirg”, pe baza unei documentări variate și minuțioase, autorul realizează o veritabilă „monografie sentimentală” despre Iași, avînd ca repere instituții de prestigiu, muzee și case memoriale, publicații de rezonanță (între care „Însemnări ieșene”) și personalități de prim plan, unele pe nedrept date uitării (Gr.T. Popa – Paul Gore), N.I.

Popa, Traian Gheorghiu (cu ambii am avut lungi și fructuoase discuții), Rudolf Șuțu, Octav Mînar și chiar... „bădia” Aurel Leon.

Ca un „cronograf” onest al „celor ce-au fost”, autorul nu lasă fantezia „să zburde”, cum, din păcate, o fac mulți autori lipsiți de vocație și de respectul adevărului. Dimpotrivă, memorialistul se reazemă pe sursa de prima mînă, ca și pe propriile sale investigații în muzee, arhive (publice sau personale) și biblioteci. De aici derivă, cu certitudine, informații precise, detalii surprinzătoare și comentarii avizate, ceea ce determină interesul și pasiunea cititorilor pentru aceste pagini diverse, pitorești și cu... surprize, sînd, deopotrivă, sub semnul rigorii, al preciziei detaliilor, al narațiunii simple și (uneori) al... umorului!

Se adaugă, pentru valoarea documentară de excepție a acestei cărți, iconografia (fotografii, facsimile), citațiile numeroase și iscusit folosite, indicele de nume și minunatele coperti, care „înfățișează” un material bogat, divers, în parte inedit, întregind prin *oameni și locuri*, *suflet și gînd* „portretul” unui oraș-emblemă în istoria și cultura românilor, dovedind, cum remarcă și prefațatorul cărții (Ioan Hoban), „certe calități de memorialist”.

Prin precizie, rigoare, erudiție, sinceritate și căldură sufletească, cu această carte valoroasă și mereu actuală (pe cînd alta?) Constantin Ostap, pe linia unor N.A. Bogdan, Eugen Herovanu, Rudolf Șuțu, Aurel Leon și Ion Mitican, rămîne un inspirat și pasionat de ceea ce a reprezentat și reprezintă orașul Iași, dovedind că, după spusa cronicarului, „nasc și la Moldova oameni”!

Chiar dacă literatura rămîne, intrinsec, legată de imaginație și ficțiune, mai ales în proză, puțini sînt scriitorii care își etichetează operele ca fiind „închipuite”. Și, totuși, avem astfel de exemple chiar și în literatura română, dacă ar fi să pomenim măcar cunoscutele și apreciatele sonete după Shakespeare, realizate de Vasile Voiculescu.

O prozatoare din Timișoara urmează procedul, într-o proză de certă valoare literară. Este vorba de Constanța Marcu, autoarea a unui roman (?) original ca fond ideatic și structură narativă, intitulat *Acoperămîntul*, avînd un subtitlu explicit: *Jurnalul închipuit al Mariei de Mangop*. În volumele precedente, descoperăm la ea o poezie suavă, cu irizări emotive și gînduri „răsucite”, o lirică feminină (în accepția semantică inițială) autentică și expresivă. Unele poeme în proză „trădau”, prin filonul liric

al unei perioade istorice care a marcat, pe multiple planuri, istoria Moldovei. Am îndrăzni să caracterizăm cartea ca o *mărturisire de veghe*, marcată de repere biografice, complexe afective, de sinceritate, teamă și nehotărîre. Dincolo de detalii istorice și socio-culturale, Constanța Marcu realizează un jurnal al *conștiinței* și al *singurătății* (iarăși *Karma!*). Drept urmare, nu descrierile și picturalitatea costumelor sau a peisajelor (oricum, reci, neprietenoase, pentru această „crenguță” din marele arbore al strălucirilor Paleologi ai Bizanțului, obligată „să odrăslească” în Țara Moldovei, ca soție de domn) impresionează și dă substanță volumului, cît, mai ales, „transcrierea” vieții interioare a eroinei (care poate fi a oricărei femei!), sfîșiată de doruri arzînde, dureri nespuse, întrebări chinuitoare, într-un dialog care nu se realizează cu adevărat. Autoarea știe să recompună, cu stil înflorat și rostire de rugă sau blestem,

O „FRESCĂ” A SENTIMENTELOR

interior și gradația sentimentelor etern omenești, înclinația spre evocare poetică, spre românesc și „explozii” sentimentale. Sînt aspecte pe care le întîlnim, conjuncte și abil combinate, și în *Acoperămîntul*.

Realizarea acestei cărți de o factură insolită (amintind, parțial, de cea a lui Corneliu Leu despre Dracula) a pus nu puține probleme autoarei, întrucît „închipuirea”, oricît de slobodă în jocul timpului, trebuia să se „clădească” pe un răspuns complet și relevant în plan estetic la întrebarea personajului moromețian: „pe ce te bazași?”. Preîntîmpinînd parcă o asemenea posibilă obiecție, Constanța Marcu, sub semnul moralei și al onestității, adaugă la finele volumului o listă cu 25 de lucrări de referință din domeniul istoriei, religiei și al istoriei artei românești, inclusiv cele două contribuții (apărute în 1904 și 1984) dedicate Mariei de Mangop – una din soțiile lui Ștefan cel Mare.

În ansamblu, cartea pe care o socotim *jurnal* (în accepția clasică a termenului) este mai greu de definit ca un roman propriu-zis dar acest jurnal închipuit are la bază o solidă bază documentară, invenție narativă și o cronologie care se suprapune peste avatarurile destinului unei femei de excepție și

universul interior al Mariei, voind parcă să descifreze, după cinci secole, taina acoperămîntului de pe mormîntul ei, păstrat în Muzeul mănăstirii Putna. Deși „ucisă” de neliniște, lipsă de comunicare cu cei din jur și cumplită singurătate, soției principelui moldovean nu-i lipsește luciditatea, dreapta judecată a oamenilor și a faptelor, precum și credința în Dumnezeu.

Constanța Marcu izbutește cu mijloace adecvate o simbioză constructivă între documentarea propriu-zisă, aparținînd istoriei, și analiza psihologică, de finețe și profunzime, pe primul plan situînd condiția femeii de atunci și, în parte, de totdeauna. Un alt fapt demn de remarcat, țînînd de scriitura lucrării, este evitarea *à priori* a stilului cronicăresc, de colorit arhaic, dar și a celui de exagerată erudiție, liantul tuturor acestor „straturi” constituindu-l spovedania de suflet a acestei nefericite (pînă la urmă!) femei, cu virtuți, naivități, intuiții și premoniții.

Căldura evocării, frazarea amplă, tonul amintind de liturghii sau molcome litanii, ritmul cursiv al narațiunii și, îndeosebi, „temperatura” zbuciumului sufletească dau relief și culoare epică celor 21 de episoade (socotite cronologic, după anii „de la facerea lumii”) această *frescă a sentimentelor*, care prilejuiește cititorilor o lectură instructivă și agreabilă.

Ilie DAN

După două cărți despre gândirea filosofică indiană (*Dimensiuni ale spiritua- lității indiene și Filosofia indiană și creația eminesciană*, ambele apărute la Editura Didactică și Pedagogică în anul 1997), Ștefan Munteanu și-a îndreptat atenția asupra filosofiei românești. Au rezultat alte două volume (*Fulgurații eminescologice*, 2000, și *Ipostaze ale spiritului filosofic românesc*, 2003), dar și repunerea în circulație a celor două lucrări filosofice ale lui Ștefan Zeletin (*Evanghelia Naturii și Nirvana. Gânduri despre lume și viață*), pe care le-a îngrijit și prefațat la Editura Moldavia, în anul 2003.

Recent, a publicat la Editura Fundației Axis din Iași volumul *Raționalitatea metafizicii lui Ion Petrovici*. După cum recunoaște

este omniprezentă în opera memorialistică (*Amintiri universitare*, 1921, *Figuri dispărute*, 1924, *Amintirile unui băiat de familie*, 1938 etc.), precum și în însemnările sale de călătorie (*Raite prin țară*, 1926, *Impresii din Italia*, 2 volume, 1931 și 1938 etc.). Pentru acest admirabil și distinct registru stilistic, Ion Petrovici a fost răsplătit cu Premiul Național pentru proză în anul 1940. Trebuie să mai adăugăm că, la senectute, după 16 ani petrecuți în pușcăriile comuniste, revine la genul literar, publicând aforisme prin revistele de cultură, sub titlul de *Așchii*, continuând să-și scrie memoriile, din care își va vedea publicat volumul *De-a lungul unei vieți* (1966), un alt volum, *Prin meandrele trecutului*, văzând lumina tiparului postum, în 1979. Revenind la lucrarea lui Ștefan

în centrul său problemele existenței – arătând că, în pofida unor perioade de eclipsă („evul mediu ar fi fost filosofic dacă n-ar fi fost prea teologic”, p. 80), de obstaculare a reflecției filosofice despre lumea suprasensibilă, metafizica nu poate să dispară. Ca atare, el critică teoria lui Auguste Comte asupra celor trei stadii, potrivit căreia stadiul metafizic a fost definitiv înlocuit cu cel pozitiv, în care predomină spiritul științific. Ion Petrovici argumentează pertinent necesitatea teoretică și practică a metafizicii. Potrivit acestuia, fiecare om are propria metafizică, întrucât nu poate renunța la trebuința de a-și explica lumea în care trăiește și de a-și defini locul și rostul în colțul său de univers. Și, nu în ultimul rând, renunțarea la metafizică este imposibilă pentru că „spiritul nostru

rămânând în manuscris și fiind publicat abia în anul 2000.

În ultimul capitol al lucrării, Ștefan Munteanu se oprește asupra reflecțiilor lui Ion Petrovici despre cultură și tradiție, originalitate și mediocritate, bunul simț și valoarea omului etc. Chiar dacă aceste reflecții n-au avut un caracter sistematic, ele sînt o constantă a gândirii lui Ion Petrovici, învederînd și pe acest plan profunda sa originalitate.

Ion Petrovici a fost unul dintre cei mai cunoscuți filosofi români pe plan european și aceasta datorită participării constante la Congresele internaționale de filosofie, apoi prin conferințele și comunicările susținute la Viena, Bruxelles și, mai ales, la Paris, dar și prin legăturile sale personale cu renumiții filosofi Léon Brunschwig, Le Roy, Lévy-Bruhl și

Metafizică și rațiune la Ion Petrovici

autorul, gândul de a scrie o lucrare (monografică) despre filosofia lui Ion Petrovici s-a înfiripat în anul 1999, din bucurie și, totodată, regret. Din bucurie la primirea Premiului „Ion Petrovici” al Academiei Române pentru *Filosofia indiană și creația eminesciană* și din regretul că opera unuia dintre cei mai mari filosofi români este atât de puțin cunoscută. Pînă la acea dată, în pofida citorva reeditări (*Introducere în metafizică*, 1992, *Probleme de logică*, 1996, *Kant. Viața și opera*, 1998 etc.), opera lui Ion Petrovici n-a fost abordată decît ocazional, singurele contribuții consistente fiind cele ale lui Ștefan Afloroaei, Constantin Sălăvăștru și Alexandru Surdu.

Personalitate complexă, Ion Petrovici (1882-1972) s-a manifestat cu succes în multiple domenii, fiind receptat ca un profesor de vocație, filosof original, eseist și scriitor, talentat orator și, nu în ultimul rând, un om politic – deputat și de cîteva ori ministru, inclusiv al Instrucțiunii Publice, calitate în care și-a adus o contribuție hotărîtoare la elaborarea și implementarea reformei învățămîntului românesc din epocă.

Paradoxal, dar nu și inexplicabil, viitorul filosof a debutat editorial ca poet, la 20 de ani (sub influență eminesciană vizibilă), cu volumul *Un colț de viață* (1902). Acesta cuprindea, pe lîngă primele sale creații poetice, și piesele *O sărutare* – scrisă cu doi ani mai devreme și jucată, la recomandarea lui Ion Luca Caragiale, pe scena Teatrului Național din București – și *Din cauza iertării*.

Pasiunea și vocația literară ale lui Ion Petrovici nu numai că nu s-au stins la anii maturității, ci dimpotrivă, l-au însoțit toată viața, chiar și atunci cînd se avînta „dincolo de zare”, în sferele rarefiate ale transcendentului. Vizibilă și în eseurile filosofice, calitatea sa de „muzician al versului rostit” – după expresia atît de potrivită a lui Șerban Cioculescu –

Munteanu, așa cum indică titlul, acesta nu-și propune să abordeze întreaga activitate și operă ale filosofului născut la Tecuci. O abordare integrală a unei opere atît de bogate și de complexe cum este cea petroviciană n-ar fi permis o analiză atît de penetrantă ca și aceea pe care o face aici Ștefan Munteanu.

În 254 de pagini autorul reușește să ne ofere miezul metafizicii lui Ion Petrovici, esențialul pentru această concepție raționalist-spiritualistă de certă originalitate.

Structurată în patru mari capitole (precedate de o scurtă, poate prea scurtă introducere, care prezintă viața și activitatea lui Ion Petrovici), cartea universitarului de la Bacău izbuteste să redea contribuțiile majore ale lui Ion Petrovici în planul metafizicii, logicii, epistemologiei și filosofiei culturii. Autorul începe prin a evidenția preocupările lui Ion Petrovici de a explicita condiția și statutul filosofiei, prin relevarea mai ales a distincțiilor dintre filosofie, pe de o parte, și știință, psihologie și religie, pe de altă parte.

Știința, afirmă Ion Petrovici, se înnoiește în permanență, progresul ei fiind vizibil, pe cînd filosofia revine mereu la problemele eterne precum viața, moartea, fericirea etc.

Sesizînd o anumită încordare și adversitate între filosofie și știință, Ion Petrovici pledează pentru un raport de colaborare între ele, de împrumuturi și potențări reciproce, altfel ambele se condamnă la uscăciune și stagnare. Ștefan Munteanu evidențiază apoi încercările – evident argumentate – ale lui Ion Petrovici pentru susținerea și legitimarea metafizicii, considerată drept „disciplină centrală a cugetării filosofice” (p. 81).

Bun cunoscător al dezbaterilor filosofice moderne, de la Kant la Bergson, Ion Petrovici apără metafizica – parte a filosofiei care are

nu se poate limita decît trecător la fragmente de cunoaștere fără să încerce a le depăși unificîndu-le și înălțîndu-se către principiile ultime ale realității”, or tocmai aceasta este menirea metafizicii (p. 91).

Probînd aptitudini în domeniu și concordant cu dezbaterile filosofice europene, Ion Petrovici a abordat cu competență recunoscută probleme metafizice la care a adus soluții originale. Una dintre acestea este problema neantului, analizată în comunicarea cu titlul *Ideea de neant* susținută de Ion Petrovici la Paris, în cadrul Academiei de Științe Morale și Politice, ulterior publicată în revista „Gîndirea” (1933).

Ștefan Munteanu scoate în relief originalitatea concepției petroviciene despre neant, distincția dintre viziunea filosofului român și cea a lui H. Rickert, care identifica neantul cu incognoscibilul. Ideile lui Ion Petrovici despre neant au generat în filosofia românească a deceniului patru al secolului trecut o aprinsă dezbateră, la care și-au adus contribuția Mircea Florian și, mai ales, Iosif Brucăr, autor al unei cărți cu această temă (*Despre neant*, 1938).

O contribuție remarcabilă a avut Ion Petrovici la dezvoltarea logicii, domeniu în care a perpetuat și amplificat preocupările inițiate de profesorul său, Titu Maiorescu. Ștefan Munteanu consideră că, prin cercetările sale de logică, Ion Petrovici „a produs o modificare de atitudine în ce privește «complexul românesc» față de cultura occidentală” (p. 117), ba mai mult, a marcat sincronizarea cu cercetările europene din domeniu.

Ion Petrovici a publicat un studiu monografic asupra noțiunii (*Teoria noțiunilor*, 1910), apoi o lucrare de factură eterogenă (*Probleme de logică*, 1911), iar în anul 1935, împreună cu I.F. Buricescu, un *Manual de logică pentru școlile secundare*, un *Curs de logică*

Paul Gaultier.

În țară, el a reținut de timpuriu atenția și admirația lumii intelectuale românești. Este suficient să amintim celebrul Omagiu pe care i l-a adus Societatea Română de Filosofie, prin publicarea celor cinci volume de *Istoria filosofiei moderne* (1938-1940), la care și-au adus contribuția, sub coordonarea lui N. Bagdasar, toți reprezentanții de frunte ai filosofiei românești, de la C. Rădulescu-Motru la Mircea Vulcănescu și I. Brucăr, și de la Mircea Florian la Alice Voinescu și Constantin Noica.

A fost, totodată, primul doctor al unei universități din România (cea de la București, în 1905, cu lucrarea *Paralelismul psihofizic*) – pînă atunci doctoratele au fost susținute în străinătate, în Germania și Franța – și al treilea filosof primit în Academia Română, alături de C. Rădulescu-Motru și Dimitrie Gusti.

Dar Ion Petrovici n-a fost numai admirat și prețuit ci – arată Ștefan Munteanu – a avut parte și de adversari, evident mult mai puțini, care-i invidiau prestigiul și statura intelectuală, printre ei numărîndu-se G. Călinescu și Iorgu Iordan.

Profesorul Ștefan Munteanu se dovedește un exeget serios și competent al aceluia pe care Al. Claudiu îl considera un „filosof artist și pedagog de vocație”. Autorul prezintă geneza și dimensiunile filosofiei lui Ion Petrovici cu evidentă empatie, cu o caldă și nuanțată înțelegere, într-o frază clară și elegantă, ceea ce face să se stabilească o perfectă concordanță între stilul petrovician și cel al exegetului.

Cartea lui Ștefan Munteanu, necesară și atît de binevenită, se înscrie ca o certă reușită în bibliografia filosofiei românești și sîntem siguri că pentru mult timp de-acum încolo ea va constitui un reper și un îndemn la cercetare și la exegeză.

Florian ROATIȘ

Luna noiembrie 2005 va rămâne un reper trist pentru viața culturală a Bucovinei, deoarece la un interval de numai două săptămâni a pierdut doi dintre oamenii ei emblematici: pe data de 5 a plecat dintre noi E.Ar. Zaharia (n. 24 ianuarie 1911 în Horodnicul de Sus), iar pe 19, tot într-o zi de sâmbătă, l-a urmat Mircea Grigoroviță (n. 5 iunie 1919 în Rădăuți). Va fi greu să ne împăcăm cu gândul că nu vom mai întâlni semnăturile lor în presa cultural-literară din Suceava sau Rădăuți,

multe eseuri și studii literare temeinice. Editase, de asemenea, singur sau în colaborare, patru reviste literare („Orion” – 1933, „Argonaut” și „Fișier” – 1934, „Nord” – 1938) și scrisese câteva piese de teatru, aproape toate rămase însă nepublicate. Era deci un nume cunoscut, o individualitate care și-a pus amprenta asupra vieții literare din acest spațiu cultural, numele său fiind menționat în mai toate studiile de specialitate ca făcând parte din grupul „suprarealiștilor bucovineni” care

stăpânea, încît, adresîndu-i-se prințului Charles în limba lui Balzac cu ocazia unei vizite întreprinse de moștenitorul tronului Marii Britanii la azilul din Sibiu, acesta a rămas extrem de impresionat de eleganța și cursivitatea exprimării și a doua zi i-a trimis un buchet de flori (vezi „Septentrion”, nr. 23-24/2005, pag. 10-11).

În același timp era exagerat de modest. Deși scriitor și om de cultură consacrat, cunoscut și apreciat în toată țara, încît orice publicație de profil ar fi fost onorată

1997, 208 pag.), altă problemă căreia i-a acordat o atenție specială de-a lungul timpului.

Ca orice veritabil bucovinean, Mircea Grigoroviță a iubit Bucovina cu toată puterea ființei lui. Pentru el, leagănul copilăriei și al primei sale tinereți era un veritabil colț de rai, un tărîm de basm de o frumusețe fără egal în lume, care dintotdeauna a aparținut neamului nostru. Cu atît mai mare era durerea sa pentru nedreptatea istorică săvîrșită de marile puteri împotriva României și a considerat

„Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină!”

că nu vom mai primi de la ei scrisorile care însoțeau colaborările purtînd stilul inconfundabil al fiecăruia dintre ei, că vom vorbi despre dînșii numai la timpul trecut.

Firi diferite ca structură și preocupări, au avut și multe trăsături comune determinate de epoca și locul în care s-au format ca intelectuali: amîndoi au fost studenți la Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți într-o perioadă de mare efervescență a vieții culturale românești de aici în care cei doi s-au integrat deplin și au contribuit la dezvoltarea ei. Ambii fac parte din elita intelectuală a Bucovinei, iar numele lor a pătruns adînc în conștiința contemporanilor. Și nu e de mirare, dacă avem în vedere că sunt peste 70 de ani de la debutul literar al lui E.Ar. Zaharia (cu volumul de poezii *Rostiri tari* – 1933) și doar ceva mai bine de 60 de cînd Mircea Grigoroviță publica (în 1943) o cronică muzicală în revista „*Bucovina literară*”. Amîndoi au trăit apoi drama refugiului (consecință a tîrgului dintre Ribbentrop și Molotov), fapt care le-a schimbat fundamental destinul. Părăsind definitiv Bucovina, al cărei dor l-au purtat în suflet pînă în ultima clipă a existenței lor ca pe o grea povară, s-au aflat, practic, în fața unui nou început. De altfel, aceasta a fost soarta tuturor intelectualilor români din Cernăuți. Să mai adăugăm apoi că amîndoi au fost în contact nemijlocit cu reprezentanții vieții culturale și literare a Bucovinei din perioada interbelică și-i evocau adeseori cu nostalgie. E.Ar. Zaharia i-a cunoscut îndeaproape pe Ion Nistor, Mircea Streinul, Iulian Vesper, Traian Chelaru, Teofil Lianu, Traian Cantemir, Mircea Hoinic, George Drumur și mulți alții, iar Mircea Grigoroviță a avut ca profesori la liceu și universitate, printre alții, pe Erast Costea, Cornel Tarnavski, Ovid Țopa, Constantin Loghin, Victor Morariu, Romulus Cîndea, Teofil Sauciuc-Săveanu, Leca Morariu, Constantin Narly etc. Prin relatările lor, lumea culturală bucovinenă din perioada respectivă revine în actualitate, se conturau chipuri vii, autentice, fiecare cu rostul său distinct în contextul cultural al epocii, ajutîndu-ne să reconstituim și să înțelegem astfel atmosfera cernăuțeană, mai ales cea literară, cu ce avea ea specific în raport cu viața literară românească în ansamblul ei. Acum, după ce ei înșiși au trecut în lumea amintirilor, toată această pleiadă de intelectuali s-a retras în lumea tăcută a cărților, unde așteaptă să fie descoperită de cei ce vor veni după noi.

În același timp, între ei au existat și deosebiri cu implicații în biografia lor. Așa, de exemplu, E.Ar. Zaharia, născut cu aproape un deceniu mai devreme decît Mircea Grigoroviță, a avut posibilitatea să-și termine studiile universitare la Cernăuți și să se integreze plener în viața literară din capitala Bucovinei. Mai mult, înainte de izbucnirea războiului, a obținut o bursă de studii la Paris pentru intervalul 1938-1941, bun prilej de a-și desăvîrși pregătirea de specialitate și de a-și însuși temeinic limba franceză. Pînă la plecare precipitată din Cernăuți din vara anului 1944, E.Ar. Zaharia publicase vreo 18 volume de poezii, o antologie a poezilor rădăuțeni și mai

„cultivă un mitic ceșos” (G. Călinescu) sau că lirica lui este un amestec de „symbolism și tradiționalism, ... de procedee stilistice noi, uneori anticipatoare ale postmodernismului de azi” (Mircea Zăciu). E de presupus că, dacă viața social-politică din Bucovina nu ar fi fost zguduită de acele evenimente

să-i găzduiască semnătura, el se adresa ca un începător dornic să-și vadă pentru înfiia oară numele apărut în paginile unei reviste. De exemplu, în prima scrisoare trimisă colegiului de redacție al „Țării Fagilor” în septembrie 2000, el spunea: „Vă rog scuzați-mi îndrăzneala, dar Vă implor să publicați articolul anexat despre

că e de datoria lui ca intelectual să-și spună punctul de vedere, să pună în evidență destinul tragic al acestui teritoriu. N-a putut-o face decît numai după 1989. Între timp însă a studiat, a răscolit fondurile documentare ale marilor biblioteci, mai ales ale celor din București, și a adunat un impresionant volum de informații din toate sferile vieții politico-sociale și culturale a Bucovinei. Ca urmare, semnătura lui putea fi întîlnită frecvent în publicații precum: „Suceava – Anuarul Muzeului județean”, „Zori noi”, „Pagini bucovinene”, „Glasul Bucovinei”, „Crai nou”, „Septentrion”, „Bucovina literară”, „Zorile Bucovinei” (Cernăuți), „Dreptatea”, „Buletinul Fundației Culturale «Iancu Flondor», „Miorița”, „Țara Fagilor”, „Analele Bucovinei”, „Iconar”, „Codrul Cosminului”, „Pro Basarabia și Bucovina”, „Scriptum. Biblioteca Bucovinei” etc. Dintre toate, „Țara Fagilor” a fost revista lui de suflet: timp de 11 ani, începînd chiar cu al doilea număr, a publicat aici, cu o consecvență rar întîlnită, articole pe cele mai diverse teme, fiind de departe cel mai constant colaborator al ei.

Pînă prin 2000, venea în Bucovina cel puțin o dată pe an pentru a-și petrece concediul de odihnă la Vatra Dornei. Revederea locurilor natale, aerul de aici, întîlnirile cu oamenii, cunoscuți și prieteni, îl tonificau, îi împropătau forțele. Întors la București, lucra cu și mai mult spor. Nu lipsea însă nici de la evenimentele culturale mai însemnate din Suceava sau Rădăuți la care lua parte activă ori de cite ori era solicitat. Erau tot atîtea prilejuri de a purta discuții extrem de interesante pe cele mai diverse teme din istoria Bucovinei. Îi încuraja și-i sprijinea pe cei ce manifestau asemenea preocupări, convins fiind că, dacă vor fi mai mulți, vor putea fi elucidate mai multe aspecte legate de această problemă.

Pe lîngă sutele de studii și articole răspîndite în publicațiile menționate mai sus, în bibliografia dedicată Bucovinei Mircea Grigoroviță va ocupa un loc distinct prin lucrările care-i poartă semnătura: *Învățămîntul în nordul Bucovinei (1775-1944)* – EDP, București, 1993, 176 pag., *Din istoria culturii în Bucovina (1775-1944)* – EDP, București, 1994, 200 pag., *Din istoria colonizării Bucovinei* (EDP, București, 1996, 160 pag.), *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică* (Grup editorial Crai nou, Mușatinii, Bucovina viitoare, Suceava, 1995, 290 pag.) și *Victor Morariu* (Tipografia RÖF, Suceava, 1995, 170 pag.). Nota lor comună este obiectivitatea. Bazat, așa cum arătăm, pe o îndelungată și temeinică documentare, autorul combate încercările unora de a justifica raptul din 1775, urmat apoi de cel consfințit la finele războiului al doilea mondial. Argumentele documentare utilizate nu lăsau loc de replică din partea celor care sunt de altă părere.

Prin dispariția lui E.Ar. Zaharia și a lui Mircea Grigoroviță, Bucovina pierde doi dintre fiii săi cei mai de vază, a căror activitate rămîne pilduitoare prin contribuția la viața culturală de pe aceste meleaguri. Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească în pace!

Prof. Gh. GIURCĂ

dramatice și el ar fi rămas în Cernăuți, creația literară a lui E.Ar. Zaharia ar fi continuat și ar fi cunoscut o limpezire, îndreptîndu-se spre un anume curent cit mai apropiat de structura eului său poetic. Prin plecarea în refugiu însă, practic, a abandonat-o (a mai scris doar alte câteva piese de teatru, pe care, de asemenea, nu le-a încredințat tiparului), dedicîndu-se activității didactice ca profesor de franceză la Abrud, Lugoș și, din 1946, la Oradea, mai întîi la Liceul „Emil Gojdu” și apoi la Institutul Pedagogic. După pensionare (1973), s-a mutat la București, iar din 1996, după moartea soției sale, a ales să-și petreacă ultimele zile la un azil din Sibiu, unde, în timp ce continua să fie prezent în paginile revistelor „Țara Fagilor” și „Bucovina literară” din Suceava, aștepta resemnat momentul „mării treceri”.

În paralel cu munca la catedră, a desfășurat o bogată activitate culturală. Citîndu-l pe Adrian Dinu Rachieru, „Preocupările sale postbelice îmbrățișează istoria literară și metodologia didactică, valorificarea folclorului și, nu în ultimul rînd, se lasă mînat de patima traducerilor (Rimbaud, Baudelaire, Gautier, Lorca). Să nu uităm eseistica, risipită în diferite publicații (de toate calibrele) și atacînd o tematică năucitoare ca diversitate” (*Poezii din Bucovina*, Ed. Helicon, Timișoara, 1996, pag.531).

E. Ar. Zaharia era un om de o delicatețe sufletească rar întîlnită, izvorîtă, în primul rînd, din firea lui de poet. În relațiile cu cei din jur, era vizibilă, în același timp, influența modului de comportare al oamenilor din acest spațiu geografic în care politețea părea uneori exagerată. În scris, folosea anumite formule de adresare de felul: *Gentilissime domnule...* sau *Serenissime domnule...*, iar scrisorile erau presărate cu expresii franțuzești utilizate fără ostentație, franceza fiind pentru el a doua limbă de uz curent. Atît de temeinic o

poezia fericitului prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu de la Iași... Vă mulțumesc foarte cordial. Succese noi excelentei reviste «Țara Fagilor» la care aș dori să colaborez și eu”. Și, într-adevăr, ulterior, semnătura lui a fost prezentă număr de număr cu recenzii, cronici, evocări, traduceri. Se bucura nespuns de mult cînd afla că se mai face cite ceva legat de viața culturală a Bucovinei și dorea din tot sufletul să-și aducă partea lui de contribuție în acest sens.

În ceea ce-l privește pe Mircea Grigoroviță, la prima invazie bolșevică, era student în anul al II-lea. Și-a continuat studiile la București (absolvite în 1942) și a funcționat ca profesor la Cernăuți, Brașov, Buftea și București, unde s-a stabilit și a rămas pînă la sfîrșitul vieții. Din 1965, cînd a părăsit catedra, a funcționat pînă în 1983 ca redactor principal pentru limbile germană și italiană la Editura Didactică și Pedagogică. În tot acest timp a publicat în reviste de profil din țară și din Germania Democrată („Revista de pedagogie”, „Tribuna școlii”, Revista învățămîntului preșcolar”, „Deutsch als Fremdsprache”, „Buletinul de informare și documentare a cadrelor didactice” etc.) numeroase studii și articole pe teme de didactică, în centrul preocupărilor sale stînd, bineînțeles, didactica limbilor străine (era un foarte bun vorbitor de limbă germană). A participat la schimburi internaționale de experiență la Weimar, a urmat un curs de perfecționare în didactica limbilor străine organizat de Institutul Herder al Universității din Leipzig, a participat cu referate și comunicări la diferite simpozioane în țară și în străinătate. Ideile de bază adunate în urma acestei lungi perioade de acumulare se regăsesc în lucrarea *Predarea și învățarea limbilor străine* (E D P, București, 1995, 126 pag.). A publicat și volumul *Din problemele educației morale* (Ed. Alma, Galați,

Liviu PAPUC :

Petru Th. Missir în fața „Direcției noi“

La Muzeul Literaturii Române din Iași, „patronat” de scriitorul Lucian Vasiliu, se află o sumedenie de manuscrise de toate felurile, aparținătoare unor membri mai mult sau mai puțin marcanți ai societății ieșene (românești) de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Dintre acestea alegem astăzi o încercare timpurie a lui Petru Th. Missir, fragmentară (din păcate), în care cel aflat (la modul declarat) sub influența lui Titu Maiorescu (și încurajat de acesta) încearcă să pună în pagină o amplă teorie „evoluționistă” pentru a justifica necesitatea și viabilitatea „Direcției noi” a *Junimii*. Textul de mai jos se află sub numărul de inventar 6763 și cuvine-se să reiterăm mulțumirile pentru sprijinul acordat în consultarea fondului

de arhivă și pentru permisiunea de a-l face public, atât conducerii prestigioasei instituții mai sus menționate, cât și colegelor aflate „în bransă”. Petru Th. Missir (1856-1929) va ajunge, în afară de critic literar (nu foarte constant) și publicist, un reputat profesor universitar de drept la Iași și București, reprezentantul României la conferințele de drept internațional privat care au avut loc la Haga în anii 1893, 1894, 1900 și 1904, parlamentar junimist și președinte al Senatului în 1914, membru onorific al Academiei Române în 1926. De-a lungul timpului a condus săptămânalul politic și literar pro-junimist „Era nouă” (Iași, 1889-1900) și a făcut parte din comitetul de redacție al „Revistei române politice și literare” (București, 1902).

naționalitatea. Prin urmare naționalitatea este un element de cultură pentru orice individ ce face parte dintr-un popor. Întrebarea nemediată ce trebuie să urmeze acestei afirmări este că ce părți anume aștept culturii individuale trebuie zidite pe naționalitate, care dacă cineva d.ex. studiază Mecanica este neapărat o cultură ce primește și cu toate acestea pentru primirea acestei culturi nu i se cere decât maturitatea minții și nicidecum ca să aparție cutărei sau cutărei naționalități ș.a.m.d. Răspuns la această întrebare ni-l putem da iarăși din cele zise mai sus : Cultura și creșterea pe elementul național trebuie să se refere numai la lumea particulară fiecărui popor, la partea aceea prin care se deosebește de alte popoare și care și constituie.....

... sunt conservate caracterele de trai ale românilor. Ei ne spun : scrieți în fraze mai mici, că așa vorbesc românii, nu în fraze lungi, nemțește – se înțelege, aceasta unde se poate, în scrierile literaturii frumoase – luați pe țaran de subiect în compunerile voastre și așa mai departe și lumea pentru aceasta le zice că sunt cosmopoliți. Ce este mai trist încă că nu numai lumea, ci chiar tinerețea, aceea către care tocmai se adresează vocea lor. Îmi pare rău că n-am însemnat numărul din *Oriental latin* de anul trecut, în care nr. Într-o corespondență din Viena autorul anonim al acesteia, desigur după obicei a student, se bucura ca și cei de la *Convorbiri* într-o cunoștință cauză din Bucovina și au schimbat păreri, care zice corespondentul erau în a derăde orice sentiment național. În realitate numita revistă a răs de multe ori de sentimentele naționale, ori de câte ori cu aceste au voit cineva să-și acopere slăbiciunea minții, și ca să rădem și noi pe lângă *Convorbiri* de asemenea cazuri, să ne cităm exemple din *Convorbiri* :

O prefață la niște poezii

În onoarea și cât se poate zice din partea mea fără vătămarea modestiei, în folosul și distracțiunea publicului cetitor aduc și eu pe altarul Națiunii niște floricele, sperând ca toți autorii dacă nu complimente, cel puțin bună primire, pentru că am cutezat ca un ziar nou fără multă experiență a pune și floricelele mele în stratul comun al Națiunii care are acum literați demni de cel mai distins respect ce și eu îl port în mine ; unde a greșit mîntea mea doară încă nu destul poleile după dorința cetitorilor acolo fac apel la simțimentele mele dinlăuntru, la cugetul meu curat care mă îndeamnă a aduce și eu mica mea ardere”.

Și după această prefață vin poezii, printre care și următoarea :

„Tot voios sum eu pe lume
De când mama m-a făcut
Supărat nime n-a spus
Vreodată că m-a văzut.
Când am bani pornesc pe stradă
Fluier, ca și-un boier
Mă arăt pe promenadă
Parcă-s un milioner.

Când n-am bani, iar nici că-mi pasă
Cu amicii ospătez
Președinte sum la masă
Fiind-atunci eu conțez.
Niven-Braten, Schweins Cotlet
Eu numai ce proncesc
Un Pfiff wein și omelet
Beu, mănânc și nu plătesc”.

Acum să nu rădă criticul de la *Convorbiri* și să zică : „ce are de-a face nutrimentul neplătit al domnului doctorand X cu stratul comun al națiunii” ?

Din cele spuse până acum se poate ușor vedea care este calea ce și-a croit „Direcția nouă”, căci așa este numele literar al acestei școli de care ne-am ocupat. Mai rămâne de zis un lucru : Viața popoarelor e mărginită și vremea pierdută în lucrări rele e pierdută pentru lucrările mai bune, de aceea noi ce formăm altă generație față de combatanți să ne socotim de datorie a ne ridica deasupra terenului izvoarelor ce se hrănesc la noi din mistificarea întregii situații, se cuvine să avem mai mult înțeles pentru lucrurile aceste înșile, fără a ne lăsa influențați și inflamați de opinia publică, care la noi nu e încă destul de coaptă pentru a conduce pe un om de principii înalte și serioase. Idealul meu este a avea alături cu mine dușmani și prieteni ieșiți din hotărâri nepărtinitoare ale unor convingeri fondate pe calitatea situațiunii.

13 martie 1876
P. Missir

Secolul al XIX-lea a adus în lume, dar mai cu seamă în Europa, ca un rezultat al culturii sale, un curent caracteristic lui, care este curentul naționalității. Faptul concret al deosebirii de naționalitate au ajuns la conștiința popoarelor. Nu se poate prevedea spre ce sfârșit va duce această mișcare, ceea ce este sigur este că ea crește pe zi ce merge și că chestiunea naționalității este permanentă la ordinea zilei, fie ca drept istoric în relații politice, fie ca element de cultură, așa încât a avea o cunoștință precisă asupra sferei în care trebuie să se miște această noțiune a naționalității pare a fi o datorie pentru orice minte ce voiește să fie disciplinată, și cu atât mai mult pentru acei ce prin viitorul și poziția lor trebuie să ia parte mai de aproape la asemenea chestiuni. Ceea ce urmărim dar în rândurile de mai jos este a ne da seama exactă asupra noțiunii naționalității și anume întrucât ea este să fie un element de cultură, căci numai în această privință poate fi o cercetare folositoare pentru noi.

Omenirea este neclintită pe pământ, individul din contra se succede neconținut, iar între omenire și individ este un alt element care nici nu are o viață permanentă, nici nu e în stare de succesiune, ci are o viață proprie și unică care e menită să se mântuie fără a se mai reînturna. Acest element mijlociu este poporul, care precum apare tot așa trebuie să se piardă în valurile lumii. Prin urmare, cât se bucură încă de viață trebuie să caute s-și întrebuiască timpul spre a-și ajunge scopul ce fiecare popor trebuie să aibă în lume.

Înainte de a afla scopul poporului pe lume, trebuie să ne surprindă un lucru : adică faptul existenței popoarelor, al acestor legături între indivizi când de altă parte știm cât de vrăjmașă este unirii natura omenească, căci aceasta deosebește pe individ de individ prin firea lui și pe această deosebire organică se ridică egoismul ce reprezintă în lume pe om. Dacă este așa, atunci cum se face că oamenii găsesc punți pentru prăpăștiile ce-i despărțesc ? Aceasta ne-o explică un șir lung de cauze.

În adevăr, o grupă de oameni trăind în aceeași regiune sunt în același timp închiși în aceeași coajă fizică și geografică. Ei au înaintea ochilor lor aceleași fenomene ale naturii și aceleași veșnice tablouri și simțesc aceeași ..... , cu un cuvânt au aceleași obiecte supuse percepțiunii simțurilor. Din contra, altă grupă de oameni, așezați în alte regiuni, sunt închiși în același mod în regiunile lor cu aspecte și caractere deosebite. Impresiunile, dar, pe care indivizii dintr-o grupă le primesc de la lumea din afară, fiind aceleași ele sunt o parte comună care îi leagă pe toți și îi face să se deosebească de grupuri cu alte caractere. La această parte comună venită din afară se mai adaugă și o asemănare organică ce trebuie să existe până la un punct între indivizii ce locuiesc aproape unii de alții. Aceleași calități trupesti, aceeași agerime, același temperament vor fi dară .....părți comune între indivizii de aceeași rasă. Prin urmare aceleași impresiuni de la lumea din afară, trecând prin corpuri care în caracterele lor generale sunt iarăși asemenea, vor avea de rezultat o conformitate în lumea lăuntrică ai indivizilor din aceeași grupă și prin aceasta o conformitate de spirit.

Uniformitatea spiritului este partea

primordială și esențială a legăturii ce unește pe indivizi în popor, se înțelege că din momentul existenței acestei părți se adaugă și altele care întăresc legătura dar care își datoresc existența lor numai aceleia a uniformității spiritului.

Așa între oamenii ce trăiesc la un loc uniformitatea spiritului le face cu puțină relații ce înlesnesc viața, din relații se nasc idei și în momentul când oamenii au idei le trebuie și haine exterioare pentru aceste idei : le trebuie limbă. Indivizii din aceeași grupă vor avea aceeași limbă. Iarăși odată cu relațiile iese la lumină și simțirile, care deși în genere sunt aceleași la toți oamenii, totuși plecând din inimi și suflete deosebite după spiritul poporului, vor fi ele înseși deosebite după grupe. Simțirile deosebite ale diferitelor grupe dau naștere la moravuri și datine deosebite și proprii fiecărei grupe. Grupe de indivizi ce au aceeași limbă și aceleași datini și moravuri este tocmai ceea ce numim noi astăzi popor, prin urmare iată că avem acum de a face cu popoare în loc de grupe.

Popoarele se dezvoltă mai departe conform spiritului lor în viața lor și în ocupația lor, și în această dezvoltare rezultă pentru popor interese ale sale proprii, care netrebuind fi atacate de alte popoare, dacă este ca el să prospere trebuie să și le apere. Apărarea acestor interese atâta și înflăcărează la luptă sentimentele indivizilor săi și această luptă cu nevoile și izbânzile ei îi unește și mai strâns. De altă parte, după ce trec luptele, ca tradițiune ele formează o comoară comună, un alt moment de unire pentru posteritate.

În sfârșit, poporul bucurându-se de viață o idealizează după firea sa și astfel dă loc cultului pentru frumos ca product original al său și originalitatea aceasta fiind apropiată inimii și simțului fiecărui individ din popor, el simte legătura în care se află și se simte fericit în gustarea acestui product.

Prin aceasta suntem dar în poziție a ne explica cum s-a făcut unirea indivizilor în popoare. Spiritul particular fiecărui popor se numește spiritul național și legătura ce există între individ și popor de o parte și între acest spirit cu toți factorii ce au fost și sunt fundați pe acest spirit de altă parte se numește naționalitate.

Din cele înșirate până aici urmează :

1) că naționalitatea și deosebirea oamenilor în popoare precum pătrunde la cunoștința lumii în secolul nostru și precum există de altminterlea din timpurile istorice încoace – sunt fapte bazate în natură, că precum natura cere despărțirea oamenilor în genuri, tot așa cere și despărțirea omenirii în popoare. De aceea acei ce privesc naționalitatea ca germene de ură în lume o fac numai din interese lătrunice și pe nedrept, asemenea sunt greșiți cosmopoliții. Sub acest cuvânt trebuie să înțelegem ceea ce se înțelege în toată lumea prin cosmopolitism și nu luăm acest cuvânt în înțelesul în care se întrebuițează la noi în ultimul deceniu. Azi cosmopolit însemnează a nu recunoaște legătura între popor și individ, ci numai între individ și omenire, a afirma că omul trebuie să lucreze numai pentru omenire și nu pentru popor. Această afirmare însă este un rezultat al unui avânt prea mare de egoism, căci rămânând individul să contribuie la

realizarea scopurilor omenirii, el poate să și nu lucreze nimic, căci nu e grabă, omenirea e permanentă și ceea ce nu face el – își poate gândi fiecare – o va face altul, ceea ce nu poate să o zică cel ce lucrează pentru viața mărginită a unui popor.

2) o a doua consecință este că indivizii care prin unire compun un popor, prin urmare fac să dispară în această legătură prin spirit natura lor egoistică, cum că acești

indivizi nu fac în această unire o jertfă nici din persoanele lor nici din sferile lor individuale, ci din contra prin această legătură le asigură și mai mult căci prin traiul la un loc cu semenii lui, care împărtășesc cu dânsul și în același chip toate actele vieții, ale simțirii și ale cugetării, individul își satisface dorințe și tendințe care afară de aceasta ar fi cu neputință a și le împlini, d.ex. un român și un străin fiind într-o țară românească, sunt măhniiți, românul la auzul unei doine pierde în melancolia intimă lui a doinei supărarea lui individuală, pentru străin doina rămâne străină și șalătura cu doina măhnirea lui nemângăiată. Acum dacă naționalitatea e bazată în natură și dacă ideea ce conduce procesul formării popoarelor este pe cât mai multa identificare ale spiritelor indivizilor și odată cu aceasta îndestularea mai mare a sferei individului, atunci din aceste două premise trebuie să răsără și scopul poporului în genere și prin urmare și purtarea ce orice individ trebuie să o aibă către poporul său.

Orice popor are de scop a introduce în omenire un element nou produs de dânsul, care să contribuie la mulțumirea și propășirea omenirii, însă fiindcă omenirea este o noțiune abstractă, care în concret se reduce la individ, urmează scâț produsul unui popor folosește mai întâi individului și prin urmare scopul poporului este perfecția omenirii prin perfecția individului.

Dacă însă este ca poporul să producă ceva original prin ființa sa, aceasta trebuie din cele expuse mai sus să se bazeze pe naționalitate, și dacă cultura este o cerere fericită a timpului nostru, atunci și aceasta trebuie să aibă de element constitutiv